

**HARD
WERKEN**

2 maandelijks
M E I 1979

pincoffs

**DE MAN DIE
ROTTERDAM VERKOCHT**

dichter, ziener, beatnik

ARTHUR RIMBAUD

j.a. deelder

MODERNE GEDICHTEN

victor grashof

ZONDAG IN POLEN

diederik

EEN FAN

4 gulden

HARD WERKEN

nummer 2, mei 1979

een uitgave van
Stichting Hard Werken
Postbus 25058
3001 HB Rotterdam
Postgiro 4091334
Slavenburg 64.1543.301

oplage 3000
papier matt houthoudend mc
breedlopend 80 grams
druk Trio Hillegersberg
en Grafische Werkplaats Rks

verspreiding:
Uitgeverij Drukkerwerk
Mauritskade 113
Amsterdam
020-353995

abonnementen:
Hard Werken
Postbus 25058
3001 HB Rotterdam

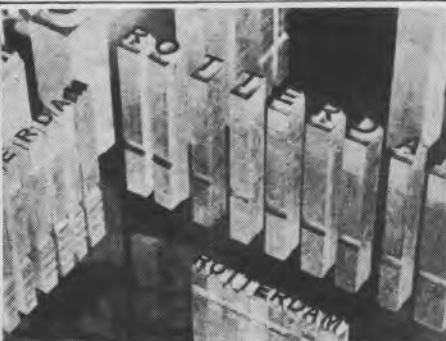
correspondentie:
Hard Werken
Postbus 25058
3001 HB Rotterdam

copyright Hard Werken
redactie:
Loes Brünott
Henk Elenga
Kees de Gruiter
Gerard Hadders
Tom van den Haspel
Willem Kars
Jan Joris Lamers
Rick Vermeulen
Rien Vroegindewei

medewerkers:
Marian Boudenstein
Jacobus P. Bos
Kees van Buren
J.A. Deelder
Erik Feteris
Victor Grashof
Drs. Indevert
Wink van Kempen
Jan Willem de Kok
F. Netscher
Ed Schilders
P. Schreuders
Cor de Veger
Simona Vitriola
André te Wiel

met dank aan:
HOI studio
MvdD
Grafische Werkplaats (rks)

adverteerders:
BERT BAKKER (uitgever)
VAN BEEK (graphic arts)
BOEKENBEURS (boekhandel)
DE BEZIGE BIJ (uitgeverij)
OK CORRAL (kleding)
HET GEWICHT (tijdschrift)
HIGHWAY (kleding)
ED KARS (aannemer)
DE OVERHEID (café)
HOI STUDIO (zetterij)
ZAZA (coiffure)
DRUKWERK (uitgeverij)
ENKEL (kunstblad)
SKRIEN (filmschrift)
KROKUS (kleding)

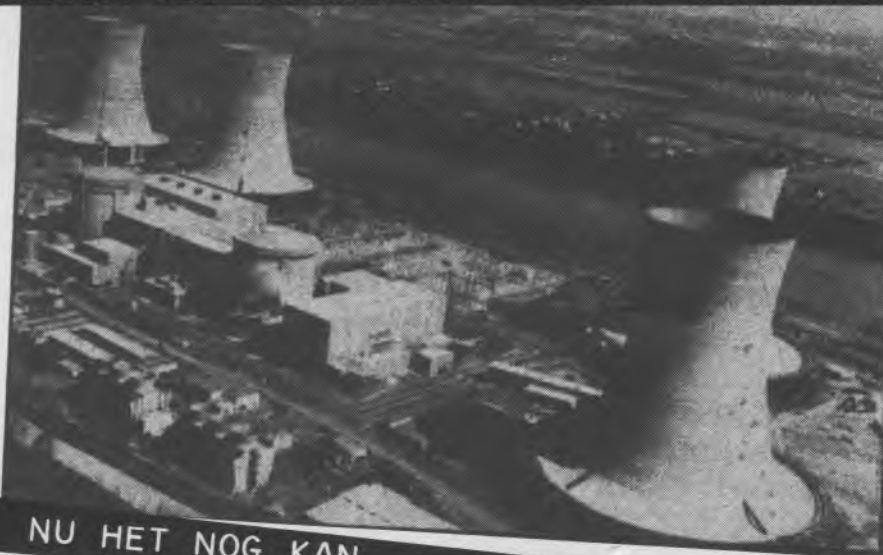

ontwerp omslag:
Hard Werken &
P. Vandermeer, naar
P. Schuitema (1927)

inhoud:

Pagina 3	UW BLAD - redactioneel Rien Vroegindewei
5	GEACHTE REDAKTIE - de post
6	ARTHUR RIMBAUD Een seizoen in de hel - Rien Vroegindewei
10	MODERNE GEDICHTEN - J.A. Deelder
12	UNIVERSITAIR - Drs Indevert
13	EEN AVOND IN GENT - Wink van Kempen
14	ZONDAG IN POLEN - Victor Grashof illustratie Haspelenga)
16	BAJES - Loes Brünott affiches Utopia
18	VREEMDE VOGEL - Willem Kars
20	GEZICHT OP ROTTERDAM - Gerard Hadders lokatie Lesley Gabrielse
22	ALBERT CAMUS - Jacobus Bos illustratie Hadders
26	DIEDERIK, EEN FAN - Henk Elenga
30	EINDELIJK RUST strip - Henk Elenga
31	ER WORDT HIER GEWOON HARD GEWERKT - Ed Schilders
32	DE MAN DIE ROTTERDAM VERKOCHT - F. Netscher
34	vervolg van pagina 31
35	STILLEVEN - Henk Elenga
36	PRESENTATIE HARD WERKEN
37	idem + SIMONA VITRIOLA
39	ROTTERDAM LITERAIR - Kees van Buren

NEEM EEN ABONNEMENT OP HARD WERKEN

NU HET NOG KAN

maak f 36,-- over op postgiro 4091334 of
op bankgiro (slavenburg) 64.15.43.301
ten name van Hard Werken Rotterdam,
of stuur een kaartje naar postbus 25058
rotterdam.

HARD WERKEN ZOEKT:

WAT WIJ ZOEKEN IS IEMAND DIE WIJ HET

REDAKTIESECRETARIAAT EN DE ADMINISTRATIE

WILLEN TOEVERTROUWEN.

E.E.A. OP VRIJWILLIGE BASIS,

MAAR MET ZEER WIJDE TOEKOMSTPERSPEKTIEVEN.

GEGADIGDEN KUNNEN KONTAKT OPNEMEN
VIA POSTBUS 25058 TE ROTTERDAM

OF BEL WILLEM KARS 362771 (OVERDAG)

uw BLAD

	A1 594 x 841 A2 420 x 594
	A3 297 x 420
	A4 210 x 297
	A5 148 x 210
	A6 105 x 148

Het eerste nummer van Hard Werken is vrijwel geheel uitverkocht. Dat is een mooi begin. Het grootste deel ging uiteraard in Rotterdam over de toonbank, maar ook in de hoofdstad werd het met groot enthousiasme ontvangen.

Dat Hard Werken zo goed verkoopt, is een opstekertje voor de makers van het blad. Maar nog lang geen reden om zich op de borst te slaan. Dat gebeurt dan ook niet. Integendeel. Binnen de redactie is

veel gepraat over wat er allemaal aan het eerste nummer mankeerde. En dat was heel wat, we bedoelen: het kan veel beter worden.

Ik ga hier niet het eerste nummer verdedigen. En aan bijval met de criticasters doe ik natuurlijk niet. Laat ze hun bijdrage maar inleveren, of met ideeën komen. Daar is Hard Werken voor.

De reacties van kopers en lezers waren vaak niet mis. Uitgelezen (!) heterosexuele heren

noemden het voorwerp van hun liefdesleven om te zeggen wat ze van Hard Werken vonden. Anderen drukten zich beschaafder uit; de meesten waren enthousiast over het verschijnen van een Rotterdams blad. Over de opmaak waren de meningen ook zeer verschillend. Dat kan ook niet anders in een stad waar de beeldkustenaars zo talrijk zijn.

Van officiële zijde hoorden we niets.

Dat het eerste nummer zo goed is verkocht, wil nog niet zeggen dat het financieel goed gaat. Het blijft modderen en tobben. De enigen die aan het blad verdienen zijn de drukker, de leverancier van grafische artikelen en de boekhandel.

Er wordt natuurlijk wel gesubsidiëerd. Maar minimaal, zoals gebruikelijk voor "particulieren". De kunstoverheid besteedt haar budget liever aan het subsidiëren van toneelproducties, die nog geen halve week volle zalen kunnen trekken. In steeds groter en duurder wordende produkties laten ze op de planken van de Schouwburg zien hoe het er met de goden in het oude Griekenland voorstond, terwijl op nog geen steenworp afstand van deze avondse kunsttempel het sociaal-democratische leven in de krotten van het Oude Westen en soortgelijke buurten zich voortsleept.

De schrijvers van al die prachtige stukken lieten juist wel zien hoe het er in hun tijd met het leven en de maatschappij gesteld was.

Maar we hadden het over Hard Werken, het blad. Het tweede nummer ligt voor U.

We hebben weer hard gewerkt. Er staan bijvoorbeeld twee artikelen in over franse literatoren.

Dat is toeval. We zijn aan het zoeken: Wie is waar mee bezig...

We zijn geen literair blad, we vertegenwoordigen geen stroming, 'ls zoals Gard Sivik indertijd. Dat kan ook niet. Volgens van der Staay (HW nr.1) is er sinds het bestaan van Poetry International en het zogenaamde 'internationalisme' in literair opzicht veel veranderd in Rotterdam. Dat is waar. Er is veel veranderd: er zijn bijna geen schrijvers en dichters meer, ze zijn

dood, naar het buitenland vertrokken, of zitten in Delta. De rest loopt op z'n minst met bittere gevoelens rond. En dat ondanks, of misschien wel dankzij de stipendia en 'betere kontakten met uitgeverijen en tijdschriften.'

Van der Staay zegt bijvoorbeeld ook: "Woutertje Pieterse was er niet gekomen zonder Poetry." (Lees: zonder ons). Hij zegt niet dat W. Pieterse in Poëzie (want zo heet de thans zieltogende poëziewinkel) er niet zou zijn gekomen zonder de oprichters. Ik denk dat dat gewoon niet bij zo'n man opkomt.

Kunstambtenaren zijn ware kunstenaars in het pronken met andermans kleren. Vorig jaar hield zo'n verenpikker een toespraak voor een schilder die een prijs had gekregen. De uitreiking vond plaats in de treurigstemmende aula van museum Boymans - van Beuningen. De zon scheen, maar de gordijnen bleven dicht. Vrienden en kennissen aanwezig. Op de eerste rij zat de prijswinnaar met zijn familie. Achter de katheder op het podium de kunstambtenaar. Hij begon zijn toespraak met de verontschuldiging dat hij daar stond. Er had eigenlijk iemand anders moeten staan, maar die was door ziekte of verblijf in het buitenland (beide komen vaak voor in die kringen) verhinderd.

Hij bleef dus staan waar hij stond. En sprak toe. Halverwege zijn speech ging het al niet meer over de gelauwerde schilder, maar over hemzelf.

Hij zei o.a.: "Als wij er niet waren geweest...Wat was er dan van deze kunstenaar terecht gekomen? Dan zou hij nu waarschijnlijk personeelchef bij de Bijenkorf zijn geweest."

Hij had het leuk bedoeld, hoorde ik achteraf. Niemand lachte, de zaal verstilde, men reikhalste naar de voorste rij, een enkeling grinnikte. Het strijkje zette in. Men feliciteerde de prijswinnaar met zijn prijs en stevende daarna op de drankjes af, die door een potige suppoost werden verstrekt, met een gezicht alsof hij ze zelf had moeten betalen.

Rien Vroegindewij.

Wie Zijn Dit?

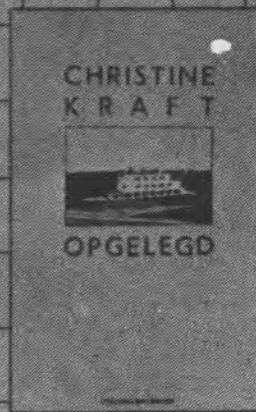
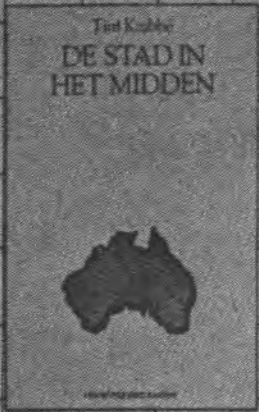
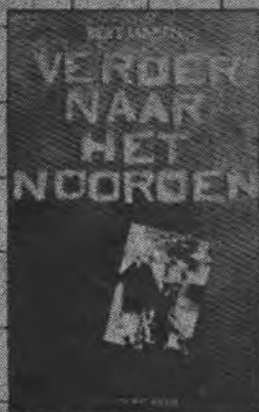
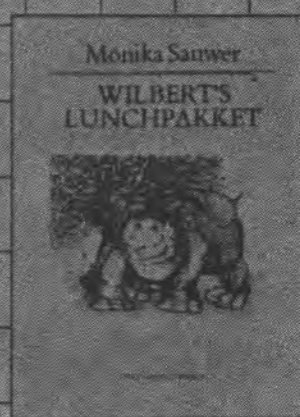
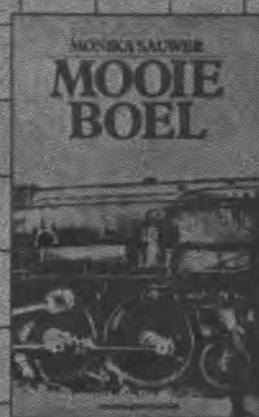
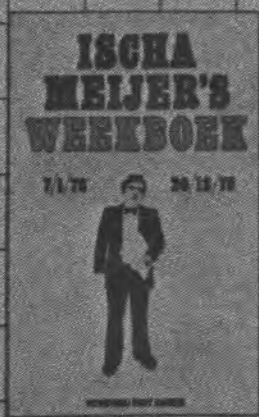

Foto: Sjoey Ijzerman
Uitgeverij Bert Bakker

In Elke Boekhandel Verkrijgbaar

GEACHTE REDAKTIE

BRIEVEN AAN DE REDAKTIE:

POSTBUS 25058 ROTTERDAM.

Mijne Heren,

Zojuist Uw blad gelezen en heb onmiddellijk de pen ter hand genomen om Uw blad te voorzien van enige gedichten die spontaan in mij opwelden, kunt U ze gebruiken?

K. Kuiper,
Rotterdam.

boymans

ik denk dat ik weet wat je leuk vindt als je mee naar museum boymans gaat dat is de prik, das het gebak

nee pappa dat is niet waar de toiletten - die vind ik het allermooist

an american dream

inderdaad mevrouw u hebt daar volkomen vlees3) aan prijsd de publisher haar leest1)

nu het is aan u te kiezen tussen gebonden worden of genaaid of beide

- 1) Lire c'est pourvire un peu 2)
- 2) Reader's Digest (French version '69)
- 3) Het volkomen vleesboek -Spaarnestad -'70

baby - caveman - lover

een deur is een gat - een bres
een deur is een wond
een deur is een opening
een tunnel naar later

wanneer je haar gebruikt
-je moet er doorheen-
vergroot je je huidige ruimte

in haar doorsta je het niets
dat tweemaal iets verbindt

een deur is een handreiking
een handlanger
twee lieve handen langer soms
een vrouw is een deur

Mijne Heren,

Gaarne ontving ik Uw blad per omgaande.
De acceptgirokaart heb ik drie weken geleden reeds gestuurd maar van Uw Blad geen enkel bericht.
Hoe zit dat?

W. Koedood, Groningen.

Jongens, of moet ik zeggen heren?

Waarom moeten er nou blote dames in, en dan ook nog onherkenbaar? Niet meer doen, vind ik.
En moderne muziek mis ik ook of is Oor daar al voor?

W.S. Schiedam.

hard werken,

Zonde van al jullie tijd,
hard werken is heel wat anders dan jullie blaadje!

X. te X.

Geachte redactie,

Ik heb uw pracht blad gelezen in Antwerpen waar ook zeer hard wordt gewerkt. Misschien heeft u plaats voor mijn vers Vers, dat ik liever in Holland wil publiceren, want mijn buurman mag het niet weten. Veel succes met Hard Werken.

Constant Vercoude
Antwerpen.

VERS

Mijn buurman is een kunstenaar en hij heeft een encyclopedie. Mijn buurman is een vrouwenminnaar en hij schrijft ook poëzie.

Ik wou dat ik zo dichten kon, als buurman boven mij, dan schreef ik een verzenrei van hier tot Lissabon.

Want in buurmans verzenkunst, springen borsten uit de knop. En is buurmans inspiratie op, dan zet hij snel een punt.

Gaat buurman boven op en neer, krijg ik beneden 't heen en weer. Ging ik naar boven op en neer, En kreeg hij beneden 't heen en weer.

moet zorgvuldig worden gezocht

Hard Werken, Kunst Stoot en Literatuur krant

Nieuws van de kleine-bladenmarkt: in Rotterdam verscheen deze maand het eerste nummer van het tijdschrift Hard Werken (Treed naast de u bekende perken, ga u te buiten aan Hard Werken) en in Amsterdam bereidden her en der opgeplakte affiches ons de afgelopen weken voor op de komst van het blad Kunst

Stoot, waarvan de eerste aflevering inmiddels uit is.

Allereerst Hard Werken: een magazine op groot formaat, dat misschien het beste te typen is als kruising tussen het Nederlandse blad *Furore* en het Amerikaanse *Andy Warhol's Interview*. In de verantwoording schrijft de redactie dat "alles wat leeft (en broeit) in de Rotterdamse artistieke, culturele en sociale wereld" speciale aandacht zal krijgen. Dat het hier niet om een plaatselijk blaadje gaat, blijkt uit de mededeling dat Hard Werken zich door "Rotterdam en zeer verre omstreken" wil laten inspireren. Het culturele minderwaardigheidscomplex van de havenstad (elders in het nummer aangeduid als "onze weinig blijmoedige stad") komt tot uiting in de zinsnede: "Hard Werken gaat niet uit van het hardnekkige misverstand dat Rotterdam een a-culturele stad zou zijn." Het blad wil, zo besluit de redactie het inleidend schrijven, "een kunstzinnig product zijn,

dat zich richt tot "Arbeider, Alcoholic, Assuradeur, Dandy, Dichter, Directeur." Dat het blad geïnspireerd is op Andy Warhol's *Interview*, blijkt uit het openingsartikel, getiteld *Edwin's Interview* (gedrukt in hetzelfde swingende lettertype als 'Andy Warhol's Interview'), met niemand minder dan Andy Warhol himself, die ter gelegenheid van de aan hem gewijde voorstelling van het Onafhankelijk Toneel onlangs Rotterdam aandeed - een bezoek dat om "publicitaire redenen" geheim werd gehouden. De Amerikaanse kunstenaar geeft, geheel in de stijl van zijn eigen blad, spitse antwoorden op een reeks onbenullige vragen. (Edwin: "Denk je dat je nu interessant bent?" Andy: "Over de meeste bekende persoonlijkheden worden pas films gemaakt als ze dood zijn. Ik ben interessant terwijl ik nog leef.") Van Andy Warhol wordt elders in het blad nog de veelzeggende uitspraak "Hard Werken is ook kunst" aangehaald.

Dat Hard Werken niet alléén maar modieus is en ook niet het zoveelste flutperiodiek op het gebied der kunsten, bewijzen de verdere artikelen, waaronder een uitgebreide reportage over de historie van Radio Waterman (de regionale zender Rijnmondgebied), een portret van de Rotterdamse kunstvader Adriaan van der Staay (gefotografeerd in mediatie-fouding), een verhaal over de Schiedamse beeldenstormers ("Het museum wordt aangewezen als zondebok voor het niet goed functioneren, of het ontbreken van andere hoognodige voorzieningen in de stad") en enige ontroerende gedichten van Hans Sleutelaar uit de bundel *Schaars Licht* die in mei bij de Bezige Bij verschijnt. Naast deze en andere serieuze bijdragen bevat Hard Werken nog enkele korte verhalen die kennelijk zijn opgenomen uit het misverstand dat leeghoofdigheid interessant is. (Hard Werken, Postbus 25058, Rotterdam. Prijs per nummer f 4,-)

DE PERS OVER HARD WERKEN of:

narcisme

VRIJ NEDERLAND
21-4-79

HARD WERKEN

Amsterdammers mogen dan niet de dain neerkijken op de grootste havenstad ter wereld, Rotterdam heeft André van der Louw, Poetry en Film International, VPRO-tv-maker Haas Keller als directeur van de Kunststichting en nu Hard Werken. Het laatste is een nieuw maandblad, opgericht en vooraansnog volgeschreven door een aantal kunstenaars, schrijvers en grafische vormgevers, dat zich ten doel stelt om alles wat leeft en broeit in de Rotterdamse artistieke, culturele en sociale wereld in een eigen periodiek onder te brengen. Het eerste nummer ziet er mooi uit.

Daarin onder andere een interview met de scheidende directeur van de Rotterdamse Kunststichting Adriaan van der Staay. 'Wat mij fascineerde van een stad als Rotterdam was het zelfkantige, het ruwe: vervallen loodsen, de kaselenbeestering in de oude havenbuurten (...). Een stad die niet alleen door het

bombardement maar ook door zijn late ontwikkeling iets nieuws had, iets van een Amerikaanse, maar door het bombardement ook meer een Duitse stad (...). Ik trof een onaffe, open situatie aan, veel moderner dan in vele andere Nederlandse steden, maar ook een stad die lang niet dat smetende had van bijvoorbeeld Amsterdam.'

Naast verhalen, een reisreportage en gedichten van Hans Sleutelaar, een uitgebreid verslag van de langdradige pogingen Rotterdam aan een lokale radiozender te helpen, met name van de greep die de gemeentelijke overheid daarop lijkt te hebben. André van der Louw: 'Er moet invloed zijn van de consumenten, maar ik voel dat er veel wantrouwen bestaat in het functioneren van de parlementaire democratie; dat het sommigen niet goed uitkomt als die zich ook met de media bemoeit. Ik vind die stelling niet. Ik vind het helemaal geen schande (maar ik ben dan ook een Vara-man), dat ook journalisten zich moeten verantwoorden voor wat ze doen.'

DE JOURNALIST
12-4-79

Hard Werken, met cultuur en literatuur

Alles wat leeft (en broeit) in de Rotterdamse artistieke, culturele en sociale wereld wil de redactie van - hoe kan het anders - *Hard Werken* onderbrengen in haar periodiek. Voorlopig geen cultureel informatieblad - daar voor ontbreken de middelen. *Hard Werken* zal gaan over Rotterdam en zeer verre omstreken' maar gaat niet uit van het hardnekkige misverstand dat de stad aan de Maas a-cultureel zou zijn.

Het initiatief tot oprichting is genomen door Willem Kars, werkzaam in de grafische werkplaats van De Lantaren. Om het blad een kunstzinnig produkt te maken is een groep vormgevers 'hard aan het werk om dit ideaal te verwezenlijken'. Het blad zal tienmaal per jaar uitkomen voorlopig in 3000 exemplaren, formaat 40 pagina's A3. Een levig geval derhalve, uitgevoerd in typeschrift. De verkoopprijs is vastgesteld op 4 gulden. De verspreiding is in Amsterdamse handen: uitgeverij Drukwerk, Mauritskade 113, Amsterdam, een bedrijf waarover men bijzonderheden kan lezen in de zojuist verschenen Literatuurkrant van de Pattenbergs.

Een uitgebreide redactie houdt zich bezig met hard werken: Loes Brünott, Raymond Campfens, Henk Elenga, Kees de Gruiter, Gerard Hadders, Tom van den Haspel, Willem Kars, Jan Joris Lamers, Rick Vermeulen, Rien Vroegindewij.

PUZZELEN

Een zeer uitgebreid artikel gaat over lokale radio ('Hallo hier radio Waterman') maar vervolgens gaan de vormgevers van *Hard Werken* zich aan een veelheid van fantasieën te buiten zodat het voor de lezer hard puzzelen wordt om uit te maken waar het nu wel over gaat. Uit een thesaurus zijn de pagina's geput die betrekking hebben op werken (Jan Doetel, Jan Maakal, mannetje-van-alles, manusse-van-alles. . .) Een interview met A. J. van der Staay, die een decennium lang directeur is geweest van de Rotterdamse kunststichting beslaat niet minder dan vijf bladzijden van het A3 formaat. Sjef Hendericks heeft een actuele zaak bij de kop gegrepen: de moeilijkheden rondom het Schiedamse museum met nogal wat kritische opmerkingen over de gang van zaken in wat eens als 'Zwart Nazareth' bekend stond, maar wat nog altijd een stad is met een uniek stedelijk karakter, n'en déplaise de kaalslag.

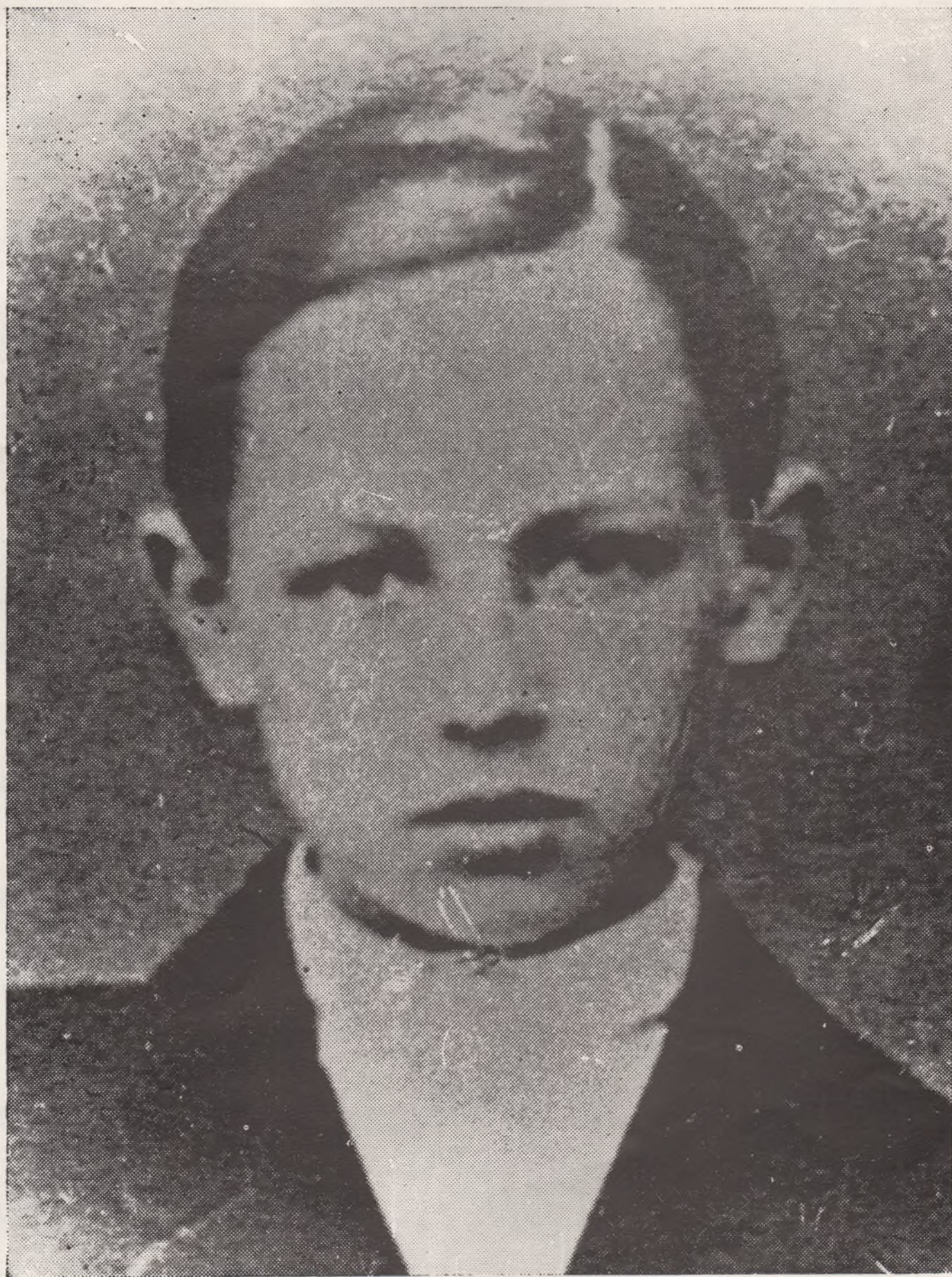
Voorts: twee gedichten van Hans Sleutelaar uit zijn nieuwe bundel *Schaars Licht* en nog enige literair getinte bijdragen. Ook foto's, waaronder die van een jonge vrouw, die de fotograaf een blik op haar pudenda gunt maar daarmee niet kan verbloemen dat haar gestalte niet die van de atletische orde is die men in *Hard Werken* zou verwachten.

OBLOMOV

Oblomovs liggende houding kwam niet uit noodzaak voort, zoals bij een zieke of bij iemand, die slapen wil, het was geen toeval, omdat hij vermoeid was, noch genotzucht als van een luiaard. het was zijn normale houding.

Wanneer hij thuis was -en hij was bijna altijd thuis- dan lag hij onveranderlijk in bed en altijd in diezelfde kamer, waar wij hem hebben aangetroffen en die niet alleen als slaapvertrek dienst deed, maar ook als salon en werk-kamer.

Rimbaud

jadis, si je me souviens bien,

terug van de warme

Rimbaud

TOEN ARTHUR RIMBAUD, DICHTER, ZIENER, BEATNIK AVANT LA LETTRE, OP ZIJN NEGENTIENDE JAAR DE POEZIE VAARWEL ZEI, LIET HIJ EEN REVOLUTIONAIR OEUVER NA, DAT ZIJN INVLOED TOT OP HEDEN DOET GELDEN. HIJ INSPIREERDE VELE GENERATIES DICHTERS, SCHRIJVERS EN ZANGERS (DYLAN O.A.), NIET ALLEEN DOOR ZIJN POEZIE, MAAR VOORAL OOK OM ZIJN MANIER VAN LEVEN. RIEN VROEGINDEWEIJ VERTAALDE DE PROZAGEDICHTEN 'UNE SAISON EN ENFER' EN SCHREEF EEN KORTE BIOGRAFIE.

1854

Jean-Nicolas-Arthur Rimbaud wordt op 20 oktober 1854 geboren te Charleville, in de Franse Ardennen. Hij is de tweede zoon van Frédéric Rimbaud, een Bourgondiër, die het in het koloniale leger in Algerije tot kapitein gebracht heeft en daarna is overgeplaatst naar het garnizoen van Mézières, - en Vitali Cuif de dochter van een welgestelde boer uit Roche, een dorpje in de buurt van Charleville. Met een oudere broer en twee zusjes groeit Arthur op onder het tirannieke gezag van een strenge moeder; een gezag dat zelfs de vader teveel wordt: hij verdwijnt na zes jaar huwelijk voorgoed uit hun leven. Door de moeder worden de kinderen nooit uit het oog verloren. Achtergelaten door haar echtgenoot wordt het gezin gedwongen in een volksbuurt te gaan wonen, waar de kinderen ieder contact met de buurtbewoners verboden wordt. Een verbod waar ze zelf op toe ziet door hen iedere dag persoonlijk naar school te brengen en te halen. Op het College de Charleville is Rimbaud een briljante leerling, die oorspronkelijk verzen zowel in het Latijn als in het Frans schrijft. Op het jaarlijkse Concours Academique sleept hij bijna alle eerste prijzen in de wacht. Behalve die voor geschiedenis, omdat hij tegenover zijn examiner zijn bewondering uitspreekt voor degenen die in de geschiedenis wet en orde hebben verstoord. Onder invloed van de Parnassiens schrijft hij een gedicht, dat in januari 1870 in *La Revue pour Tous* gepubliceerd wordt.

1870

In dat jaar wordt de twintigjarige Georges Izambard als leraar op het College de Charleville aangesteld. Deze zou een belangrijke invloed op de jonge dichter uitoefenen. Hij stimuleert hem in het lezen van literatuur, welke door zijn moeder als 'gevaarlijk' verboden wordt. Als de Frans-Pruisische oorlog uitbreekt verlaat Izambard Charleville. Achtergelaten door de vriend en leraar die hem begrijpt, vlucht Rimbaud zonder een cent op zak naar Parijs. Hij wordt gearresteerd en komt in de gevangenis terecht. Door bemiddeling van Izambard wordt hij er een week later uitgehaald. Terug in Charleville wordt zijn verzet tegen zijn moeder steeds openlijker. Naar school gaat hij niet meer; hij probeert aan de kost te komen, vlucht opnieuw naar Parijs en Brussel.

1871

In de zomer van 1871 leert hij Paul Verlaine kennen. Op diens uitnodiging gaat Rimbaud naar Parijs. Hij heeft dan zijn schitterende *Le Bateau ivre* reeds geschreven, dat zijn introductie in de literaire kringen vergemakkelijkt. Paul Verlaine is in het Parijs van die dagen een bekend, zo niet beroemd, dan toch een berucht dichter. Hij werkt als ambtenaar op het stadhuis. Om zijn (passieve) houding tijdens de Commune verliest hij deze betrekking, komt in financiële moeilijkheden en moet noodgedwongen bij zijn schoonouders intrekken. In hun keurige, burgelijke huis op Montmartre ontvangt hij Rimbaud. Maar het jonge talent uit Charleville is niet de engel die de familie Mauté dacht te leren kennen. Er ontstaat een homofiele verhouding tussen Rimbaud en de tien jaar oudere Verlaine. Na drie weken moet Rimbaud het huis verlaten. Hij zwerft alleen door Parijs, geliefd, maar meer gehaat en veracht op de literaire bijeenkomsten, onberekenbaar, dronken of nuchter, 'enfant terrible', zijn vriend en weldoener Verlaine bespottend. Op een schilderij wordt zijn beeltenis, uit ergernis van de schilder voor Rimbaud, vervangen door een vaas bloemen. Hij gaat terug naar Charleville, correspondeert met Verlaine, keert naar Parijs terug, waar dezelfde moeilijkheden opnieuw beginnen. In het najaar van 1872 'vluchten' de beide vrienden via Brussel naar Londen. Mathilde Verlaine wacht tevergeefs op de medicijnen die haar man in de apotheek voor haar was gaan halen.

1873

In Londen wonen ze in Soho, waar ook veel ballingen van de Commune een onderdak hebben gevonden. Ze verdienen de kost met het geven van Franse lessen, waar dat maar mogelijk is. Maar de vriendschap, het 'drôle de ménage' loopt uit op een drama. Verlaine laat Rimbaud alleen in Londen achter en gaat naar Brussel; een paar dagen later volgt Rimbaud. Op de avond van 8 juli vuurt Verlaine drie revolvergeschoten af op zijn jonge vriend. Een kogel raakt hem in de pols, de andere twee verdwijnen in de muur van de hotelkamer, waar ze samengekomen zijn voor een laatste poging zich met elkaar te verzoenen. De moeder van Verlaine, die naar Brussel gereisd is, omdat haar zoon zich van het leven dreigt te beroven, verbindt de pols van Rimbaud. Ze besluiten uit elkaar te gaan. Als ze een paar dagen later op het station samenzijn om afscheid te nemen, richt Verlaine opnieuw de revolver op Rimbaud. Deze kan niets anders doen dan bescherming zoeken bij een politieagent. Verlaine wordt gearresteerd en veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf en 200 francs boete: - echter niet in de eerste plaats voor de schietpartij, maar op beschuldiging van homoseksuele handelingen met een minderjarige.

1873 - 1879

Teruggekeerd in Roche, waarheen de familie Rimbaud na de dood van vader Cuif verhuisd is, besteedt hij de zomer aan het voltooiën van *Une Saison en Enfer*. Het verschijnt in een oplage van 500 exemplaren bij de uitgever Poot & Cie, Bruxelles. Later wordt beweerd dat Rimbaud de gehele oplage verbrand zou hebben, maar in 1901 vindt een Belgische bibliofiel bijna alle exemplaren bij de uitgever Poot. Aangenomen wordt dat Rimbaud de kosten niet heeft kunnen of willen betalen. Een periode van zwerven breekt aan. Hij trekt in zijn eentje over de Zwitserse Alpen, de hoge hoed, die hij zich in Londen aangeschaft had, op het hoofd. Uitgehongerd komt hij in Italië aan. Op weg naar Griekenland wordt hij door de hitte bevangen en moet in een ziekenhuis worden opgenomen. Op kosten van het Franse consulaat in Livorno wordt hij per schip naar Marseille gerepatriëerd. (Een manier van gratis reizen, waar hij later nog verscheidene keren gebruik van zal maken, of moest maken). In Marseille werkt hij korte tijd als havenarbeider, maar moet opnieuw in een ziekenhuis worden opgenomen. Hij ontmoet een ronselaar die hem tracht aan te werven voor het Carlistische leger. Na het handgeld te hebben ontvangen, reist hij via Parijs naar Charleville, waar hij bijna alle winters doorbrengt: 'Je redoute l'hiver parce que c'est la saison du confort.' In het voorjaar van 1876 trekt hij in oostelijke richting met het plan naar Rusland te gaan. Verder dan Wenen komt hij niet; beroofd van geld en bezittingen wordt hij gearresteerd en als ongewenst vreemdeling de grens over gezet. De Duitse politie zorgt voor vervoer naar Frankrijk. In Charleville verneemt Rimbaud dat het Nederlandse gouvernement voor het K.N.I.L. huurlingen van alle nationaliteiten (het Nederlandsche Vreemdelingenlegioen) naar de 'Gordel van Smaragd' zendt.

ma vie était un festin...

EEN SEIZOEN IN DE HEL

Vroeger, als ik mij goed herinner, was mijn leven een feest waarop alle harten zich openen, waarop alle wijnen rijkelijk stroomden.

Op een avond zat ik met de Schoonheid op mijn knieën. En ik vond haar bitter. En ik heb haar uitgescholden.

Ik wapende mijzelf tegen de gerechtigheid.

Ik vluchtte. O Tovenaresen, O Ellende, O Haat, aan jullie heb ik mijn schat toevertrouwd.

Het lukte mij al de menselijke hoop uit mijn geest te laten verdwijnen. En met grote vreugde, om haar te worpen, viel ik aan met de doffe sprong van een verscheurd dier.

Ik riep de beulen om, te gronde gaand, in hun geweerkolven te bijten. Ik riep de plagen aan om mij te laten stikken in het zand en het bloed. Het ongeluk was mijn God. Ik strekte mij uit in de modder. Ik droogde mijzelf in de lucht van de misdaad. En met de waanzin haalde ik fraaie streken uit.

En de lente bracht me de afschuwelijke lach van de idioot.

Wel, toen ik onlangs op het punt stond de laatste schreeuw te geven, kwam ik op het idee de sleutel van het vervloegen feest op te sporen, waar ik misschien weer levenslust zou krijgen.

De barmhartigheid is die sleutel. Deze ingeving bewijst dat ik heb gedroomd!

"Jij zal altijd een hyena blijven..." enz., protesteerde de duivel die mij met zulke beminnelijke papavers kroonde. "Jij verdient de dood met al je lusten, je egoïsme en alle hoofdzonden."

Ach! Ik heb er genoeg van: - Maar, beste Satan, een minder vurig oog, smee ik u! En in afwachting van de enkele achterstallige lappen, u die van de afwezigheid van beschrijvende en belerende talenten in een schrijver houdt, voor u scheur ik deze paar afschuwelijke bladzijden uit mijn agenda van verdoemde.

In Harderwijk tekent hij een kontrakt als soldaat voor de duur van zes jaar en wordt ingescheept op de Prins van Oranje. Eenmaal in 'Insulinde' deserteert hij al na een paar weken. In december is hij alweer in Charleville. En het voorjaar daarop is hij weer 'on the road', ditmaal in Duitsland, Keulen, waar hij op zijn beurt soldaten ronselt voor het K.N.I.L. Het geld dat hij daarmee verdient

verspeelt hij aan de roulette in Hamburg. Hij voegt zich bij een circus dat op toernee gaat naar Kopenhagen en Stockholm. Maar het kille klimaat van Skandinavië drijft hem naar zuidelijker streken. Via Charleville trekt hij te voet naar Marseille met het plan naar Alexandrië te gaan. Aan boord wordt hij ziek en moet in een ziekenhuis worden opgenomen. Nauwelijks herstelt loopt hij naar Rome en keert voor de winter naar Charleville terug. Tegen zijn gewoonte in brengt hij daar ook de zomer door en studeert er de vakken die hij op school veracht had: algebra, meetkunde, mechanica. Hij trekt opnieuw over de Zwitserse Alpen, komt in Alexandrië aan, en gaat vandaar naar Cyprus. Op Cyprus wordt hij voorman over een groep grondwerkers. Gedurende een half jaar brengt hij op een onbegroeide, gloeiende vlakte onder de primitiefste omstandigheden door. In zijn brieven, die hij op al zijn reizen aan zijn moeder (La Mother, zoals hij haar noemde) schrijft, is er van dan af geen spoor meer van de dichter te bekennen; zakelijke brieven, waarin hij zich met de opvoeding van zijn broer bemoeit, verzoekt om populaire wetenschappelijke boeken met het doel kennis omtrent handel en techniek te vergaren. Hij wordt slachtoffer van de typhus en moet voor herstel naar Frankrijk terug. In Charleville wordt hij door zijn vrienden nauwelijks herkend: gebuind en vermagerd, sterk vergrijsd, ingevallen wangen en een toonloze, zware stem.

1880 - 1890

Geen van zijn vrienden zou hem nog terugzien. Hersteld van de typhus gaat hij opnieuw naar Cyprus, wordt er voorman over een groep konstruktiewerkers. Hij maakt een tocht langs de haven van de Rode Zee en vindt tenslotte in Aden een vaste betrekking bij de firma Bardey, koffie-exporteurs. Deze firma zendt Rimbaud naar Harrar, Abessinië, om er een filiaal te leiden. Vandaaruit maakt hij lange tochten naar onbekende gebieden met het doel de markt te exploiteren. Maar het leven in Harrar is eenzaam; hij lijdt aan syphilus, heeft geen contact met de buitenwereld. Een brief van Verlaine wordt door hem niet beantwoord (ze hadden elkaar in Europa nog een paar keer ontmoet). Verlaine denkt dat hij dood is en verzorgt een uitgave van zijn gedichten (1886).

Door de conflicten tussen Egypte en Abessinië moet Rimbaud Harrar verlaten. Samen met een vrouw van de Harari-stam, met wie hij een jaar samenwoonde, gaat hij naar Aden. Na een ruzie met Bardey verlaat hij deze firma en besluit hij fortuin te maken in de wapenhandel. In oktober 1886, na maanden van wachten en voorbereiding, vertrekt hij met een karavaan voor een gevaarlijke tocht van Tajoura naar Ankobor, waar hij in februari 1887 aankomt. Maar de handel loopt op niets uit; koning Menelek van Sjoa voor wie de wapens bestemd zijn, maakt gebruik van zijn onervarenheid in deze handel en Rimbaud kan naar de winst fluiten. Een verslag van deze tocht verschijnt in een krant in Cairo. Een poging om voor *Le Temps* oorlogscorrespondent te worden in Abessinië, dat in strijd gewikkeld is met de Italianen, mislukt. Een vroegere klasgenoot van hem te Charleville, die hij daarvoor om bemiddeling gevraagd had, schrijft hem niet zonder ironie terug dat zich in Parijs een groepje jonge dichters gevormd heeft rond de legendarische Rimbaud. In Harrar probeert hij opnieuw als compagnon van een wapen-slavenhandelaar fortuin te maken; hij leeft er samen met zijn bediende, Djami. Hij verzoekt zijn moeder wetenschappelijke boeken en instrumenten te sturen. In een andere brief speelt hij met de gedachte naar Frankrijk terug te keren om er een vrouw te vinden en 'een zoon te krijgen waaraan ik mijn leven kan wijden en mijn ideeën kan overbrengen, hem de meest complete opleiding geven en hij zal een beroemd ingenieur worden, een rijk man en machtig in de wetenschappen.'

1891

Als hij op 2 april 1891 Harrar verlaat, lijdt Rimbaud al geruime tijd aan een gezwel in zijn rechterbeen. Een verblijf in een ziekenhuis in Aden brengt geen genezing. Hij neemt afscheid van Djami en gaat naar Frankrijk. Opname in een ziekenhuis in Marseille is noodzakelijk; zijn been moet worden geamputeerd. Na een afwezigheid van twaalf jaar komt hij, op krukken op de boerderij in Roche aan, waar zijn zuster Isabelle hem liefderijk opvangt en met zorgen omgeeft: 'Vrouwen verzorgen deze woeste gebrekkige, terug van de warme landen. Maar al gauw verlangt hij naar de warme zon van het Oosten. Isabelle vergezelt hem naar Marseille. Zijn ziekte heeft zich uitgebreid en hij moet weer in een ziekenhuis worden opgenomen. In het hospitaal waakt zijn zuster aan zijn doodsbod. In zijn delirium praat hij steeds over Harrar en Djami, over zaken die hij nog moet regelen... Terug van de warme klimaten, sterft Arthur Rimbaud in de vroege uren van 10 november 1891.

Musée Rimbaud - Charleville-Mézières — Rimbaud à Harrar en 1883

AFSCHEID

Herfst alweer! - Maar waarom een eeuwige zon betreuren als wij verbonden zijn met de ontdekking van het goddelijk licht, - ver van de mensen die over een seizoen doodvallen.

De herfst. Onze stijgende bark in de roerloze nevelen wendt zich naar de haven van ellende, de geweldige stad met een hemel, bezield door vuur en modder. O de verrotte voden, het brood doorweekt van regen, de dronkenschap, de duizend liefdes die mij hebben gekruisigd! Zij zal dus van geen ophouden weten, deze vampier-koningin van miljoenen zielen en dode lichamen, en die geoordeeld zullen worden! Ik zie mezelf weer, de huid aangevreten door modder en pest, haren en oksels vol wormen en nog groter wormen in het hart, uitgestrekt temidden van de onbekenden zonder leeftijd, zonder gevoel. Ik zou er hebben kunnen sterven...

En ik vrees de winter omdat dat het seizoen van het comfort is!

Soms zie ik aan de hemel eindeloze stranden overstroomd met feestvierende volkeren. Van een groot gouden schip wapperen boven mij de veelkleurige vlaggen in de ochtendwind. Ik heb alle feesten geschapen, alle overwinningen, alle drama's. Ik heb geprobeerd nieuwe bloemen uit te vinden, nieuwe sterren, nieuw vlees, nieuwe talen. Ik heb geloofd bovennatuurlijke krachten te kunnen verwerven. Welnu, ik moet mijn verbeelding en mijn herinneringen begraven! Een traag zege behaald van kunstenaar en verteller!

Ik! Ik die mezelf magiër of engel heb genoemd, vrijgesteld van elke moraal, ik ben teruggedeven aan de aarde, met een plicht om te zoeken en de harde werkelijkheid te omhelzen. Boer!

Ben ik bedrogen? Zou de barmhartigheid voor mij de zuster van de dood zijn?

Uiteindelijk zal ik vergiffenis vragen omdat ik mij met leugens gevoed heb. En laten we nu gaan.

Maar geen vriendenhand! En waaruit hulp te putten?

Ja, het nieuwe uur is op zijn minst erg streng.

Want ik kan zeggen dat de zege verworven is: het geknars der tanden, het gehuil van het vuur, de verpeste zuchten matigen zich. Alle weerzinwekkende herinneringen worden uitgewist. Mijn laatste berouw verdwijnt, - de jaloezie voor de bedelaars, de struikrovers, de vrienden van de dood, de achterblijvers van iedere soort. - Verdoemden, als ik me eens wreekte!

Men moet absoluut modern zijn.

Geen lofzangen: houden wat men heeft. Zware nacht! Het opgedroogde bloed dampet op mijn gezicht, en ik heb niets achter mij dan deze verschrikkelijke struik. De geestelijke strijd is even hard als het gevecht van mensen, maar het visioen van de gerechtigheid is het genoegen van God alleen.

Ondertussen is het vieravond. Laten we alle kracht en echte tederheid in ons laten stromen. En bij het aanbreken van de dag zullen wij, gewapend met een vurig geduld, de luisterrijke steden binnentrekken.

Wat sprak ik over vriendenhand! Mijn grote voordeel is dat ik om de oude leugenachtige liefdes kan lachen, en deze leugenachtige paren beschaamd doen staan, - ik heb daar beneden de hel van de vrouwen gezien; - en het zal me geoorloofd zijn de waarheid in één ziel en één lichaam te bezitten.

Boe! Om de hoek

wacht de neonkomek.

Je lacht je ziek.

DEELDER

foto a.m.c. fok

J.A. DEELDER WERD GEBOREN OP 24 NOVEMBER 1944 TE ROTTERDAM. HIJ HAD EEN GELUKKIGE JEUGD.

OP 12-JARIGE LEEFTIJD BEGON HIJ TE SCHRIJVEN.

HIJ IS NEONREALIST, NEONROMANTICUS EN NEONKOMIEK. HET PUBLIEK KENT HEM TEVENS ALS SPREKER.

ZIJN EERSTE BUNDEL GEDICHTEN VERSCHEEN IN 1969. SCHRIJFT OOK PROZA.

ONLANGS VERSCHEEN "MODERNE GEDICHTEN" DAT EEN BEELD GEEFT VAN DEELDER'S DICTERSCHAP.

(Moderne gedichten, uitg. De Bezige Bij , 150 pag. f 24,50)

Als ik de waterpijp hoor borr'len

als ik de waterpijp hoor borr'len
en Gorkum rijst van ver
zo voel ik mij gelijk een koning
mijn kroon een koude ster
en als dan nog van hier of ginder
muziek mijn alziend oor bereikt
dan is het of klaroenen klinken
en Nero zacht de snaren strijkt
zo voel ik mij als God in Frankrijk
een vorst van eeuwen her
als ik de waterpijp hoor bor'len
en Gorkum rijst van ver

Hoogere Burger School

't Onveranderlijk gefriemel
in portieken, onder bruggen.
Feestjes met rood crêpe –
papier en meisjes uit 3c.

Loes, Irene, Riet en Coby.
Naaïen deden ze nog niet.
(Dat kwam pas in de vierde.)

En de directeur maar schelden
op je blauwe suede schoenen
en de vage schaduw op je boven-
lip (die soms met oogpotlood
werd aangedikt).

We schreven 1959, en natuurlijk
stond ook toen
het Eind der Dingen vast.
Anderen zagen het minder zwart.

Talrijk waren de schandalen.
Alom vloeiden Liefde's tranen;
terwijl er soms berichten kwamen
van een bleke zittenblijver
die zich verhangen had,

of in de nabijheid van
een Oostenrijks gehucht
was doodgevallen.

Stadsgezicht

Tegenwoordigheid van geest
en realisme in 't kwadraat
vieren onverstoortbaar feest
in een opgebroken straat

Hoog en spijkerhard de hemel
met een blikkerende zon of
zwart en laag in wilde wemel
langs skeletten van beton

Doorheen geloken luxaflexen
torenhoog de wooncomplexen
stapelen den einder dicht

Posthistorisch vergezicht –
Rotterdam gehakt uit marmer
kant'lend in het tegenlicht

Blues On Tuesday

Geen geld.
Geen vuur.
Geen speed.

Geen krant.
Geen wonder.
Geen weed.

Geen brood.
Geen tijd.
Geen weet.

Geen klote.
Geen donder.
Geen reet.

Het is droevig gesteld met de cultuur van het wetenschappelijk onderwijs, sinds het ministerie van Onderwijs & Kunsten en Wetenschappen de kunst verpachtte aan weer een ander log Haags lichaam, dat zich ook hard maakt voor trimbanen voor bejaarden het Ministerie van CRM. De Erasmus Universiteit in deze hardwerkende stad heeft helaas nog slechts aan cultuurbarbaren verantwoording af te leggen, met alle gevolgen van dien.

Zo kwam de medische faculteit de laatste paar jaar regelmatig in de pers door kunstfraude. Omgevingskunstenaar Peter Struycken ontving vijftig mille voor een omgevingsproject dat in totaal ruim 1,2 miljoen gulden kostte. Doch helaas bleek het roestvrijstaal dat voor het project nodig was weg te rotten, natuursteen brak, witte verf verflensde in de kortste keren en een vrolijke eendenvijver in het complex van de medische faculteit veranderde in een machtige au-bain-marie, waarin voornamelijk een alpine algensoort goed gedijde.

Het bouwcentrum werd ingeschakeld als ook een duur accountantskantoor om de fraude ook officieel in kaart te brengen. A raison van 150-mille drie maal meer dan de ongelukkige kunstenaar ooit uitbetaald kreeg- werd de ellende die eerder door het universiteitsblad Quod Novum aan het licht kwam, bevestigd. Daarna ging het project alleen nog maar verder de verrotting in. De belangrijkste, sterker nog enige zorg die de Rotterdamse universiteit hierbij aan de dag legde, was het zo subtiel mogelijk afdekken van de financiële schande.

Kunst en cultuur spelen in een groot aantal vergaderingen van de hoogste bestuursorganen zoals de universiteitsraad geen rol. Helaas typeert deze onzalige affaire nog steeds heel treffend hoe ver de Rotterdamse universiteit c.q. de tweeduizend mensen die daar werken, afstaan van de stedelijke cultuur in het algemeen. Een enkele universitaire organisatie, zoals bijvoorbeeld het Studium Generale wil dan nog weleens een happening organiseren waar ook de stadsbevolking iets aan heeft, maar de meeste activiteiten van de alma mater zijn zeer intern gericht. Sterker nog. Officieel doet de EUR er van alles aan om open te staan voor haar omgeving, maar in de praktijk wordt dat steeds minder.

De apathie in de wetenschap is zelfs al zover doorgeslagen dat ook de organisaties die het binnen de EUR moeten hebben van het enthousiasme van studenten en personeelsleden een zorgelijk bestaan lijden. De universitaire democratie, die zijn vorm vindt in een systeem van overleginstanties en raden leidt een zieltoeged bestaan. Het kost veel doctorandussen onzegbaar veel moeite om zich intern gemotiveerd bezig te houden met andere zaken dan het eigen overleven. Een strijd om het bestaan die in een universiteit weliswaar is gegarandeerd door de ambtenarenstatus van alle werknemers,

maar je weet nooit of je comfortabele aanstelling met een minimum aan lesuren en een maximum aan vrije tijd, altijd even riant blijft.

En een dergelijke lamledige stemming is natuurlijk nauwelijks een goed uitgangspunt voor een actiever rol in "het culturele leven" van onze hard werkende stad.

Een van de toverwoorden waarmee tien jaar geleden de malaise in de universiteit beschreven is: vervreemding.

Het ging toen om vervreemding van de politiek en de politieke implicaties van de wetenschappelijke training en het wetenschappelijke onderzoek. De discussie daarover is nu verstomd. En dat komt niet zo zeer doordat de universiteit nu wel goed bij de maatschappij en zijn omgeving zou aansluiten. Maar meer omdat de meest grove vormen van vrijblijvendheid er nu wel uit zijn en de interne aktie zich, naast het verdedigen van de eigen salarissen in het bezuinigingsbeleid van de overheid, geheel richt op grondrechten van mensen. (terrorisme en feminisme).

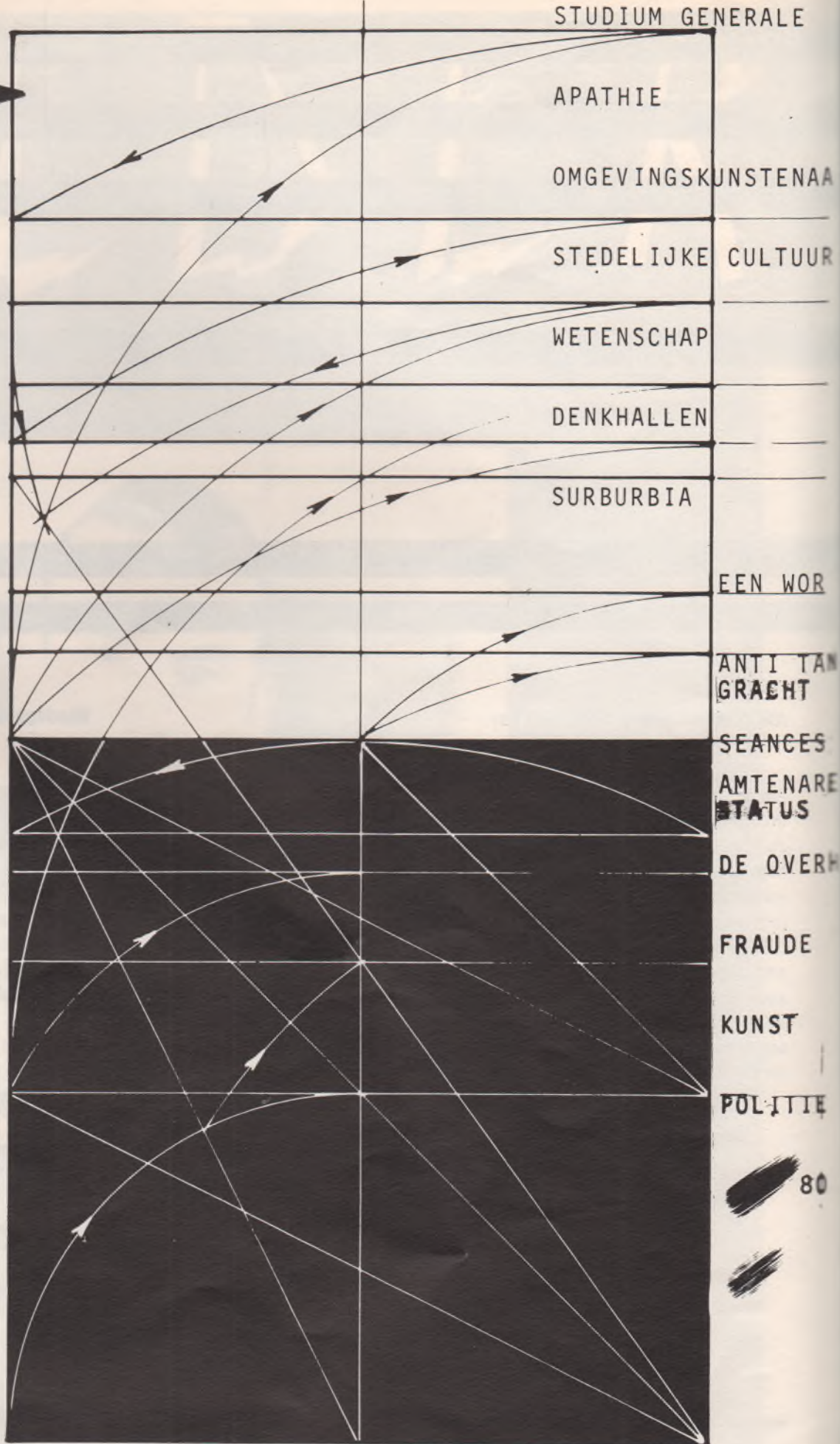
Vervreemding op kleine schaal, waaronder dan in elk geval de vervreemding van de dagelijkse omgeving en de daarbij behorende cultuur gerekend kunnen worden, zijn als probleem nog niet eens onderkend en nemen met het groeien van de universiteit zelfs toe. Zo kan het gebeuren dat een groot aantal Rotterdammers niet eens weet dat er in hun stad een universiteit is gevestigd.

Het universitaire complex in Kralingen wordt nu al weer twee jaar omgeven door een manshoge versperring met stalen punten, toegangshekken, slagbomen en anti-tankgrachten, teneinde de speelse jeugd in het week-eind te weren. De aanleiding is duidelijk. Ook dit complex had te lijden van de afbreekwoede van jeugdige omwonenden. Een kazerneachtige afrastering maakt het complex dan maar meteen ontoegankelijk voor alle burgers die er plezier in scheppen om de denkhallen van het vernuft op een zonnige zondag nader te bekijken.

En dat het zelfs bij licht vertier niet meevalt bewijzen een aantal luidruchtige studentengezelligheidsverenigingen die al langer wijkraden op hun dak hebben in verband met de neiging van omwonenden om 's nachts te slapen.

Ook het jaarlijks diesfeest van Erasmus, waarbij elke argeloze belastingbetaler welkom was om de heilige denkhallen al dansend van binnen te bekijken, staat nu ook op de tocht.

Dat volgt dan op het optreden van Herman Brood en het damesorkestje Girlie op het laatste verjaarsfeestje van Erasmus in november jl. Beide bandjes zakten door het podium doordat de overvolle zaal daar gewoon schragen onder vandaan liep. De "oplossing" lijkt te zijn: minder publiek.

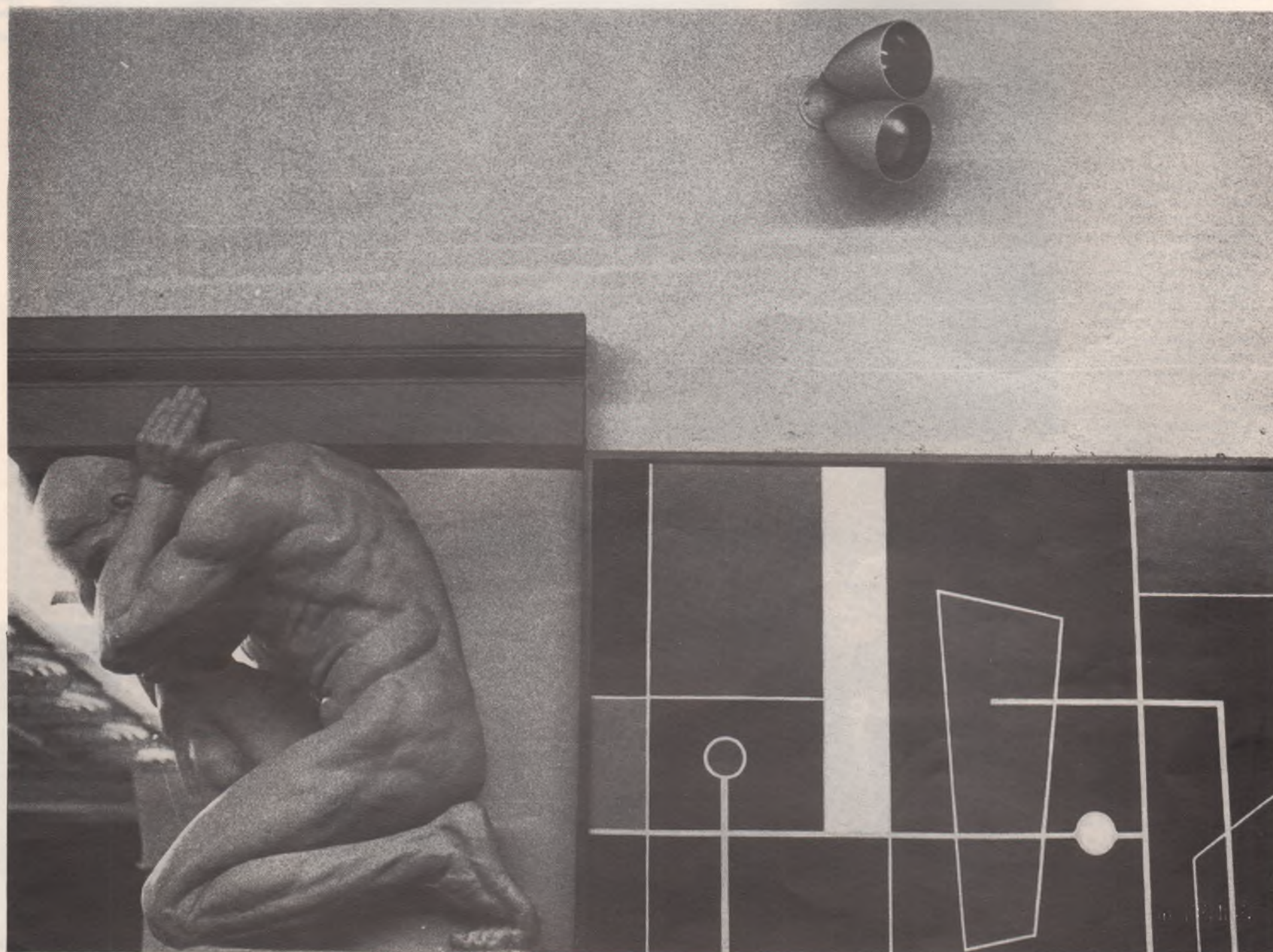
D I E 12 O R T H O G O N E

Aus der Schwenkung der Diagonalen und der Seitenelemente des Quadrates ergeben sich die Höhen der Rechtecke der Orthogonalkala.

Hetgeen betekent: minder publiek van buiten. Een "begrijpelijke" reaktie die dan helaas wel tot gevolg zal hebben dat het contact van Erasmus met zijn omgeving nog minder zal worden. Hooguit zorgen persoonlijke kontakten van studenten met hospita's, de schaarse Studium Generale seances, zaken als de rechtswinkel en de actieve rol van een enkele student of wetenschapper in gemeentelijke- of wijkpolitiek en in enige aktiegroep voor enige culturele wisselwerking van stad en universiteit. Want ook van de wetenschappers een kapitaalkrachtig publiek van 800 man kan het nauwelijks komen. De meesten daarvan wonen in suburbia en worden nauwelijks aangetroffen in enig café, een al dan niet alternatief theatergebeuren, of waar dan ook. De stad is hen grotendeels een worst.

En zo geldt evenzeer dat een groot aantal wetenschappers van de EUR, nauwelijks Rotterdam kent. Jammer? Wie zal het zeggen. Want misschien is het gemeentelijk kunstbeleid, zoals dat o.a. gestalte krijgt door de Rotterdamse Kunststichting,, wel zo doortimmerd, dat er nauwelijks een extra impuls van het lokale academische wereldje nodig is. Voor de hard werkende Rotterdammers die vaag het gevoel hebben iets te missen, doordat het lokale wetenschappelijke gebeuren geheel langs hen heen gaat, een geruststelling, werkt u maar rustig verder, bij Erasmus gebeurt niets.

ZONDAS IN POTER

WATSTAWA NIM BOIS KAW BOIS? HOI JAW

De Oder stroomt diep door het groene dal onder de brug. Het is zes uur in de ochtend. We naderen de poolse grens. De hele nacht hebben we gereden, bij Mariënborn zijn we de grens van West naar Oost overgegaan, onder Berlijn door, richting Frankfurt am Oder, door de Duitse Democratische Republiek.

Als we de brug over zijn, stoppen we voor een gebouw van de douane, stappen uit en strekken de benen. Uit het gebouw komt een douanebeambte ons geeuwend tegemoet. Hij schudt het hoofd en beduidt dat we er niet in mogen. We kijken hem ongelovig aan; de poolse ambassade in Den Haag nad ons desgevraagd medegedeeld dat we aan de grens een visum konden kopen.

De Pool doet me denken aan iemand die ik ken. Hij mompelt een paar woorden: visa, nicht, zurück. Als hij daarbij nogmaals het hoofd schudt en naar de andere kant van de Oder wijst, weet ik het: hij is een grappenmaker, net als zijn evenbeeld, wiens naam mij nu niet te binnen wil schieten.

We proberen hem in het Duits duidelijk te maken wat zijn landgenoten in Den Haag ons hebben verteld. Maar hij verstaat het niet, of doet alsof. Hij wijst naar het kenteken van de auto en roept dan duidelijk: "Bols?"

We lachen hem toe: "Bols? Nein, wir haben kein Bols."

Ik herinner me een krantenbericht dat Bols zijn jenever in Afrika als medicijn tegen allerlei kwalen verkocht, maar we zijn hier in Europa en de Polen weten wel het een en ander van sterke drank af.

"Aber haben Sie Wodka?" zegt Michel.

"Wodka?!" roept de Pool, "Wodka nicht hier aber da..."

Hij wijst naar het achter hem liggende land. Dan vraagt hij naar onze papieren. Hij bladert ze achteloos door en geeft ze terug. We moeten wachten, het douanekantoor is nog niet open. Hij verwijst ons naar een restaurant, waarvan het buffet nog dicht is, maar we kunnen er wachten en uitrusten. Een werkster is bereid koffie voor ons te zetten. In de wc knappen we ons op.

Een uur later is het kantoor van de douane open. Onze papieren worden langdurig bestudeerd, we vullen een half bos aan formulieren in, over het doel van de reis, de duur, de verblijfplaats, enz. Vriendelijk zijn ze niet, althans door de harde sissende klanken die ze uitstoten lijkt het daarop, - maar ze zijn beleefd. En waar is het geuniformeerde grensvolk wel vriendelijk? Meerder malen heb ik aan de grens bij Venlo, toen ik die beroepshalve met zekere regelmaat passeerde, de Koninklijke Nederlandse Marechaussee op onbeschofte wijze, schreeuwend en vloekend en vaak ook hardhandig, mensen uit de trein zien zetten.

We wisselen de voorgeschreven hoeveelheid geld en in het bezit van de visa stappen we in de auto. Als we vijftig meter hebben gereden moeten we stoppen voor een controlepost. Een vrouw in uniform kijkt onze bagage na. Of we wapens bij ons hebben? Nee, geen wapens. Pornografie? Ze haalt de kofferruimte overhoop.

"Pornografie?" zegt Michel, "hier."

Hij wijst op zijn hoofd. De vrouw steekt bestraffend een vinger naar hem op. Ze vindt niets wat het land niet in mag. De slagbomen gaan open. Eindelijk kunnen we verder. We rijden door het uitgestrekte bossen- en merengebied van Silezië. Ongerept natuurgebied en niemand op de weg. We zijn van plan in één ruk naar Warschau te rijden, waar we onze vriend Andrew Ndluvo zullen ontmoeten. Andrew komt uit het Zuid-Afrikaanse Durban en studeert in de poolse hoofdstad architectuur. We hebben hem in een café in Rotterdam leren kennen toen hij daar bij een landgenoot op bezoek was.

Langzamerhand verandert het bosrijke heuvellandschap in een vlak en dor land. Het wordt nu allengs drukker op de weg. Polen ontwaakt. Wat weet ik van dit land? Niet veel meer dan een paar namen, een paar films; Chopin, die een halve Fransman was en reeds op zijn twintigste naar Parijs vertrok. Van Mikiwicz, de dichter, zou ik pas horen toen we toevallig zijn graftombe in een kerk in Krakau bezochten. En ik had Gombrowicz gelezen. Had die nog iets met het Polen van tegenwoordig te maken?

Als we na een paar uur rijden in een groot dorp uitstappen, heb ik het idee dat de boerenjongens, waarnaar Mjentoos en 'kontje' de roman Ferdurke van Gombrowicz op zoek gingen, zich onder de talloze boerenkarren schuilhouden. We slenteren de markt van het dorp over. Het is er een drukte van belang, oude vrouwen met verweerde gezichten slijten er hun knollen, groenten en rieten manden. Overal paarden en karren.

Na een ontbijt in een restaurant rijden we het dorp uit. Het is nu behoorlijk druk op de weg. Kilometers lang rijden we langs een werk in uitvoering. De weg wordt verbreed. Op naar de vooruitgang, de drukte, de zenuwen! Gombrowicz bracht bijna zijn leven lang in het buitenland door; hij stierf in den vreemde. Vluchtelingen. Een verscheurd land. Jeszcze Polska nie zginela, luidt de eerste zin van het poolse volkslied: Nog is Polen niet verloren. Dat moet in moeilijke tijden zijn geschreven.

Pools: taal van medeklinkers. Pologne, polonaise. We dansten de polonaise op bruiloften en partijen. Nog is Polen niet verloren...

Terwijl Michel met ware doodsvrachting door het steeds drukker wordende verkeer scheurt, bestuurde ik de kaart: Poznan, Warszawa, Łódź, Kraków, Wrocław, een handvol poolse steden. We zouden ze in hoog tempo bezoeken.

Voor ons: Warszawa.

In 1940 werd Rotterdam deze stad door de Duitsers ten afschrikwekkend voorbeeld gesteld. Het is daarbij niet gebleven: Warschau was vernietigd, Rotterdam volgde.

Nu, vijfendertig jaar later, rijst het Paleis van Cultuur en Wetenschap, een geschenk van de Russen aan het Poolse volk, trotsig boven zijn omgeving uit. We rijden door de buitenwijken, volgen de borden naar het centrum, vanwaar we volgens Andrew het adres dat hij ons gegeven heeft, het beste kunnen vinden. Voorbijgangers die we de weg vragen, leggen ons met veel gebaren uit hoe we er moeten komen, maar we verstaan er niets van, rijden rond zonder het te vinden. Dan maar een taxi. De prijs van de rit is zo gering dat we overwegen van dit vervoer gebruik te maken zolang we in Warschau zijn.

Dan staan we voor de studentenflat, een kazerne-achtig gebouw in een buitenwijk, waar Andrew woont. De conciërge vraagt wat we willen en neemt ons argwanend op. We noemen Andrew zijn naam en laten haar het adres zien. Ze schudt haar hoofd. Een nieuwe grap?

"Kein Bols," zegt Michel lachend.

De vrouw kijkt kwaad op, denkt dat we haar in de maling nemen. Ze roept iets naar binnen het gebouw, waarop een andere vrouw in een groen uniform verschijnt. Tussen de twee vrouwen begint een gesprek waar we niets van begrijpen, maar dat over het bestaan van onze vriend moet gaan. Een paar langslappende studenten worden erbij gehaald. Door een openstaand raam van de flat komt een zure lucht naar buiten. Michel draait onrustig om de vrouwen heen, wil zich in de discussie mengen. Plotseling is hij weg. Ik kijk om me heen, maar zie hem nergens. Even later komt hij met een paar flesjes bier in de hand en ansichtkaarten terug.

Eindelijk doet de vrouw in het uniform een stap in onze richting. Ze wijst op het adres: "Ein Schwarze?"

"Jawohl," zeggen we tegelijk.

Dan vraagt ze in gebrekkig Duits wat we hier komen doen. Ja, daar vraagt u wat, mevrouw, denk ik. Wat komen we hier eigenlijk doen? Het plan om naar Polen te gaan is onverwacht bij ons opgekomen, 's avonds laat in café Vlietzicht op de Vlietlaan in Rotterdam. Michel kon een auto lenen en toen zijn we vertrokken. In de eerste plaats komen we Andrew opzoeken, hij weet niet dat we komen, er al zijn zelfs, maar hij heeft ons uitgenodigd en zijn adres gegeven. Maar nu lijkt het er op, mevrouw, als ik u zo zie in dat uniform, dat hij door ons in moeilijkheden dreigt te geraken. Andrew mag zijn eigen land niet meer in, dat weten we, omdat hij hier studeert, op uitnodiging van de Poolse staat. Maar we weten niet wat voor status hij hier heeft. Vluchteling misschien?

Ik kijk Michel aan. Hij blijkt dezelfde gedachte in overweging genomen te hebben. Samenzwoerderig zegt hij: "We doen net of we haar niet verstaan. Oppassen. Uniform."

We mompelen iets van een bezoek aan een vriend... Feriën... en dat we van ver gekomen zijn: "Holendercyck."

Uiteindelijk schrijft ze het nummer van Andrews kamer op het papiertje en wijst ze ons de weg. In de donkere gangen van de studentenflat rennen studenten in sportkleding ons hijgend voorbij. Bij het opgegeven nummer kloppen we aan.

Even later doet Andrew open. Ons weerzien wordt 's avonds gevierd in het kleine kamertje, dat Andrew deelt met een broodmagere studiegenoot uit Frans-Guinee. Er heerst een kleine babylonische spraakverwarring: pools, Frans, Duits en Nederlands worden door elkaar gesproken en Michel, aangeemoedigd door de wodka, schreeuwt onverstaanbare kreten.

Als ik de volgende ochtend wakker wordt is de kamer netjes opgeruimd. Geen spoor van het feest is nog te bekennen. Andrew is naar de universiteit en Michel is nergens te zien. De douches in de flat geven alleen koud water. Heldhaftig spring ik rond onder de harde koude stralen.

Terug in de kamer is Michel bezig op een klein gascomfort koffie te zetten. We maken plannen voor de komende dag. Eerst halen we de auto op; en rijden een paar uur rond, van noord naar zuid, over de Wista, naar de Altstadt. Dit oude deel van Warschau is destijds door de Duitsers met de grond gelijk gemaakt. Nu is het helemaal in de oude stijl opgebouwd, maar de geest is er uit: monumentenzorgstad.

Op de zwarte markt, die overal om ons heen gonst met de sissende klanken van het 'change money, sir?' en 'Geld wechseln, m'sieu' wisselen we zlotyzs voor onze Duitse markten. De man die ons naar een achteraf straatje heeft meegelokt, verspreidt een enorme walm alcohol. Nerveus kijkt hij om zich heen, maar het wisselen gaat snel en ongezien. We hebben nu zoveel zlotyzs dat het moeite zal kosten ze op te maken. Terugwisselen is niet mogelijk.

's Avonds gaan we met Andrew en zijn poolse vriend de stad in. Bezoeken een aantal café's en komen tenslotte in een dancing terecht, wat volgens Andrew een naar poolse begrippen decadent etablissement is. Maar het stelt niet zoveel voor en het doet me denken aan de bruiloft van mijn oudste zuster, in het begin van de jaren vijftig. De poolse vriend neemt afscheid van ons. Later in de nacht vernemen we dat hij door de politie is opgepakt. Andrew vertelt dat hij een paar keer per week van de straat wordt gepikt, alleen om het feit dat hij lang haar heeft. (Toen Andrew in Rotterdam was, werd hij door de politie de wagen ingeramd omdat hij zwart is en 's nachts op straat liep).

De volgende dag besluiten we verder te gaan. Andrew heeft geen tijd, hij zit voor zijn eindexamen. En daarna wil hij terug naar Afrika. We nemen afscheid en spreken af dat we elkaar in Rotterdam zullen weerzien.

11
Zondagmorgen, omstreeks elf uur, komen we in Oswiecim aan. Het is een sombere regenachtige ochtend. Onderweg van Krakau naar Oswiecim, over een smalle landelijke weg vol kuilen, passeren we groepen in het zwart geklede wandelaars: kerk-gangers, aanbidders van de Zwarte Madonna.

Zondag in Polen. Donkere wolken boven een tamelijk vlak land. We trekken het gebied binnen dat de Nazi's uitzochten om er hun vernietigingskampen te bouwen. Het eerste wat we er van zien, zijn de buitenste gebouwen, de doodlopende spoorlijn, wachttorens. We rijden de parkeerplaats op waar autobussen en personenwagens met poolse, oost-Duitse en Russische kentekens staan. Het is druk in Auschwitz. Een bord wijst er op dat hier een hotel gevestigd is. Bij de ingang is een restaurant, waar enkele gezinnen zitten te eten. Verderop een souvenirwinkel: ansichtkaarten, boeken, balpoints, die tegen het licht gehouden door een klein gaatje beelden van het kamp laten zien. Er is een fototentoonstelling, en even later lopen we door het beroemdste hek van de wereld. Het staat er echt, in smeedijzeren letters: ARBEIT MACHT FREI.

Een groot bord verzoekt in verschillende talen de bezoekers gepaste stilte in acht te nemen. Het is er dan ook beklemmend stil, ondanks de talloze bezoekers die door de straten van het kamp lopen. Het grind knarst, het gras is zorgvuldig geknipt... "es stehen in Reihen die geraden Pappeln, die Auschwitzer Friedhofszypressen - wie zum Appell die Hände hoch erhoben..."

We lopen stil maar snel de straten door. Overal borden met samenvattingen van gebeurtenissen uit het kamp, van de functies van gebouwen. Sommige barakken zijn open; daarin worden de resten van vermoorde kampbewoners tentoongesteld: haren, schoenen, brillen, tandenborstels, speelgoed, kinderschoentjes, koffers, doosjes schoensmeer.

In Warschau en Krakau hebben we de afgelopen week paleizen, kerken, musea, oude stadswallen bezocht, overblijfselen van een cultuur, van de poolse geschiedenis. Hier, op het terrein van een voormalige verffabriek, dat werd volgebouwd met bakstenen barakken, gaskamers, crematoria, ovens, zijn we toeristen in het museum van de vernietiging.

Duitse opschriften: Krankenbau SCHONUNGSBLOCK - Zutritt streng verboten, - de verfi's nauwelijks versleten. Achter in het kamp is een straat die de Berkenlaan genoemd werd. Aan weerszijden prachtige berken met zilveren stammen, ranke takken tegen de grauwe lucht. Daarachter de driedubbele afrastering van prikkeldraad en betonnen palen. Hochspannung, Lebensgefahr staat er nog op geblakerde borden geschreven. In de buurt waar ik als kind woonde, was ook een Berkenlaan, en ik ben even oud als die bomen hier. Zinloze herinneringen, vergelijkingen?

Plotseling komt uit een barak een groep poolse soldaten naar buiten. Ze blijven staan, een officier spreekt hen met gedempte stem toe. Dan lopen ze verder. Ik ga hen voorbij; ik moet hier weg, weg uit das Ort A. Ik vlucht bijna, het kamp uit. Op de parkeerplaats wacht ik op Michel, die een andere route genomen heeft. Als hij er aankomt besluiten we van het voorgenomen bezoek aan Birkenau, het kamp dat in de omgeving van Oswiecim ligt, af te zien.

Even later zijn we op de terugweg naar de stad Wrocław, naar Poznan, naar de grens, naar huis. Nog is Polen niet verloren.

BAJES

bajes, bak, lik, nor,
Bargoens te over ter aanduiding van een maatschappelijk instituut dat gevangenis heet en waar volgens een recente Nederlandse studie één van de tien mannen minstens éénmaal in hun leven terecht komt. Een maatschappelijk instituut dat wordt omhuld met een mystificerend rookgordijn van vooroordelen, volkswijsheden, stereotypen en sociale stigma's.
In de bajes huizen 'de criminelen' het schorriemorrie, het getijsem, kortom, het kwaai geweten van de samenleving, de zondebokken van de maatschappelijke slechtigheden. Kan het niet mooier, zo'n collectieve projectie van al het boze in de mens?

Criminaliteit: er zijn evenzovele definities als verklaringen voor dit wazige begrip en met geen enkele kan men uit de voeten. Het meest neutraal is dan om crimineel gedrag gelijk te stellen met strafrechtelijk verboden gedrag. In het licht van het bovenstaande zijn de resultaten van sociaal-wetenschappelijke en criminologische studies op zijn minst ontnuchterend te noemen. Uit zogenaamde 'dark-number' onderzoeken, waarin ondermeer wordt gewerkt met representatieve steekproeven, blijkt overduidelijk dat de meeste mensen zich op de een of andere manier schuldig maken aan strafrechtelijk verboden gedragingen. Ga u zelf maar na! Vanuit die optiek zijn we dus allemaal crimineel. Daar gaat dan de mythe van de boef.

Weer andere studies hebben uitge-wezen dat jonge mannen, tussen de achttien en de dertig jaar, afkomstig uit de sociaal-economische laagste klassen, het meeste risico lopen om in de gevangenis terecht te komen. Toevallig?

Daar zijn de geleerden het niet over eens. De ene wijst het aan de klassejustitie, de andere aan een merkwaardig funktionerend zenuwstelsel. De feiten staan daar echter en als bajesklant heb je tijdens de zakjesplakkerij weinig aan dergelijke wijsheden. Wel een bittere pil als je bedenkt dat de mensen buiten de gevangenis doen alsof zij er niets mee te maken hebben, hardnekkig blijven geloven

in de heilzame werking van het strafstelsel of op zijn gunstigst denken dat 'delinkwenten' hulp nodig hebben.

Diskussies over het nut van de gevangenis en de positie van gedetineerden zijn de laatste jaren trouwens geen zeldzaamheid meer. De akties ten behoeve van de b.v. vrouwelijke gevangenen in Rotterdam vorig jaar liggen nog vers in het geheugen.

Aan de andere kant gaan er steeds meer stemmen op om de zoveel geprezen rechtstaat beter te beveiligen met politispecialisten en ultra-modern wapentuig. De onrustgevoelens in onze welfare-state schijnen toe te nemen; de media doen er hun schepje boven op met gruwelverhalen en bloederige foto's.

Splinternieuwe gevangenis in de Bijlmer en Maasstricht vergroten de opnamecapaciteit van gedetineerden. Collectieve gratieverlening is er voorlopig niet meer bij. In Rotterdam doen we het met het Huis van Bewaring op de Noordsingel. Wat weten wij er eigenlijk van? Wie zijn die gedetineerden en wie zijn hun bewakers? Dat is een vraag die een aantal Rotterdamse kulturele instellingen zich stellen met de organisatie van het Bajesproject, dat eind vorige maand van start ging met een symposium over 'Totale Instituten' op de Erasmusuniversiteit.

Hein Reedijk van het Lijnbaancentrum coördineert de zeer gevarieerde activiteiten van het project waaraan vele individuele en groepen een bijdrage zullen leveren. Met het Bajesproject wil men het publieksinzicht in het funktioneren van het strafrecht en strafrechtinstellingen bevorderen. Daarbij zal ruime aandacht worden besteed aan de knelpunten en de alternatieven.

Maar liefst zeven instellingen werken aan het Bajesproject mee: ieder met eigen inbreng en aksenten.

De stichting Utopia verzorgt de voorlichting en programma-informatie. Er wordt een speciale Bajesmap uitgegeven met artikelen, tips,

adressen en literatuurverwijzingen. Ook komt er een informatiekraant waarin uitgebreid programmering van de diverse instellingen is opgenomen.

Het Lijnbaancentrum brengt een tentoonstelling op basis van ideeën van Bas van de Werk en Theo van den Boogaard. Het wordt een environmentachtige expositie over het thema van 'het gevangen zijn'. Gevangene ben je niet alleen in de bajes. Mensen kunnen gevangene zijn van denkbeelden, vooroordelen, normen, imago's.

Met dat thema werkt ook de Jail Warehouse Company met een stuk over het leven van Mathilde Willink als gevangene van haar omgeving. The Jail Warehouse Company brengt het stuk in de Lantaren. Eveneens in de Lantaren theater van Diskus en de Bloemgroep. In de foyer een expositie van Ad van Denderen met foto's van gevangenis.

Op 11 mei wordt in samenwerking met de Lantaren en de belangengroepering Wetsovertreders de landelijke Bajesdag georganiseerd met film, theater, discussie en een forum over de positie van de bewakers.

In het Hulp en Informatie Centrum (HIC) op de Coolingsingel wordt het werk van jonge Rotterdamse gedetineerden geëxposeerd. De Kijkkist vertoont in elf wijken een videoprogramma speciaal voor jongeren. Het programma werd gemaakt door de Haagse videogroep Meatball en is ook te zien in het Kijkknis in Den Haag. In Kunstzaal Zuid exposeert de Duitser Peter Lütkenmeyer met foto's uit Nederlandse gevangenis.

Maar ook in het Huis van Bewaring zelf worden programma's gebracht. Op de binnenplaats zullen Diskus en de Bloemgroep hun stukken voor het Bajesproject spelen. Het bovenstaande is slechts een willekeurige greep uit het gebodene. Het totale programma is meer gevarieerd en uitgebreid.

De informatiemappen zijn voor f5,- te koop bij alle deelnemende instanties.

10 AFFICHES BAJESPROJEKT
1 T/M 10

ONTWERP UTOPIA
DRUK GRAFISCHE
WERKPLAATS RKS

DE TEKSTEN OP DE AFFICHES
WERDEN GEDRUKT MET Z.G.
'DAY-GLOW' INKT EN ZIJN
DAAROM EN MEDE DOOR DE
STERKE VERKLEINING
HIER EN DAAR
'VERDWEENEN'.

OP DE DRUKBEZOCHTE OPENING VAN DE EXPOSITIE VAN FRANS VOGEL IN DE
IN DE VOORTREFFELIJKE GALERIE BLACK CAT ONTDEKTE WILLEM KARS DAT HIJ
DE BASTAARD - DON JUAN - COPY WRITER - MEDIUM - MEDEMENS - ZWERVER -
QUERULANT - LIEVE JONGEN - CHARLATAN - FOTOMODEL - KROEGLOPER -
BLOWER - PSYCHOLOOG EN DICHTER SINDS DE VIJFTIGER JAREN TOT ZIJN
FAMILIE BEHOORDE TE REKENEN. EEN ANEKDOTE.

I S D E Z W A G E R V A N K A R S E E N V R E E M D E V O G E L ?

Vroeg opstaan, moeder is al een uur op, zoals gewoonlijk, en schreeuwt van onderaan de trap dat het al bijna te laat is om nog weg te gaan.

M'n nieuwe C & A kleren aan, grijs zomercolbertje met een nette korte broek van dezelfde stof en een mooi wit overhemd, het geheel wordt gecompleteerd met een strik die letterlijk en figuurlijk zeer spannend is.

De kapper had zijn vernietigend werk gisteren al gedaan. Niet naar school vandaag, terwijl alle andere kinderen wel moeten. Het geeft een ongehoorzaam gevoel om naar Haarlem te gaan terwijl de anderen in dit hete weer in de schoolbank moeten zitten, maar erg ongehoorzaam ben ik zelf niet want het is allemaal de "schuld" van

m'n broer Jaap. Die gaat vandaag trouwen.

Het is de eerste keer dat ik een bruiloft meemaak en de hele treinreis heb ik een wee gevoel in mijn maag van de spanning: misschien doet het wel pijn, dat trouwen, en misschien moet ikzelf ook wel wat doen, andere kinderen kunnen uit hun hoofd versjes opzeggen en waarom moet ik eigenlijk (van) die kleren aan?

Thuis bij Janny heerst een zenuw-sfeer en met die kleren aan mag je natuurlijk niet buiten gaan spelen, gelukkig heeft haar moeder een flinke stapel Bestes en katholieke illustraties en terwijl Janny als een zoutpilaar midden in de kamer staat (om d'r trouwjurk niet te kreuken) verdiep ik me in mijn algemene ontwikkeling.

Plotseling wordt er gebeld en wordt iedereen nog nerveuzer, Jaap, die ik nog niet gezien of gemist had, belt aan - althans volgens de trouwfoto's en nadat bruid en bruidegom in de auto zijn gekropen volgen wij in een andere wagen.

Achteraf herinner ik mij van de trouwceremonie niet veel meer, op de foto zie ik mezelf in het middenpad achter het paar lopen, het bloempothoofd fel oplichtend in een strook binnenvallend zonlicht.

Op een andere foto ziet het er naar uit dat ik mijn nieuwe -eerste- schoonzus heb gezoend. Ook is er een prachtige groepsfoto met de hele familie op de stoep van het Haarlemse gemeentehuis. Sinds kort echter...

weet ik wie er op die foto ontbreekt: Frans, de broer van Janny, want die kwam weer eens te laat. De wederzijdse ouders zitten klaar voor de start in de trouwauto, als plotseling de deur openvliegt en er een zeer snel gekleed manspersoon in de stoel tegenover pa en ma valt.

"Dag Ma..."

"Hè Frans, waarom kom je nou notabene op je zus d'r trouwen te laat?"

"Kon me nest niet uit komen"

"Nest..nest?" zegt Ma, "Kun je dat niet wat netter zeggen."

"Ik ben toch een Vogel, die slapen toch in hun nest?" antwoordt Frans.

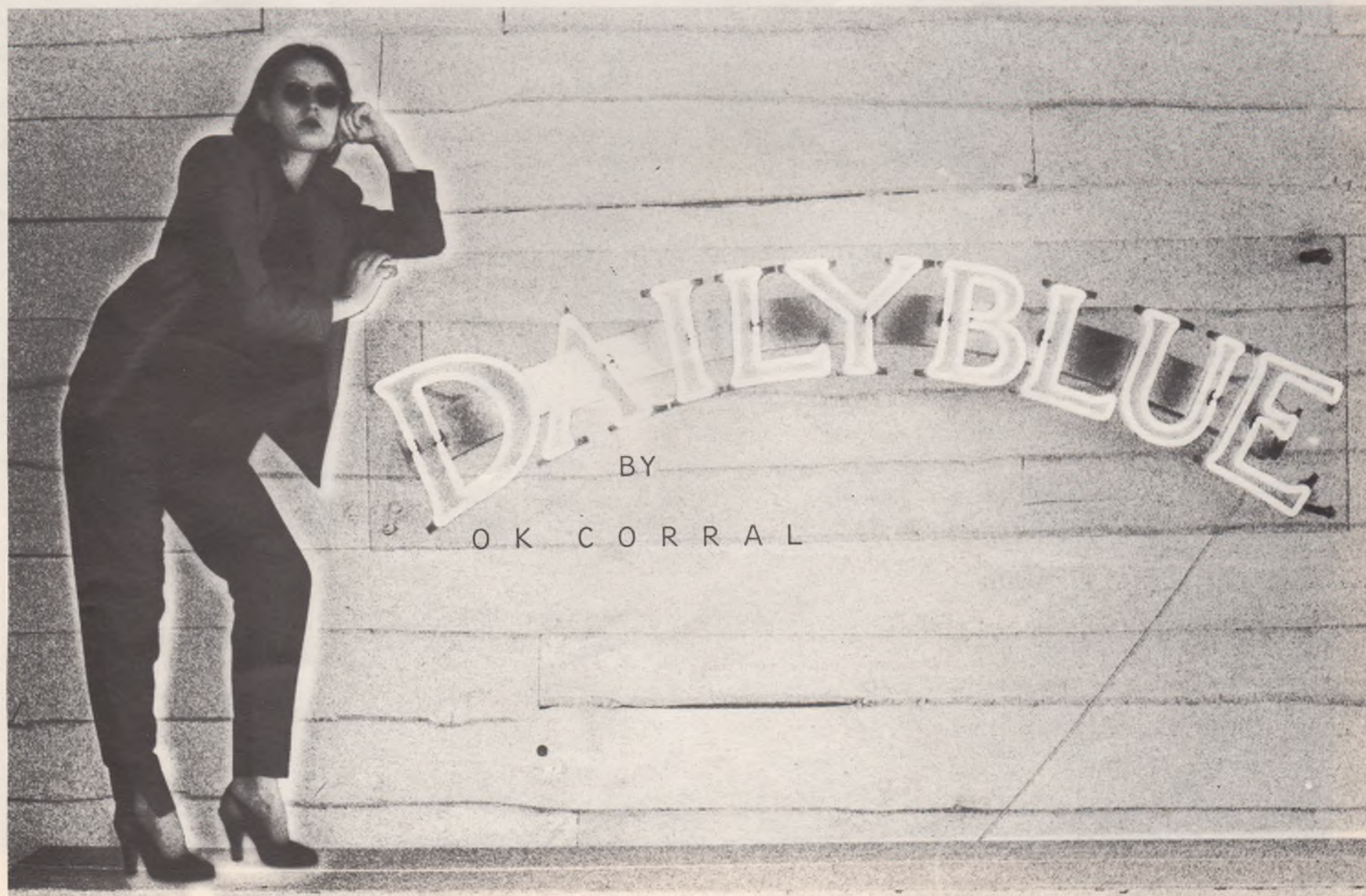

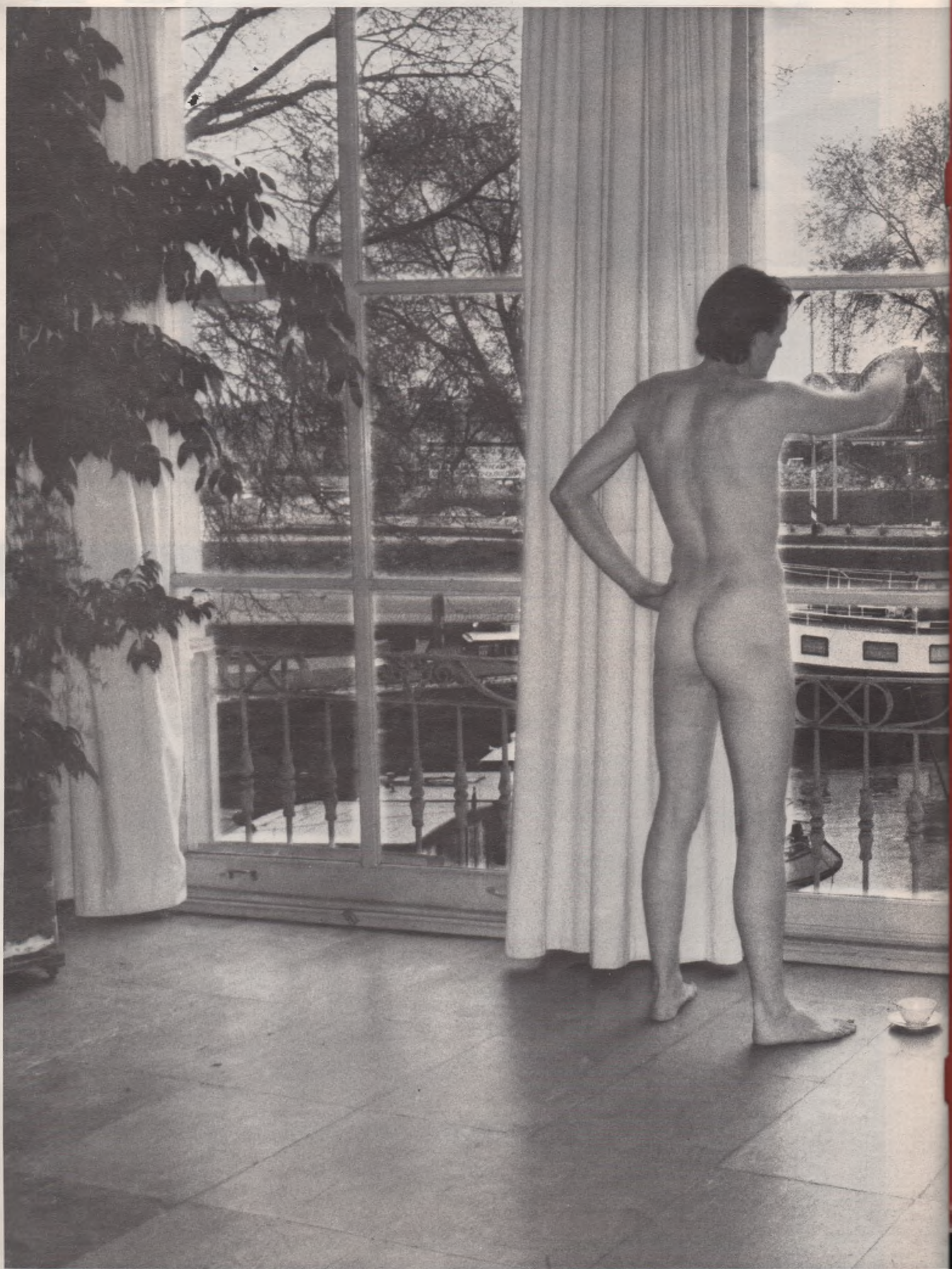
ZAZA

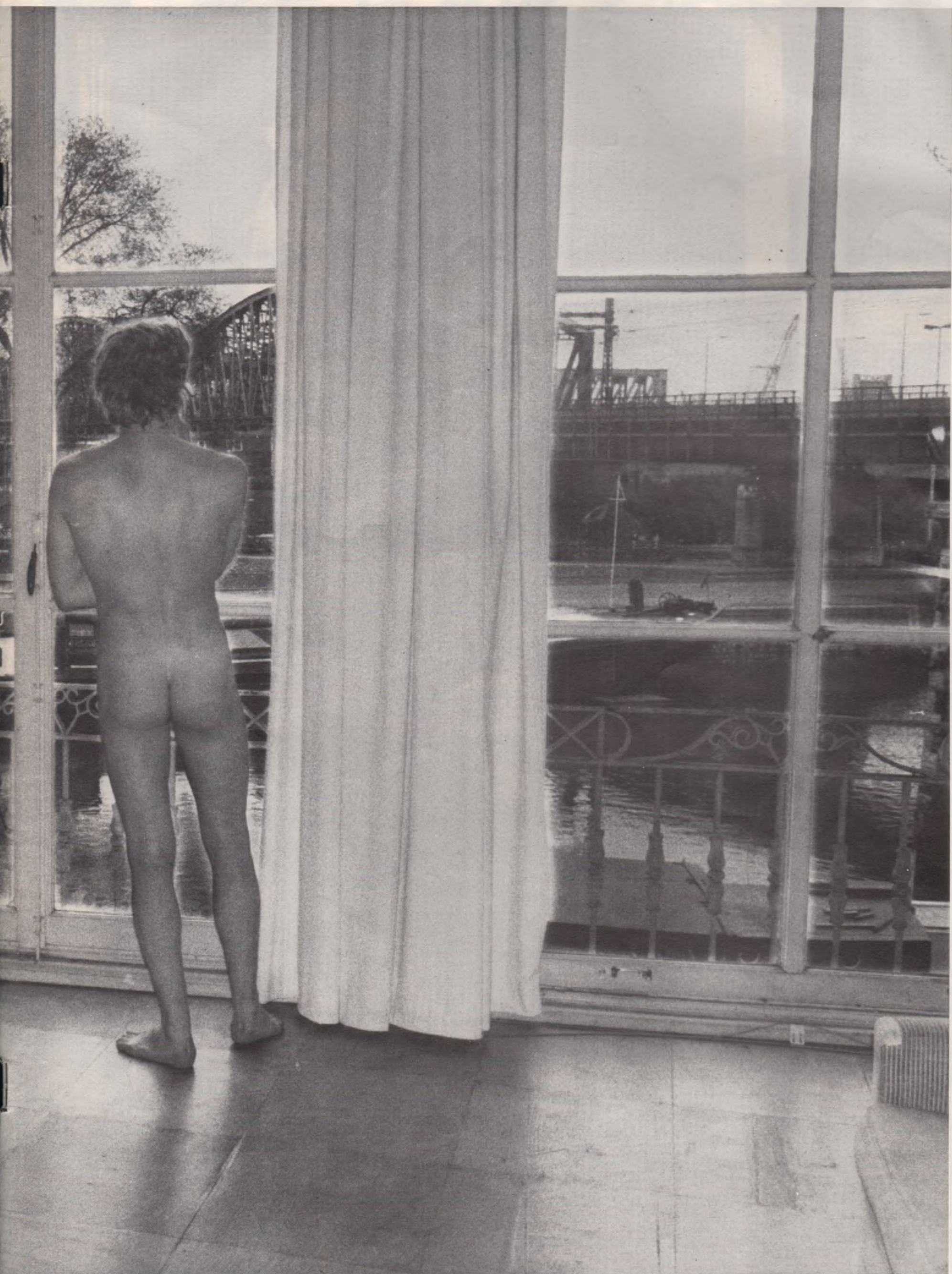
C E L E B E S S T R A A T 5 1

O 7 0 • 5 4 4 2 4 9

D E N H A A G

WAT KAN CAMUS ER AAN DOEN?

ER ALAN DOEN WAT KAN CAMUS ER AAN DOEN?

WAT KAN CAMUS ER AAN DOEN?

Wat kan Camus doen? Levens redden? Welzeker, even zeker als hij ook sommigen het leven heeft gekost. Ik denk hierbij aan de Amerikaanse student in de wijsbegeerte, die na het lezen van De Vreemdeling de ideeën van de meester in praktijk meende te moeten brengen door op straat twee willekeurige mensen dood te schieten.

Levens redden ook. Het mijne althans, in zeker opzicht. Dat verklaart mijn gehechtheid aan deze rare man, die rond zijn vijftienvigste al een belangrijk deel van zijn filosofische en literaire loopbaan programmeerde, zich er nog strikt aan hield en ook nog op tijd doodging, voordat hij al te veel schade kon aanrichten aan zijn bestaande oeuvre.

Ik heb in een donkergrijze periode van mijn leven vooral kracht geput uit De Mythe van Sisypheus. Stellig niet in de laatste plaats omdat Camus dezelfde leeftijd had toen hij het schreef, al is dat bijna veertig jaar terug.

Zoals anderen hun heil zoeken bij de talloze geloven op aarde, zo heb ik indertijd uit dit boek een aantal regels opgeschreven, waaruit ik de kracht kon putten om door te gaan. En, wanneer ik ze nu terugzie, nog altijd in staat zijn om mij de moed buiten de schoenen te houden. Gulden regels ter overleving, zo heb ik ze genoemd en wellicht vermogen ze ook anderen die naar hun doel in dit bestaan zoeken van nut te zijn.

DE HERRIJZENIS VAN CAMUS

Camus komt opnieuw in de belangstelling. We zien het alom om ons heen. En zelfs mijn belangstelling heeft zich opnieuw leven ingeblazen, lijkt het wel. Sedert enige tijd houd ik mij althans weer ouderwets intensief met de Meester bezig.

Een belangrijk bewijs is ook het verschijnen dit jaar van de zeer omvangrijke biografie over Albert Camus door de in Parijs wonende Amerikaanse journalist Herbert Lottman.

Het boek dat een uitvoerig beeld geeft van Camus' leven en werken, werd door Editions du Seuil, eveneens in Parijs, uitgegeven. Onlangs ook verschenen zijn beide Dagboeken (Carnets 1935-1942 en 1942-1951) in Amerika in vertaling. En dit alles omtrent een man die in 1948 in zijn dagboek schreef: "Ik heb het scheppen gekozen om te ontkomen aan de misdaad. En nu hebben ze eerbied voor mij! Hier heerst een misverstand."

De dagboeken vormen een waardevolle aanvulling op zijn eigenlijke

werk. Ze tonen met ontwapenende eerlijkheid een man in zijn twijfels en volharding, een man met humor (in een Humphrey Bogart-regenjas rondlopen en zich uitgeven voor de gangster Pierrot Le Fou), die er soms eigenaardige meningen over vrouwen op nahield: "De vrouw is, behalve in de liefde vervelend. Ze bezit geen kennis. Je moet met één leven en je mond houden, of met allemaal naar bed gaan en je mond opendoen. Er zijn belangrijker dingen."

En op 1 september 1948 schrijft hij, zeker niet zonder de nodige zelfspot: "Ik ben nu bijna gereed met het voltooiën van de reeks boeken die ik me tien jaar geleden voorgenomen had te schrijven. Ze hebben mij geleerd mijn vak te verstaan. Nu ik weet dat mijn hand niet zal trillen, kan ik mijn dwaasheid de vrije teugel laten." Spijtig is het echter dat hij weliswaar tot aan zijn dood een dagboek heeft bijgehouden, doch dat tot op de dag van vandaag van dit laatste achttal jaren van zijn leven - en zonder twijfel niet de beste - nog altijd niets werd gepubliceerd. Het gerucht gaat zelfs dat er na zijn dood stevig in de nagelaten manuscripten is geschrapt. Met name schijnt Camus' houding in de Algerijnse kwestie voor de (kennelijk) nodige redenen te hebben gezorgd.

MET DE NODIGE MOEITE

Wie het Frans niet schuwt, vindt Camus geheel compleet (op zijn Dagboeken na) in de Bibliothèque de la Pléiade, twee delen dundruk samen zo'n 4.000 pagina's.

De Bezige Bij heeft vrijwel al zijn werk in vertaling uitgegeven. Al in de oorlog werd een naar Nederland gesmokkeld exemplaar van L'Etranger door Adriaan Morriën vertaald!

Eveneens is een klein aantal boeken over Camus in het Nederlands geschreven of vertaald, die slechts met de nodige moeite nog te verkrijgen zijn en waarvan de studie van F.O. van Gennep zeker het meest compleet is. Dit boek bevat ondermeer een maar liefst zestien bladzijden tellende bibliographie.

In dit boek ook was het dat ik de passage aantrof, dat Albert Camus op de naam van zijn hoofdpersoon van De Vreemdeling was gekomen middels een fles Meusault-wijn, wat voor mij mede aanleiding was om een bezoek te brengen aan dit Franse wijnplaatsje. Hetgeen uiteindelijk weer resulteerde in een boekwerkje dat via foto's en teksten de ene Meursault met de andere verbindt. Heel fraai is ook het boek over Camus van Morvan Lebesque, eveneens bij Editions du Seuil verschenen en in 1966 door de Bezige Bij in vertaling gebracht.

In elk geval is de Franse versie nog leverbaar, in de reeks 'Ecrivains de toujours'.

Het boek bevat behalve een fiks aantal foto's de volledige chro-

GULDEN REGELS TER OVERLEVING

Het absurde ontstaat uit de confrontatie van de mens die vraagt, en de wereld die op een onredelijke manier zwijgt...

Ik heb het gedefinieerd als een confrontatie en als een strijd zonder onderbreking. En als ik deze absurde logica tot het einde doordenk, moet ik erkennen dat deze strijd een totale afwezigheid van hoop veronderstelt (wat niets met wanhoop te maken heeft), een voortdurende aanwijzing (niet te verwarren met verloochening) en een bewuste onvoldaanheid (die men niet met jeugdige onrust gelijk kan stellen...)

Men antwoordt hem (de absurde mens) dat niets zeker is. Maar dat is tenminste een zekerheid. Daarmee moet hij het doen: hij wil weten of het mogelijk is te leven zonder zich ergens op te beroepen...

Het absurde geeft mij op dit punt opheldering: er is geen morgen. Dat is voortaan de grond van mijn diepe vrijheid...

Ja, de mens is zijn eigen doel. En hij is zijn enige doel. Als hij iets wil zijn, dan alleen in dit leven...

Zo is het ook met het absurde: het gaat erom, ermee te leven, er lering uit te trekken en het in het stoffelijke uit te drukken. In dit opzicht is het kunstwerk de absurde vreugde bij uitnemendheid...

Het absurde kunstwerk vraagt een kunstenaar, die zich van zijn grenzen bewust is, en een kunst, waarin het concrete niets anders betekent dan zichzelf. Het kan niet het doel, de zin en de troost van een leven zijn. Scheppen of niet scheppen, dat verandert niets. De absurde schepper hecht niet aan zijn werk. Hij zou er afstand van kunnen doen; hij doet er soms ook afstand van...

De kunst kan niet beter gediend worden, dan door een negatieve gedachte. De duistere en nederigestappen zijn voor de geest van een groot kunstwerk even noodzakelijk als zwart voor wit. Werken en scheppen "voor niets", boetseren in klei, weten dat zijn werk geen toekomst heeft, het werk in een dag vernietigd zien en zich er bewust van zijn, dat dat in wezen niet belangrijker is dan bouwen voor eeuwen, dat is de moeilijke wijsheid, die door het absurde denken gewettigd wordt. Het gelijktijdig op zich nemen van deze twee taken, aan de ene kant de ontkenning, aan de andere kant de vervoering, dat is de weg die zich opent voor de absurde kunstenaar. Hij moet de leegte kleur geven...

nologie van Camus' leven en een wat beknoptere bibliographie. Het omslag van de Nederlandse uitgave vermeldt het volgende fraaie verhaal over de dood van Camus.

Op maandag 4 januari 1960, om vijf voor twee 's middags, op de weg van Sens naar Parijs, ter hoogte van het gehucht Villeblevin, werd een boer op een bromfiets ingehaald door een Facel-Vega, die, op de volkomen rechte weg, met grote snelheid reed. Een paar honderd meter verder hoorde de man 'een verschrikkelijke klap'. Een lekke band, de stuurinrichting gebroken? Hij zag de auto slippen, een plataan raken en tegen de volgende - de laatste van de rij bomen - in tweeën breken. In het veld ernaast vond men drie mensen: twee vrouwen, licht gewond, en de bestuurder, Michel Gallimard, die enkele dagen later zou overlijden. Tussen het verwrongen plaatijzer van de carrosserie lag de vierde inzittende. Hij was op slag dood. Zoals hij daar lag, door de schok half in de kofferruimte beland, 'zag hij er kalm uit, een beetje verdoofd als het ware', 'met enigszins uitpuilende ogen', een sliertje bloed in zijn nek'. Toen men zijn zakken doorzocht was een van de eerste dingen die

men vond een ongebruikt retourkaartje van de trein. Tenslotte het identiteitsbewijs: Albert Camus, schrijver, geboren 7 november 1913 te Mondovi, departement van Constantine. Op dat moment was mevrouw Francine Camus, echtgenote van Nobelprijswinnaar voor de letterkunde in 1957, bezig in hun Parijse appartementen orde op zaken te stellen voor de thuiskomst van haar man. Zij was een dag eerder teruggekeerd omdat de kinderen naar school moesten. Een geïmproviseerde dodenwag in een dorpje zoals er zovele zijn. Een stille begrafenis in Lourmarin. En in de hele wereld die 'verschrikkelijke klap': Een verschrikkelijke klap! Meer niet dan een verschrikkelijke klap, en hij heeft weer het geluk van zijn kindertijd terug! Weten jullie nog hoe hij kon lachen? Hij lachte vaak zo maar. Wat was hij toch jong! Hij lacht nu vast ook, hij lacht, met zijn gezicht tegen de grond gedrukt.

VERVOLG

OP PAG. 24

++: Meursault/in de boekhandel verkrijgbaar f 10,-

3 MAART 1979
IN DE OVERHEID:

B. de Leeuw

Strijper

Johnny van der

G. B. B. B.

E. van K.

Joost W.

Hugo R.

R. C.

E. van K.

W. van K.

W. van K.

M. de L.

L I T E R A I R C A F E

D E O V E R H E I D

DE ATONALE KLANKEN VAN HET GOEDE GESPREK-
-SCHAPPELIJKE PRIJZEN-LEESTAFEL-

-PETIT RESTAURANT (ONTBIJT-DINER-PINDA'S-
DARTSBOARD-LEZINGEN-SCHAKEN-

-KWARTAALSCHRIFT (IN VOORBEREIDING)-

GEOPEND VAN 9 u. 'S MORGENS TOT

1 u. 'S NACHTS (VRIJ.ZAT.2 u.)

NIEUWE BINNENWEG 218, TEL. 76 72 75

"DRUKWERK" DISTRIBUEERT!

De POEZEN KRANT
EXCENTRIEK-CHARMANT KATTEBLAD

R. Crumb
SCETCHBOOK
CRUMB'S SCETCHBOOK

VOOR VENUS
TEKENINGEN VAN ARTI CLERCK

STRIPPROFIEL
BLAD OVER STRIPS

UTOPIA
SPECIALISTISCH KUNSTMAGAZINE

Glamoer
NEGAMODERNE PUBLICATIE

MODERN BRABANT
ARTISTIEK PERIODIEK

Jan Cremer
Krant
ALLES VAN EN OMER, NIEMALS

Gezellig & Leuk
KOMISCHE STRIPS
UIT AMSTERDAM

PROFESSOR PI 2&3
BUNDELING ABSURDE TEKENINGEN

Claire Briteche
ALBUMS

De 1000 idioten
ZELFMAAKTE GRAMMOFONPLATEN UIT ENSCHEDE

CORRECT
KUNSTBLAD
UIT GRONINGEN

GUMMI
"VONNEN" STRIPS

1984
U.S.-S.P.-STRIPS

FONDANT
KUNSTWERK & ART

HARD WERKEN

Jeanne de Val
PRESENTEERT...

"DRUKWERK" UITGAVEN

Toon en Toos
BRODELOOS
GERUCHMAKENDE VINO-STRIPS

FUORE
DRIEMAANDELIJKE - BRIJANT

WIE ZEURT
BEURT
krijgt een
Elsa Botenbauer en Molly Moll

TALENT
LIJNTJE IN DE RIJSTEN ZIJN

TANTE LENY
PRESENTEERT
NATIONALE NIET-ONDERZUK

TITULA & TITUL
HARRY BUCKINGHAM'S BESTE

GOD
GELUIDSBLAD VOOR NIET-BLINDEN

De JACHT
op de STROK
EEN NIET-ONDERZUK
VERTAALING VAN HARRY BUCKINGHAM'S BESTE

'POPZAMELWERK'
POP-UP-STANDAARDBOEKEN

BESTELLEN AL DEZE UITGAVEN ZIJN TE BESTELLEN BIJ DRUKWERK, MAURITSKADE 113, AMSTERDAM, TEL. (020) 35 39 95 (3 MITTAGES). DE BETERE BOEKHANDEL BEHOORT DEZE PUBLICATIES ZONDER UITZONDERING IN VOORRAAD TE HEBBEN...

van beek graphic art supplies

EEN GREEP UIT ONS ASSORTIMENT:

LINEX TEKENMATERIALEN
LEUWICO TEKEN-EN SCHRIJFMEUBELS
MAUSER STOELN NEOLT TEKENAPPARATUUR
MECANORMA-LETTERPRESS
AGFA GEVAERT COPYPROOF EN
RAPIDOPRINT MATERIALEN EN APPARATEN
OVERHEAD-PROJEKTOREN EN MATERIALEN
REPROKAMERA'S
TEKENVULPENHOUDERS ROTRING
STAEDTLER, FABER CASTELL
EDDING VILTSTIFTEN
A D MARKERS WAXCOATERS
RETOUCHE-APPARATEN EN MATERIALEN
REKENMACHINES TEXAS INSTRUMENTS
3M COLOR KEY I.N.T. SCOTCHCALL

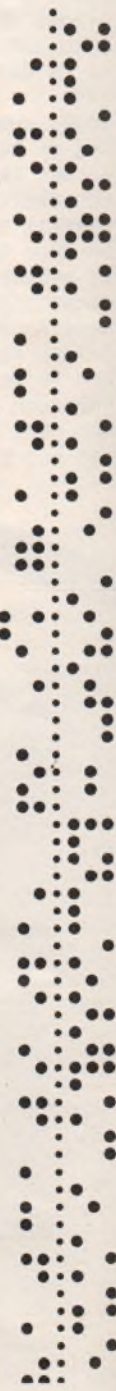
kortom, alle materialen die een werktekenaar/tekenaar nodig heeft.

badhoevedorp, stevinstraat 7b-7c, tel. 02968-4751 (showroom ±330 m²)
amsterdam, weteringschans 201-205, tel. 020-226367
eindhoven, kruisstraat 80, tel. 040-439671
rotterdam, hoogstraat 58-60, tel. 010-146730

hoi studio bv fotografische zetterij
witte de withstraat 92 - 3012 BT rotterdam
postbus 2449 - tel. 010-140323

HIS

Wijer
met worden!
GEZET

LEVEN EN WERKEN

Albert Camus wordt op 7 november 1913 in Mondovi (Algerië) geboren. Ruim de helft van zijn leven zal hij er blijven wonen. Het land en het klimaat, in meer dan één opzicht, zijn van grote en blijvende invloed op zijn werk. Hij stamt van z.g. pied-noirs (franse kolonisten). Zijn vader sneuvelt in het begin van de Eerste Wereldoorlog. Met zijn moeder en broer Lucien verhuist hij naar Algiers, waar zij bij zijn grootmoeder intrekken. Hoewel de armoede groot is en hij

Tojde

Tijdens de opstand van Parijs fluiten de kogels in het rond. "Ah! Ah! roept Gaston Gallimard uit. Robert Gallimard schiet op hem toe, volkomen ontdaan. (Albert Camus - Dagboek, eind 1949)

slechts met moeite mag doorleren. Zee en zon zullen symbolen blijven voor 'het geluk'. Pas in Europa (Parijs) leert hij, zal hij later zelf verklaren, wat werkelijke armoede is. Hij gaat studeren, wordt lid van een voetbalvereniging en dan openbaren zich de eerste symptomen van tuberculose. De ziekte zal zijn leven definitief veranderen.

Hij trouwt en scheidt nog geen twee jaar later weer, treedt toe tot de communistische partij en verlaat ook deze met eenzelfde snelheid. Hij richt een toneelgroep op en werkt voor Radio-Algiers. In zijn onderhoud voorziet hij door verschillende baantjes. Meursault uit De Vreemdeling zal er naderhand een van toebedeeld krijgen.

Zijn eerste grote reis, naar Oostenrijk, Praag en Italië, vinden we terug in zijn eerste publicatie L'Envers et l'Endroit (1937). Eerst twintig jaar later zal hij toestemmen in een herdruk, met een bijna verontschuldigende inleiding. Het jaar daarop publiceert hij Noces, eveneens veel later herdrukt. In dit jaar ook begint zijn journalistieke loopbaan. Twee jaar later, in 1940, zal hij hierdoor Algerië worden uitgewezen. Zijn stellingname wordt hem in weinig dank afgenomen, als hij partij kiest voor zijn eigen 'land'. Hij werkt eerst voor de Alger républicain en naderhand voor de Soir républicain, als de laatste de eerste opvolgt. Het is ook in de Soir républicain dat hij enkele artikelen signeert met: Jean Mersault.

Mersault is de naam van de hoofdpersoon uit zijn roman La mort heureuse (De Gelukkige Dood), waaraan hij van 1936 tot 1938 werkt.

Dit boek, vol autobiografische elementen en alleen daarom al belangwekkend genoeg, wordt pas in 1971, meer dan tien jaar na zijn dood gepubliceerd. In feite is het de voorloper van Camus' boek dat hem faam zal bezorgen: L'Etranger (De Vreemdeling). Camus' journalistieke werk is gepubliceerd in drie verschillende kronieken: Actuelles I, II en III respectievelijk in 1950, 1953 en 1957.

In 1940 trouwt Camus opnieuw, gaat naar Parijs en voltooit hier De Vreemdeling op 8 mei, terwijl de oorlog volop door Europa woert. Hij is er redactie-secretaris van Paris-Soir, wijkt mee uit naar Clermont-Ferrand, neemt dan ontslag en gaat naar Lyon en vervolgens terug naar Algerië. In Oran voltooit hij op 21 februari 1941 Le Mythe de Sisyphe, een essay waarin hij zijn ideeën omtrent Het Absurde uiteenzet. Alleen keert hij terug naar Frankrijk, om er te kuren. Eind 1943 gaat hij in Parijs werken bij Gallimard, de uitgever die al eerder zijn L'Etranger en Le mythe de Sisyphe publiceerde. Hij sluit zich aan bij de verzetsgroep Combat en schrijft voor het gelijk-

namige blad. Een deel van zijn Lettres à un ami allemand verschijnt hierin. Na de oorlog wordt zijn toneelstuk Caligula, uit 1938, opgevoerd met Gérard Philipe in de titelrol.

In 1947 verlaat hij Combat. In juni van datzelfde jaar verschijnt La Peste. Deze roman betekent een nieuwe periode. De tijd van Het Absurde is voorbij, het woord is aan De Opstand. Op De Pest volgen in 1949 het theaterstuk Les Justes en in 1951 L'Homme révolté.

De reservist van wiens maag een röntgenfoto is gemaakt: "Ze hebben mij minstens drie liter kalk laten drinken. Vroeger poepte ik zwart, nu poep ik wit. Dat is oorlog. (Albert Camus - Dagboek, okt. 1939)

Wederom bestaan de dingen uit drie, opnieuw een roman, een toneelstuk en een essay. Maar dan lijkt het tij te keren. De Mens in Opstand wordt slecht ontvangen en leidt ondermeer tot de breuk met Sartre, die het botweg tot een mislukt boek bestempelt. Al eerder was hij, over een apart gepubliceerd hoofdstuk eruit, aangevallen door André Breton.

Gedurende de jaren die volgen ontvlucht Camus in zekere zin zichzelf, eerst in het toneel, vervolgens opnieuw in de journalistiek. Hij regisseert en bewerkt stukken van o.a. Dino Buzzati, William Faulkner en Dostojewski. In 1954, als de Algerijnse oorlog uitbreekt, verheft ook Camus zijn stem, om twee jaar later bitter te zwijgen. Hij is ziek en depressief en het werken schijnt hem niet te lukken. Deze periode vinden we later terug in het verhaal Jonas of de Artiëst aan het werk, uit de bundel L'Exil et le Royaume (Koninkrijk en Ballingschap).

In 1956, twee jaar na L'Eté, een bundeling essays tussen 1939 en 1953 geschreven, verschijnt zijn derde roman La Chute, een jaar la-

ter gevolgd door L'Exil et le Royaume, zijn enige verhalenbundel. In datzelfde jaar ontvangt hij de Nobelprijs voor de letterkunde.

Van het geld koopt hij een landhuis in Lourmarin in de Provence en trekt er zich terug. Hij wil zich de Nobelprijs waardig tonen en werkt aan een nieuwe roman, Le Premier Homme, dat Het Boek moet worden.

Het onvolledige manuscript er van wordt teruggevonden in een kofertje op die vierde januari, die hem het leven kostte, onderweg van Lourmarin naar Parijs. Het blijft de vraag of de dood hem, in artistiek opzicht althans, voortijdig wegrukte of hem voor erger behoeftte.

Evenals de dood van een schrijver leidt tot overdrijving van de betekenis van zijn oeuvre, zo leidt de dood van een willekeurig iemand tot overschatting van zijn plaats in ons midden. En zo is het verleden geheel en al een produkt van de dood, die het bezaaid met hersenschimmen. (Albert Camus - Dagboek, okt. 1938)

De belangrijkste boeken over Albert Camus in het Nederlands

- 1962 F.O. van Gennep - Albert Camus, Polak & Van Gennep, Amsterdam
- 1966 Morvan Lebesque - Albert Camus, De Bezige Bij, Amsterdam (met foto's)
- 1966 Dr. R. Bakker - Albert Camus, Het Wereldvenster Baarn
- 1970 Conor Cruise O'Brien - Albert Camus, Meulenhoff, Amsterdam
- 1979 Jacobus Bos Meursault, een reportage. Eigen uitgave (nog verkrijgbaar).

De nederlandse vertalingen van romans, novellen, verhalen, essays en toneelstukken verschenen bij de Bezige Bij.

DIEDERIK

DIEDERIK (28) WOONACHTIG TE MAASSLUIS, FOTOGRAFEERT SINDS 1967 ALLE BELANGRIJKE EUROPESE POPCONCERTEN, WAAR HIJ VAAK OP SLUIKSE WIJZE EN SOMS ONDER BARRE OMSTANDIGHEDEN IN DE COULISSSEN TERECHTKOMT. HIERONDER EEN "INTERVIEW" EN EEN KEUZE UIT DE PLAKBOEKEN VAN EEN FAN GEMAAKT DOOR HENK ELENGA.

UIT DE ARCHIVES. VAN.....

IN EEN STUK OF ZEVEN PLAKBOEKEN IS HET VERZAMELDE WERK VAN DIEDERIK ONDERGEBRACHT; "MIJN EERSTE FOTO'S ZIJN VAN 1967 IN ENGELAND MET M'N AGFA ISOLI. HIER, DIT IS JERRY LEWIS, GINGER BAKER, CLAPTON EN TRAFFIC MET DAVE MASON ER NOG BIJ. DIT WAS PINK FLOYD, EERSTE KEER IN DE DOELLEN, MET SYD BARRETT. TOEN KON JE DE KLEEDKAMER NOG IN. ZE GINGEN ALLEMAAL OP EEN RIJTJE OP EEN BANK ZITTEN VOOR EEN FOTO. WEETJENOG: KRALINGEN, GRACE SLICK MET DOORKIJKBLOES. TOEN WE NOG ALLEMAAL LANG HAAR HADDEN. HIER, NOG EEN FOTO DIE HEEFT IN DE OOR GESTAAN, EN DIT BEN IK OOK, MET CLAPTON IN DE JAAP EDEN HAL. EN DIT IS DE BASSIST VAN DE BYRDS. EN HIER: JESSE WINCHESTER. TOM WAITS IN AMERICAIN. JA OOK IN DEN HAAG TOEN HAD IK MIJN AGFA ISOLI NOG (MET HANDTEKENING VAN DAVE MASON EROP). DIT IS OOK NOG CLAPTON. EN DIT IS OOK LACHEN DIE FOTO'S IN ZO'N AUTOMAAT SAMEN MET LINK WRAY 4 JAAR GELEDEN IN ENGELAND.

IK LAAT MIJN FOTO'S AFDRUKKEN BIJ DE FOTOGRAAF DIE DOEI HET MEESTAL HET BESTE. HET IS EEN KICK ALS ZE GELUKT ZIJN. ALS IK EEN PLAAT VAN EEN GROEP HOOR DAN WIL IK DIE GASTEN TEN EERSTE GRAAG ZIEN EN TEN TWEEDE HOREN EN TEN DERDE EEN HAND GEVEN ALS HET MOGELIJK IS EN OM TE ZEGGEN DAT HET EEN UITSTEKENDE PLAAT IS DIE ZE GEMAAKT HEBBEN EN...OM ZE OP DE FOTO TE KRIJGEN. VOOR MIJ IS HET MAAR EEN HOBBY KAN JE WEL ZEGGEN. IK PLAK DE FOTO'S IN MIJN ALBUM EN HET IS EEN LEUKE HERINNERING; JE HOUDT HET MOMENT VAST. IK LAAT ZE AAN VRIENDEN ZIEN EN HET IS OOK SPANNEND ALS IK VOOR EEN DUBBELTJE OP DE EERSTE RIJ KAN ZITTEN ZONDER DAT IK WEGGETRAPPT WORDT. WAT OP HET PODIUM GEBEURT IS VOOR MIJ HET EINDE: HOE ZE DAAR NAAR ELKAAR KIJKEN DAT MOET JE MEEMAKEN, "MUSIC KEEPS US TOGETHER". KIJK, DIT IS MICK TAYLOR EN DAARNAAST JACK BRUCE TWEE KEER, DAT KAN NIET HE, DAT WAS NOG MET DE ISO. FILM NIET GOED DOORGEDRAID. BIJ DYLAN IN ROTTERDAM MISLUKTEN AL MIJN FOTO'S OOK DOOR HET TRANSPORT, TOEN BEN IK MET MIJN VRIEND HARRY NAAR PARIJS GEGAAN. DIE KWAM OOK VEEL BIJ PETER G. IN DE WINKEL EN DIE IS EEN PAAR MAANDEN LATER VOOR DE TREIN GESPRONGEN "SUICIDE" ZOGEZEGD. WAS OOK EEN GROTE DYLANFAN.

de Lantaarn Rotterdam

Tim Hardin

GOEDE FOTO'S GEMAAKT EN EEN WEEK LATER OOK MAAR NAAR LONDON GEGAAN. IN ENGELAND WAS DYLAN NOG BETER TOEN SPEELDE HIJ VEEL LANGER EN DIE DRIE ZANGERESSEN DIE ER BIJ WAREN DIE SPEELDEN ALLEMAAL EEN EIGEN NUMMER EN ALLE FOTO'S ZIJN GELUKT. TIJDENS DAT CONCERT WERD IK NOG GEPAKT WEGENS HET BEZIT VAN HASJIES. MET OP DE ACHTER GROND EEN SPELENDE GRAHAM PARKER. IK SCHROK ME DE TERING VAN DIE VERKLEDE COPS. MET SPIJKERJASSEN EN BAKKEBAARDEN; OP WEG NAAR HET BURO TIJDENS CLAPTON, VINGERAFDRUKKEN MAKEN; ZELF HEBBEN DIE LUI OPIUMMOORLOGEN GEVOERD! MAAR IK MOCHT TERUG NAAR DYLAN NADAT IK EEN PAPIERTJE GETEKEND HAD; WAAROM DIE VRIEND VAN ME ONDER DE TREIN SPRONG? DAT WEET IK NIET HIJ WAS TOCH EEN VRIEND VAN ME. IK BEGRIJP DAAR GEEN MOER VAN, IK ZOU NOG LANGS GAAN OM HEM MIJN FOTO'S TE LATEN ZIEN.

DAVID BLUE HEET EIGENLIJK COHEN HEB IK GEEN FOTO'S VAN GEMAAKT. ERIC BURDON, EMMYLOU HARRIS EN HIER BRUCE SPRINGSTEEN, DAT WAS TE GEK, DAAR IS LICHT BIJ MIJN ROLLETJE GEKOMEN, EEN ZEER BEWEEGLIJK CONCERT. IN PARADISO HEB JE ZO'N HOOG PODIUM, ALS JE VOORAANSTAAT BIJ ZO'N GROEP LOOPT IEDEREEN TE DUWEN EN TE ZINGEN EN TE SPRINGEN EN DAN OOK NOG EEN FOTO MAKEN! IK M'N BEST DOEN OM SCHERP TE STELLEN. bb king 19 okt 77 HIER, TIM HARDIN MET Z'N VROUW BONNIE RAITT IN HILVERSUM BIJ DE VPRO MET DONKERS. METERS, STONES, TOM WAITS, RY COODER, KIJK, LARRY CARLTON MET DE CRUSADERS IN DEN HAAG OP HET JAZZ EN BLUES FESTIVAL VAN PAUL ACKET.

IK WIL WEL DAT JE ER EEN PAAR SCHERPE FOTO'S TUSSEN UITZOEKT. MIJN PICK-UP KOST OOK BENZINE.

IK WEET NOG DAT IK EEN KAARTJE HAD VOOR JIMI HENDRIX IN DE DOELEN. DAT IS TOEN NIET DOORGEGAAN.

KEITH MOON, OOK TEVEEL SEX, DRUGS EN ROCK AND ROLL. KEITH RELFH VAN RENAISSANCE ZAT VROEGER IN DE YARDBIRDS EN IS LATER EEN EIGEN BAND BEGONNEN. HIER HEB JE HET EERSTE OPTREDEN IN DE MARQUEE IN LONDEN. TWEE JAAR GELEDEN HIJ STOND OPEENS ONDER STROOM TWEEHONDERDTWINTIG VOLT. SANDY DENNY OOK DOOD... KELERE ZEG ZULLEN WE EVEN VIJF MINUTEN STILTE HOUDEN? DR. JOHN. DEZE FOTO HEB IK NOG AAN HEM GEGEVEN; HIJ STROOIDE ALLEMAAL GLITTER OVER ME HEEN: DRIE DAGEN JEUK GEHAD MAAR TOCH EEN AARDIGE GOSER. STEVE WINWOOD, OOK EEN "GENIUS" BIJ DE BAND HAD IK LSD GENOMEN

MAAR DE FOTO'S ZIJN ALLEMAAL GELUKT. GREAT FUL DEAD EEN CONCERT VAN 2 OF 4 UUR.

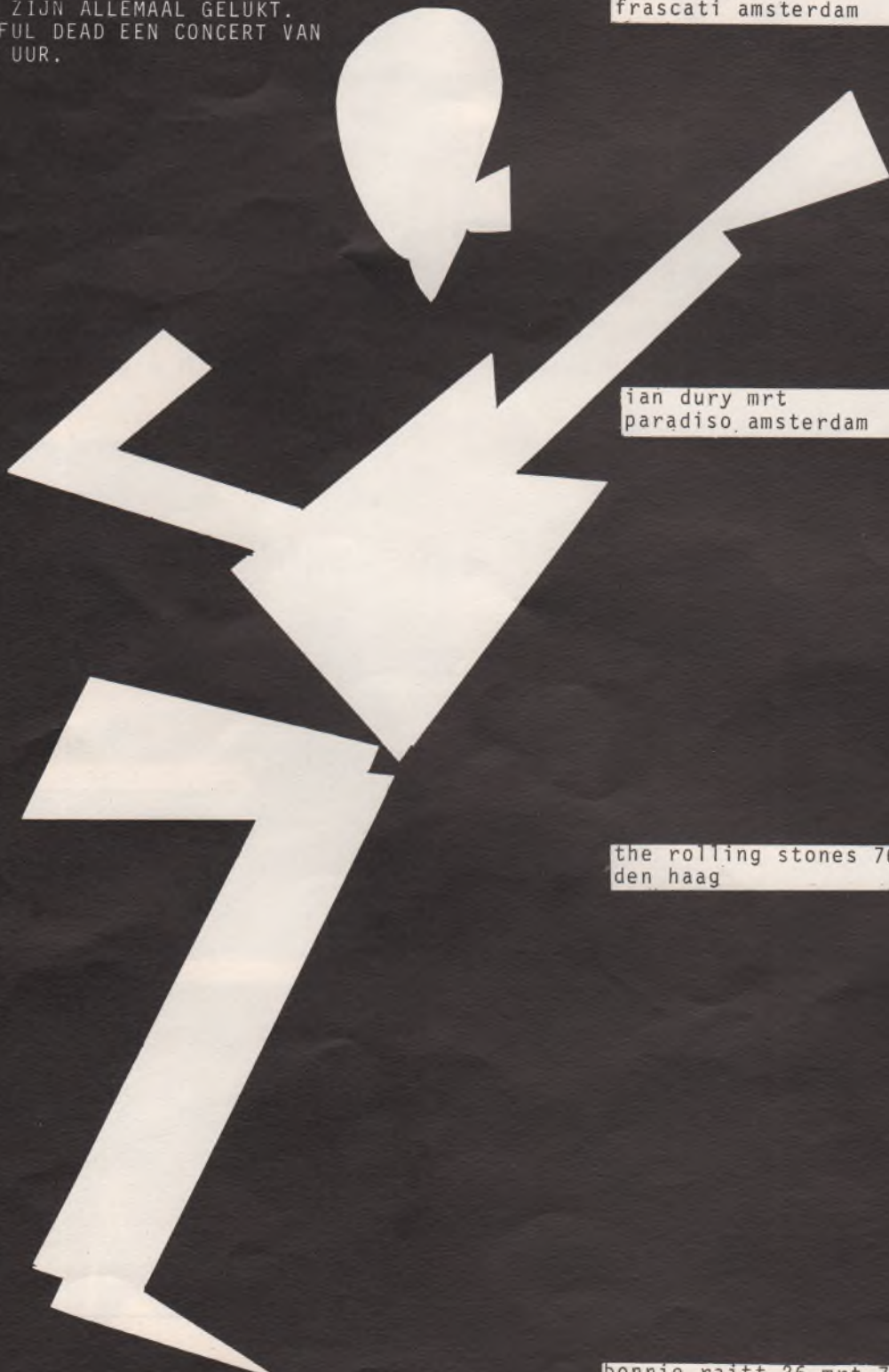
marvin gaye 9 okt 76
jaap edenhal amsterdam

al jarreau 77
frascati amsterdam

ian dury mrt
paradiso amsterdam

the rolling stones 76
den haag

bonnie raitt 26 mrt 76
vpro studio hilversum

ENSEMBLE

INTERCONTEMPORAIN

viendschap, zeker met deze muzikale verwantschap

THEATRE DE LA VILLE 2741124

direction

HANS ZENDER

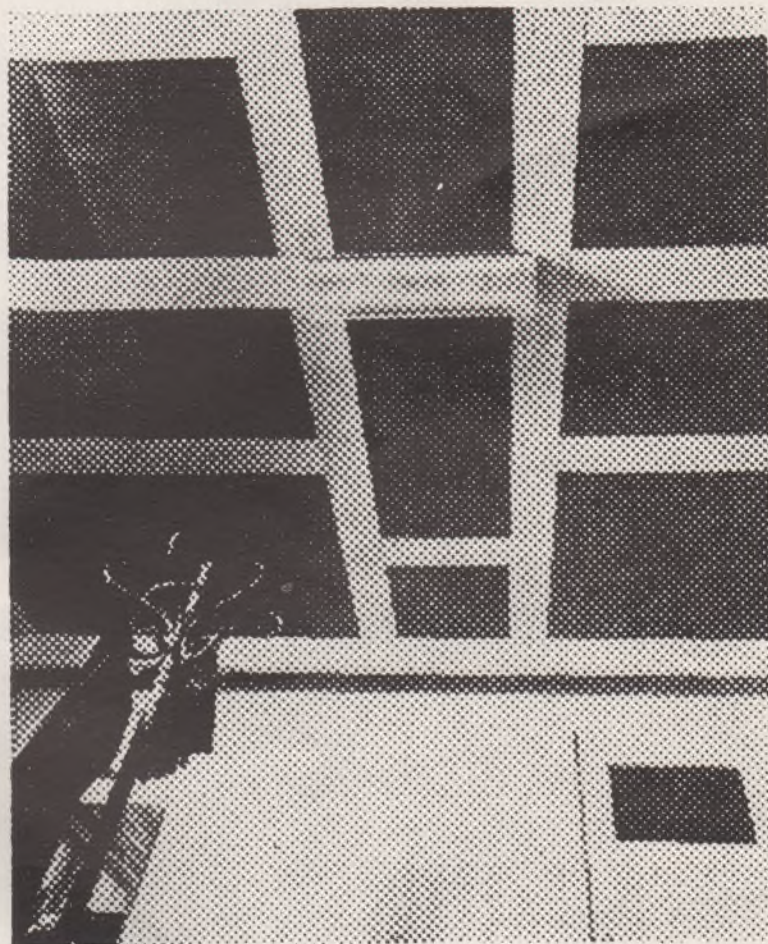
œuvres de

VANDENBOGAERDE *Masses/Fluides*

ZIMMERMANN *Omnia tempus habent*

BROWN *Centering*

VARESE *Octandre - intégrales*

● *Aan het plafond wordt vaak weinig aandacht besteed en dat is jammer.*

D I C H T E R S V A N

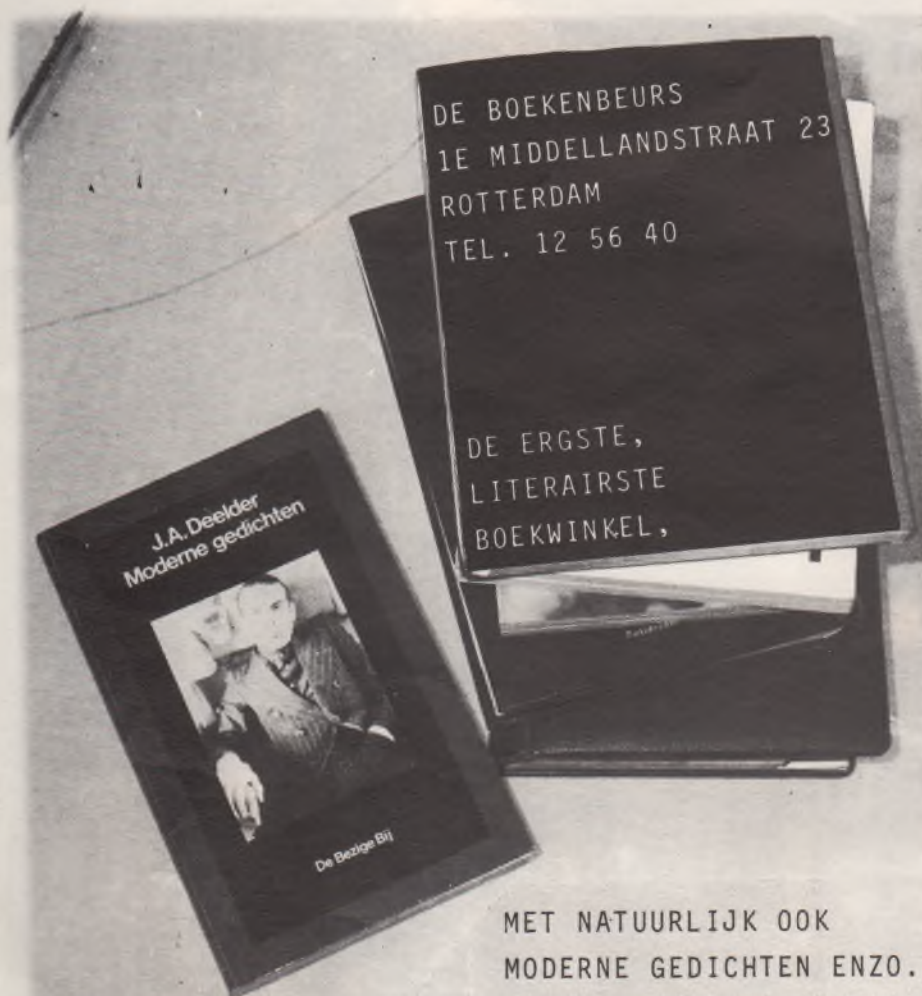
DE BEZIGE BIJ.

O P P O E T R Y I N T E R N A T I O N A L ' 7 9

C. BUDDINGH'

BERT SCHIERBEEK

REMCO CAMPERT

DE BOEKENBEURS
1E MIDDELLANDSTRAAT 23
ROTTERDAM
TEL. 12 56 40

DE ERGSTE,
LITERAIRSTE
BOEKWINKEL,

MET NATUURLIJK OOK
MODERNE GEDICHTEN ENZO.
(VRAAG MAAR AAN JULES)

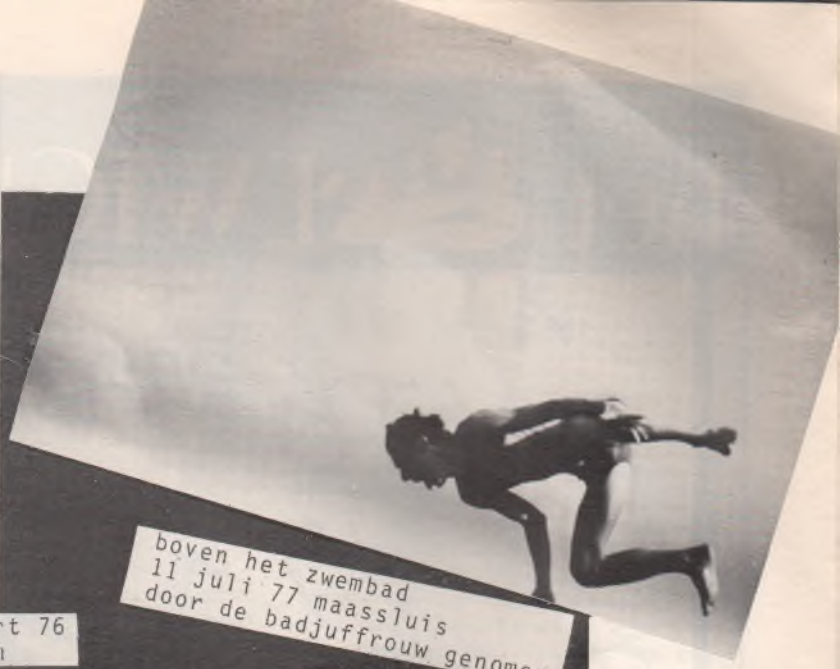
BINNENKORT OOK GRAFIEK (KUNST DUS!)

bob dylan 78
paradiso london

bobby womack 13 mrt 76
paradiso amsterdam

boven het zwembad
11 juli 77 maassluis
door de badjuffrouw genomen

the faces rod stewart
"van ver"

nick lowe

captain beefheart
74 doelen rotterdam

screamin' red
link's guitar
11 juni 75 london

dave mason 75

graham parker's feet
9 jan 77 eksit rotterdam

tim buckley & band

bb king

link wray and me
11 juni 75 london

van morisson 73

sandy denny 70

het EWICHT

AMSTERDAM
13 4 4 1

55

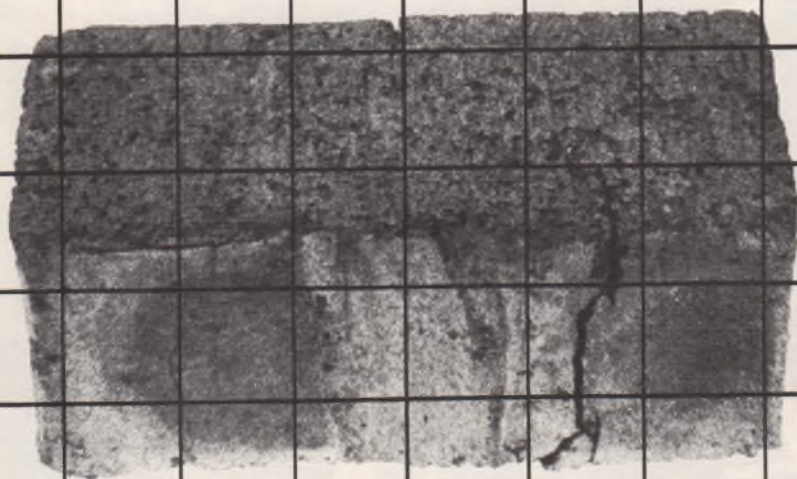
Dr. Rat

REGELMATIG VERSCHIJNEND
CULTUREEL-LITERAIR
f3,75 per nummer
f15,90 abonnement (6 nrs.)

(PASSEERDERESTRAAT 1A, AMSTERDAM.)

E.KARS

metsel-en tegelwerk

scheepstimmermanslaan 13 tel 361748

HARD
WERKEN

WAAROM HEEFT ZE
DIT ALLEMAAL VER-
ZONNEN, HET BE-
GINT AARDIG OP
EEN LEUGEN
TE LIJKEN.

ALS HIJ THUIS KOMT
ZAL IK HEM EENS
FLINK VERRASSEN

DAG SCHAT, WAARAAN
HEB IK DIT TE
DANKEN?

WEET JE WAT
JOUW MOEDER
ALTIJD VERTELDE...

LAAT IK ER DAN NOG
MAAR EENTJE NEMEN.

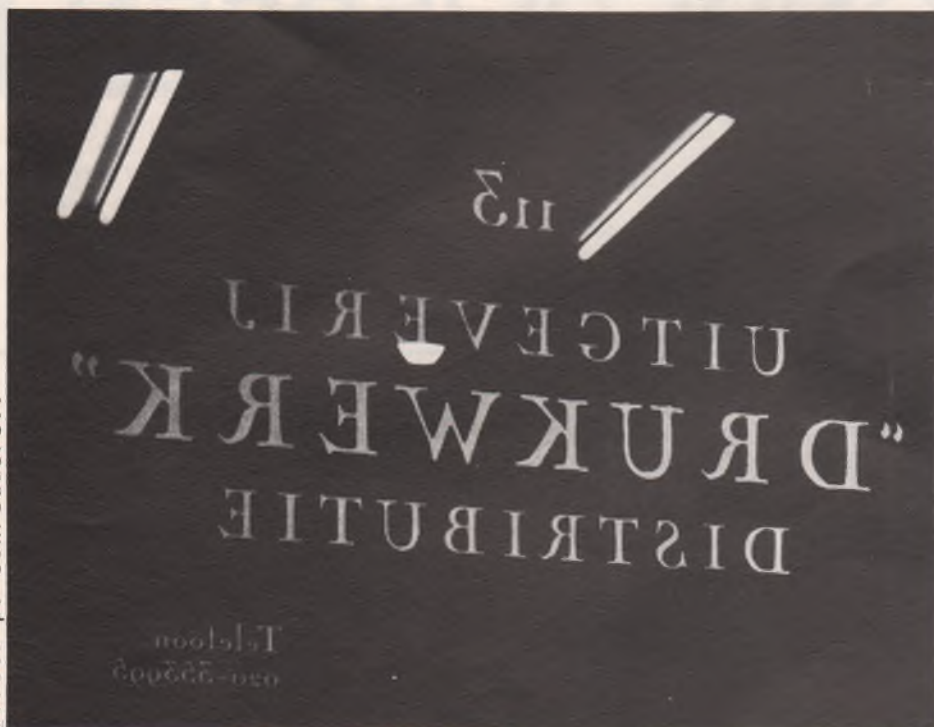

EEN DRONKEN
VROUW IS EEN
ENGEL IN BED.

ER WORDT HIER GEWOON HARD GEWERKT

SINDS KORT IS DE ETALAGERUIT VAN DE AMSTERDAMSE MAURITSKADE 113, MET WITTE LETTERS BESCHILDERD:

..foto p. schreuders..

En op de twee gebolde zijruiten, van, boven naar beneden: PERIODIEKEN (links) en PUBLIKATIES (rechts). Het karwei werd in twee dagen geklaard door Drukwerks vormgever in vaste dienst Piet Schreuders, die voor de belettering het elegante Franse lettertype Nicholas Cochin koos. Vroeger lag er achter die etalageruit een stripwinkel. Die heeft, nu vooral de distributie van tijdschriften en boeken steeds meer tijd en ruimte gaat eisen en ook het aantal eigen uitgaven toeneemt, plaats moeten maken voor 'n nieuw en ruimer kantoor. De winkel is geen winkel meer, en het daarachter, daarboven en daaronder gelegen woonhuis van Annemiek en Har van Fulpen is nog nauwelijks een woonhuis te noemen. Overal waar je komt, tot in de "huiskamer" toe, bevinden zich enorme bergen boeken en tijdschriften en stapels verzendklare pakketten met bestellingen van boek- en tijdschriftenwinkels. "Het magazijn is hierachter," merkt van Fulpen op. Alleen de keuken is redelijk papier-vrij. Daar, in die keuken, worden de plannen besproken en uitgewerkt, begrotingen uitgerekend en afspraken gemaakt met striptekenaars en redacties. Meestal gebeurt dat -toevallig of noodgedwongen- onder het eten, een gewoonte die Drukwerk de bijnaam De Etablissements heeft bezorgd. Annemiek van Fulpen: "Soms kom je privé wel eens wat te kort, ja. Voor de kinderen of jezelf!" Har van Fulpen: "Ik zou het niet anders willen dan dat het in je eigen huis gebeurt. Je doet het gewoon, want het is je leven."

Drukwerk geeft momenteel een drietal tijdschriften uit. FURORE een tijdschrift vol artikelen en reportages over onderwerpen die bij andere bladen in de regel weinig aandacht krijgen of over het hoofd worden gezien. TALENT voor strips en artikelen "over lijntjes", het vervolg op de vroegere Drukwerk uitgaven TANTE LENY PRESENTEERT en INKT; binnenkort verschijnt het derde nummer. TROUWENS, waarvan de eerste aflevering inmiddels de winkels heeft bereikt, zal zich hoofdzakelijk gaan richten op debuterende tekenaars en is een voortzetting van de bladen SPEEDO en OMELET. Het Drukwerkfonds blijkt voor een belangrijk deel afgestemd op de stripmarkt voor volwassenen.

Van Fulpen: "Die is moeilijk te exploiteren. Niet dat die te klein is, maar technisch gesproken. Boekhandelaren zitten niet te wachten op strips. Strips zijn in ons land nog steeds voor kinderen." Daarnaast is er bij Drukwerk echter ook ruimte voor anderssoortige producties, die om een of andere reden moeilijk inpasbaar zijn in het fonds van de doorsnee uitgever. Een overzicht van de lopende publicaties. Het POPZAMELWERK van Jos Stikvoort, een encyclopedisch overzicht van alle tussen 1973 en 1978 verschenen langspeelplaten. WIE ZEURT KRIJGT EEN BEURT, toegeschreven aan de dames Elsa Botenbauer en Molly Moff, met als ondertitel "Een gruwelijk tijdsbeeld van de jaren zeventig." Elsa en Molly's avonturen verschenen oorspronkelijk in de Nieuwe Linie en werden geïllustreerd door Harry Buckinx, wiens beste stripwerk verzameld werd in het Drukwerk-album TITULA & TITUL. Een uitgave die zowel de eigenzinnigheid als de persoonlijke vrijheid van Drukwerks medewerkers het beste illustreert is het door de tekenaar Evert Geradts vertaalde en geïllustreerde DE JACHT OP DE STROK van Lewis Carroll. Geradts: "Ik weet niet of andere uitgeverijen De Strok hadden gewild, dat heb ik helemaal niet geprobeerd. Maar bij Drukwerk was ik in ieder geval totaal vrij om het boek te maken zoals ik dacht dat het moest gebeuren. Alle plannen die Huib Opstal -de vormgever- en ik hadden, hebben we kunnen verwezenlijken."

De meest extreme plaats in het Drukwerk-fonds wordt ingenomen door "Het geluidsblad voor niet-blinden" GOD, een extravagant projekt onder leiding van Willem de Ridder, dat tot nu toe bestaat uit een tijdschrift met bijbehorende langspeelplaat. Piet Schreuders: "Het is onvoorstelbaar dat een blad als GOD uitgegeven wordt door dezelfde uitgever als FURORE. Beide bladen zijn anders en komen daarom bij Drukwerk terecht. De uitgeverij waar alles kan...Ha! Ik vind dat deprimerend. Aan de ene kant vind ik GOD een minimumprestatie een schandaal dat het wordt uitgegeven, aan de andere kant zie ik heel goed dat als Drukwerk het niet doet, niemand anders het doet,

en dat kan óók niet!" Har van Fulpen: "Willem de Ridder liep al een aantal jaren rond met ideeën waarvan een deel verwezenlijkt is in GOD. Vooral het idee om een strip te maken met geluid, en dan niet zo maar achtergrondgeluid, maar een strip of tijdschrift waarbij je de LP ook werkelijk niet kunt missen, dat sprak me wel aan. Met zoiets wil ik wel experimenteren. GOD gaat éénmaal per jaar verschijnen. Dit jaar wordt het waarschijnlijk een boek met geluidscassette. Tussendoor geven we dan nog twee keer de GOD GAZETTE uit om contact te houden...met de lezers." God Gazette nummer 1 is nu verkrijgbaar.

"Nee bij Drukwerk kan niet alles. Ik geef alleen dingen uit die ik zelf ook goed vind. Ik vraag me dan ook nooit af of een boek of een tijdschrift er wel zo nodig moet komen, dat staat niet ter discussie. Ik vind dat het er moet komen en de vraag is dan: HOE kunnen we dat verwezenlijken. Daar ben ik voor. Tekenaars zijn nu eenmaal geen rekenaars."

Schreuders: "Zo hoort het. Een uitgever is een handelaar. Een uitgever behoort geen ideeën te hebben. Hij moet smaak hebben, hij geeft alleen dingen uit die binnen die smaak vallen."

Van Fulpen: "De contacten en ideeën komen voornamelijk voort uit onze bladen en worden daarna eventueel gevolgd door de uitgave van een boek of een album. De bladen hebben de bijfunctie om de medewerkers te sturen. Ik wil het boek vanaf het begin meemaken tot en met de verzending naar de boekhandel. Als je dan, net als wij, producten brengt waarvoor de markt nog klein is, dan loop je elke keer weer risico's. Maar ik laat me niet weerhouden door de commercie. Desnoods maar een kleinere oplage, een hogere prijs en wat minder verdienste, maar het moeten ook echte, mooie boeken zijn. De Carrollvertaling bijvoorbeeld, dat is een boek waar we trots op zijn. Niet alleen omdat Evert Geradts het perfect heeft vertaald, wat iets unieks is, het Carroll genootschap droomt al jaren van een vertaling, maar ook omdat het boek mede gevormd is naar de wensen van Carroll zelf. Hij wilde persé een stofomslag, om het boek te beschermen, maar dat moest dan later weer weggegooid worden, anders zag je de cover niet. Ook voor die cover heeft hij zijn voorkeur op papier gezet. In Nederland gooit niemand een stofomslag weg, dus wij hebben er een doorzichtig omslag van gemaakt. Dan voldoe je aan de wensen van cover en omslag."

Herwolt van Doornen heeft bij Drukwerk gewerkt. Terwijl hij de negatieven van Furore 12 retoucheert vertelt hij: "In het begin vond ik het hier nogal vreemd. Ik had het idee, dat het een soepele organisatie zou zijn. Het loopt ook goed, maar voor buitenstaanders nogal chaotisch. Er wordt hier op een speciale, heel sympathieke manier gewerkt. Onder het eten worden zaken gedaan per telefoon, er komen voortdurend mensen binnen vallen; die eten dan mee, maar als dat zo uitkomt werken ze ook mee. Ik denk, dat dat de belangrijkste functie van Drukwerk is, de bindende faktor, en dat er plaats is voor uitersten."

Van Fulpen: "Furore is een blad waarin uitersten worden gecombineerd."

Schreuders: "Vijfduizend kleine dingetjes die samen een geheel vormen."

Van Fulpen: "Furore en Talent zouden ook nooit een maandblad kunnen worden. Een uitgave op maandbasis verzinnen die bovendien nog beter verkocht wordt ook is niet zo moeilijk. Dan moet je commerciëler gaan werken. Een hele hoop dingen zouden dan niet meer kunnen gebeuren. We maken nu eenmaal geen bladen voor de grote massa. Er zijn in ons land zo'n drieduizend mensen die Furore en Talent kopen. Dat is een meevaller."

"Het gaat er hier misschien wel informeel aan toe, maar dat neemt niet weg dat Furore en Talent wel hoge eisen stellen. Met name goede bijdragen voor Talent zijn nu nog schaars. Tegenover die strengheid staat een grote vrijheid voor de medewerkers. Niet iedereen is daar gelukkig mee." Schreuders: "Er zijn mensen die het geloof ik niet kunnen verdragen dat Drukwerk zelf geen werkwijze, geen ideeën, geen filosofie wil hebben."

Van Fulpen: "Laatst kreeg ik een briefje van een tekenaar die niet meer voor ons wil werken omdat onze "werkwijze" hem niet aanspreekt. Daar begrijp ik niets van." Schreuders: "De enige werkwijze die we hier hebben, is dat er Hard wordt Gewerkt."

"Het winkelbestand van onze distributie hebben we zelf op moeten bouwen. We zijn begonnen met stripwinkels en kiosken maar sinds we regelmatig boeken uitbrengen komen er steeds meer boekwinkels bij."

verder lezen op pagina 34

..de heer H. en mevrouw A. van Fulpen..

..foto p. schreuders..

BELANGRIJKE ONDERWERPEN

ROTTERDAM OP ZOEK NAAR EEN MYTHE. OP 14 MEI A.S. IS HET HONDERD JAAR GELEDEN DAT LODEWIJK PINCOFFS, "ROTTERDAMS GROOTSTE KOOPMAN VAN DE NEGENTIENDE EEUW EN NEDERLANDS GROOTSTE FRAUDEUR ALLER TIJDEN," NAAR AMERIKA VLUCHTTE. DE MAN DIE DECENNIA LANG ALLERLEI GEDURFDE INITIATIEVEN HAD ONTPLOOID EN ROTTERDAM OP DE WEG HAD GEZET NAAR WAT DE STAD NU IS, BLEEK ENORME FINANCIËLE MANIPULATIES TE HEBBEN UITGEHAALD, DIE EEN OMVANGRIJKE RAVAGE AANRICHTTEN IN BREDE KRING."

ALDUS DE BROCHURE BIJ HET BOEK VAN DE ROTTERDAMS JOURNALIST BRAM OOSTERWIJK "VLUCHT NA VICTORIE", DAT OP 14 MEI TEN DOOP WERD GEHOUDEN VOOR EEN SELECT GEZELSCHAP VAN LEDEN VAN ROTTERDANUM EN DE HAVENVERENIGING. HIERONDER VOLGT EEN OVERDRUK UIT DE "HOLLANDSCHE REVUE" VAN FRANS NETSCHER UIT 1911, HET JAAR DAT PINCOFFS IN AMERIKA STIERF.

L. PINCOFFS

Er is den 27sten September j.l. een merkwaardig man in New-York overleden, Lodewijk Pincoffs, die, naar het Rotterd. Nieuwsblad in een uitvoerig en wel gedocumenteerd artikel herinnert, in de geschiedenis van Rotterdam een groote rol heeft vervuld en wiens betekenis voor de toekomst onzer groote havenstad eerst latere geslachten volop recht zullen doen, nadat wij — behorende tot de generatie na die van Pincoffs — hun daarin zijn voorgaen.

Trouwens, sinds een burgemeester van Rotterdam, mr. A. R. Zimmerman, een oprechte hulde heeft gebracht aan den ontwerper van Nieuw-Rotterdam, mocht de zichzelf opgelegde boete voor veel fouten den grijsaard als ten volle voldaan worden beschouwd.

En nu wij aan een graf staan, aan het graf van een der merkwaardigste mannen, die ooit in ons openbaar leven een rol hebben gespeeld, nu kan de onbevengene, eerlijke beschouwing waartoe het Nieuwsblad zich de eer mag toerekenen steeds te hebben opgewekt, het oordeel worden gelaten.

Laten we ons eerlijk en onbevangen rekenschap geven van den zeer grootten invloed door Pincoffs geëffend op de ontwikkeling van onze stad, schrijft het blad.

Er is in en nabij het rampjaar 1879 een enorme literatuur over het Pincoffs-geval verschenen, doch zij is geheel van een strekking, die aan Pincoffs niet langer te ontkennen verdiensten, volstrekt geen recht doet.

Van zijn werk is niets over dan de afbraak en daaruit is inderdaad het gebouw moeielijk meer te herkennen. Wie ziet er kans de bedoelingen van een architect te raden uit de steenhoopen, die er nog staan, vooral wanneer daarbij nog weerklinkt het hoorschuldigend geschreeuw van wie de planken en steenen op hun hoofd kregen, toen 't gebouw instortte?

Toch is met de vooropgezette goede bedoeling om recht te doen, ook zonder te vergoelijken, aan wat slecht is, wel een waardeering ook van het Pincoffs-gebouw mogelijk.

Hier is een man, lid van de Eerste Kamer, ridder van den Nederlandschen Leeuw, leider van den Rotterdamschen gemeenteraad, algemeen geëerd, „de Rotterdamsche voorzienigheid” genoemd, steunpilaar van de liberale partij in den lande, oprichter en directeur van de Rotterdamsche Handelsvereniging en de Afrikaansche Handelsvereniging, stichter van de grootsche werken op Feijenoord, van de Nederlandsch-Indische Gasmatschappij, medeoprichter van de Rotterdamsche Bank, van de N. A. S. M., van de Ambachtsschool, van het schoolfonds; bekend om zijn liefdadigheid, bevorderaar van nijverheid en industrie, man van groote reputatie, die eenmaal een storm van oppositie in de Doelezaal stilde met de enkele woorden: „Ik heb mijn kinderen een naam na te laten...“

De vestiging van Pincoffs in het handelsteyen van Rotterdam dateert van 1849, toen tusschen hem en Kerdijk gesloten werd een vennootschap tot het drijven van commissie- en koophandel, waaruit in 1869 een naamlooze vennootschap ontstond, onder den naam „Afrikaansche Handelsvereniging”, met 'n kapitaal, eerst van f 2.500.000, in 1870 vergroot met f 3.500.000 en in 1871 met een prioriteitslening ad f 4.000.000. Later nog een ad f 2.500.000.

Het kloek intellect en de verziende blik van Pincoffs, gesteund door de eenvoudige kracht

van Kerdijks koopmanschap, heeft de onderneming van 1849 tot 1869 inderdaad tot grooten bloei gebracht; er was toen, tot grooter uitbreiding, kapitaal noodig en in den aanvang ging de handel in meekrap, indigo, cochenille, gom en aanverwante artikelen ook onder de naamlooze vennootschap goed.

In zijn verhoor voor de rechtbank verklaarde Kerdijk onder meer: „Mijn zwager was een knappe man. Hij kwam op het idee een Afrikaanschen zaak te beginnen. Mijn broer was in Engeland geweest en had een paar van die huizen bezocht die is toen naar Afrika gegaan en op kleine schaal zijn wij begonnen, met medewerking van de Engelsche regeering, aan de Congomonding. Daar was een uitgebreide slavenhandel.“

De Engelsche huizen, daar geëtabliseerd, werden zelfs door de Engelsche regeering verdacht daaraan mede te doen. Ons huis was 't eerste dat niet daaraan deed en met medewerking van het Engelsche gouvernement begonnen wij kleine zaken, die zich langzamerhand uitbreidden. Het Engelsche gouvernement heeft uit dankbaarheid tegenover ons huis, omdat het 't eerste was dat zich daar vestigde zonder slavenhandel, de kolonleverantie voor de Britsche marine, die daar moest laden, gegeven en tot op het oogenblik hebben wij die behouden. Dat fauor was ons dus gegeven omdat wij een legalen handel aan de kust zijn begonnen.

Het koopmanschap van Pincoffs, zoo om en nabij 50, toen het handelsteyen in Rotterdam vol twijfel en moedeloosheid was, blijkt hier. En het is later krachtiger gebleden, evenzeer als zijn ondernemingsgeest en zijn kranige kijk op de toekomst van de handelsstad aan de Maas.

Als bewijs van het vertrouwen dat Pincoffs, naar onze opvatting niet gansch en al ten onrechte, in zijn onderneming had, halen we uit de notulen van commissarissen van 16 November 1877 deze mededeeling aan: „De heer Pincoffs, die dezer dagen naar België zal gaan om den koning van België te spreken over het centraal-Afrikaansche comité, zal van den koning trachten te verkrijgen, dat hij de sociëteit générale uitnoodige de leening ook bij zich open te stellen.“

Pincoffs spiegelde zich blijkbaar de zaak aldus voor: Wij hebben met onze factoren den mond van den Congo. Er wordt onder aanvoering van Stanley, mijn vriend, die met mij te Rotterdam gedineerd heeft, een expeditie naar midden-Afrika uitgezonden en dat wel onder het protectoraat van den koning van België. Aanzienlijke Engelsche kapitalen zijn er bij betrokken. Wil Stanley iets doen, hetzij voor België, hetzij voor Engeland, dan moet hij hebben de factoren aan den mond van den Congo, die behoren aan de Afrikaansche Handelsvereniging. Wanneer de expeditie van Stanley gelukte, zouden, dus geloofde Pincoffs, enorme kapitalen worden verkregen uit de overneming der factorijen.

En hij wist ook commissarissen dat geloof te doen deelen. In den man, sedert 1856 lid van den Raad en daar als financiële specialiteit in en buiten de commissie van financiën den toon angevend, was geen wantrouwen.

Veel had hij reeds voor Rotterdam gedaan. Gaan wij zijn stichtingen na, dan vinden wij als

zijn grootste stichting, waarvan alle volgende feitelijk het uitvloeisel waren: „de Rotterdamsche Handelsvereniging”, opgericht d.d. 17 September 1872 met Pincoffs en Aug. Thenbergh als directeuren, F. J. Stieltjes als technisch adviseur, mr. M. Th. Goudsmit als juridisch adviseur en als commissarissen de Rotterdammers F. A. Müller, mr. M. Mees, Ed. Rensburg en mr. D. Van Weel.

Het doel dier vereniging was, volgens art. 4 der statuten: „het drijven van handel en het doen van ondernemingen in den uitgebreidsten zin, voornamelijk met het oog op de bevordering en de ontwikkeling van den handel, de scheepvaart en de nijverheid van Nederland in het algemeen en van Rotterdam in het bijzonder.“

Merkwaardig, in een geschrift van 1876 (het eerste jaarverslag) zijn deze woorden:

„Het is vooral de gunstige ligging van Rotterdam, zoowel voor den in- en uitvoer als voor den transitohandel, die een aanhoudenden voortgang van hare handelsbeweging tengevolge heeft en een goeden en duurzamen grondslag van solide winsten voor onze Maatschappij aanbiedt. Rotterdam toch is de haven vanwaar zich de Rijnprovinciën, Zuid-Duitschland, Elzas en Zwitserland op de meest voordeelige wijze van overzeesche producten kunnen voorzien en wanneer het, met uitzondering van de producten onzer koloniën aan genoegzaam, directen invoer van die artikelen heeft ontbroken, die de genoemde streken hoofdzakelijk consumeeren, en die zij tot nu toe voor het grootste gedeelte van vreemde markten uithouden, dan moet dit in de eerste plaats daaraan worden toegeschreven, dat het voor de uitbreiding van den import-handel vereischte kapitaal hier niet aanwezig was.“

Nog veel blijft te doen, lezen wij daar verder, alvorens Rotterdam, wat eigen handel betreft, die plaats in de rij der Europeesche havens zal innemen, die haar door haar gunstige ligging ten volle toekomt. Daarom zullen wij krachtig er toe medewerken haar vooruitgang te dien opzichte te bevorderen, overtuigd dat onze vereniging daarvan goede vruchten zal plukken...“

De vereniging wilde den transitohandel van Rotterdam bevorderen, maar ook scheepvaart en industrie „door het oprichten van nieuwe en het steunen van bestaande grondig onderzochte solide ondernemingen.“

Pincoffs verziende blik speurde in het Rotterdam der toekomst zoowel een haven- als een industriestad en wie onzer, die thans inderdaad onze stad als zoodanig ziet, geeft hem geen gelijk? Zijn onsterfelijke verdienste is het, dat hij de betekenis van Feijenoord voor de toekomst van Rotterdam heeft gezien.

Door zijn Handelsvereniging werden onderhandelingen met het gemeentebestuur geopend over afstand van gronden op Feijenoord en op 28 December 1872 stond haar de Raad 100.000 M. bouwgrond in eigendom en 300.000 M. in erfpacht voor 99 jaar.

Tegen deze overeenkomst werd uit de burgerij hevig geagit. Men vond den koopprijs bespottelijk laag: f 9 1/2 per M², terwijl in de ooststad f 20 à f 30 werd besteed, zelfs f 40 voor nabij de rivier gelegen gronden. Ook achtte men het economisch ongewenscht terreinen die de sleutel van den toekomstigen handel waren in één massa aan één vereniging af te staan.

In één brochure, 22 Januari 1873 verschenen

wordt door de heeren W. Van Dam H. Hzn., A. Van Stolk Jzn., C. De Kuyper Czn., J. Hoos Nzn. en A. Van Hoboken aan den Raad voorgelegd, dat Rotterdam door de overeenkomst f 3.800.000 schade leed en het bezit en de beschikking verloor over pl. m. 464.000 M² uitmuntend gelegen gronden.

Nochtans kwam zij tot stand; de Rotterdamsche Handelsvereniging, die dan toch de eerste was, die de onderneming aandurfde, kon haar werk beginnen. Daardoor tevens kon zij de verschillende industrieën vestigen als de „Heineken's Bierbrouwerij”, de Rotterdamsche Suikerraffinaderij overnemen en opnieuw vestigen, de Nederlandsche-Amerikaansche Stoombootmaatschappij helpen stichten en een nieuw handelsverkeer naar onze haven lokken, terwijl zij de groote spoorwegplannen door Pincoffs uitgelokt en door Stieltjes bewerkt, aan de Regeering kon aanbieden. Citeeren we hier even de N. R. C. van 11 Juli 1873:

„Onze geachte stadgenoot, de heer L. Pincoffs, mocht dezer dagen een aangenaam bewijs van sympathie zijner medeburgers ontvangen. Gisteravond werd hem door een commissie, bestaande uit de heeren Burger, Dunlop en andere aanzienlijke inwoners van Rotterdam namens ruim 700 inwoners der stad, voor verreweg het meereendeel kiezers, een rijk met zilver en goud gemonteerd album aangeboden als een bewijs van waardeering der vele en gewichtige diensten, zoowel als lid van den Gemeenteraad als in andere betrekkingen gedurende een lange reeks van jaren aan Rotterdam bewezen. De heer W. S. Burger voerde het woord; hij wees er op, dat de aanleiding tot dat bewijs van hulde niet uitsluitend moest gezocht worden in zijn aftreden als lid van den Raad, maar dat die gelegenheid is aangegrepen om hulde te brengen aan den man, die door eigen initiatief zoo menig nuttige zaak heeft tot stand gebracht en door zijn energie en ijver zooveel bijgedragen om de welvaart van Rotterdam te bevorderen.“

En Pincoffs, de man wiens borst sedert 1869 het „Virtus Nobilitat” sierde antwoordde dat dit een aansporing zou wezen om zijn beste krachten te blijven wijden aan de bevordering van den bloei en de welvaart van Rotterdam.

Wij schreven toen 1873. Zes jaren later vluchtte Pincoffs als een hoef uit Rotterdam.

Tot goed begrip van het verloop dat het Pincoffs-geval nam, hebben wij ons nog een oogenblik tot de Afrikaansche Handelsvereniging te bepalen. Men herinnert zich, dat zij in 1869 ontstond, omdat er steeds grootere uitbreiding aan de zaken werd gegeven en het kapitaal van Pincoffs en Kerdijk en van de commanditaire vennootschap daarvoor niet toereikend was.

In het eerst leverde de vereniging winst o.a. in 1870 nog ruim 80.000 gulden. Doch reeds in 1871 begonnen de verliezen; toen had dan ook de eerste onregelmatigheid in de boeken plaats, die, later door Pincoffs meermalen herhaald, ten slotte ook den val van de maatschappij veroorzaakte. In 1872, '73 en '74 was er wederom geen winst, doch van 1875 dateeren de geregelde verliezen en de vervalschte balansen. Uit het ontwerp van balans door den boekhouder Tillemans en den procuratiehouder Botermans opgesteld, placht Pincoffs te palen, hoe deze definitief moest worden vastgesteld. Uit het geding van Kerdijk voor den rechter blijken curieuse dingen.

Toen in 1875 genoemde procuratiehouder bezwaren maakte tegen de ondernomen vervalschingen, werd Pincoffs — aldus de verklaring van den procuratiehouder — alsof hij een halve beoorte kreeg. Als ge er uit gaat, schreeuwde hij, weet dan wel wat ge doet — dan zijt ge de oorzaak, dat er in Rotterdam een groote ruïne

tot stand komt. Hij zei, dat hij volstrekt niet wanhoopde aan de zaak en dat hij plannen had, dat men de zaak gerust aan hem kon overlaten, evenals men dat vroeger gedaan had, dat zijn middelen onuitputtelijk waren.

En ook weer sprak hij van zijn plannen. Thans noemde hij Z. K. H. Prins Hendrik, die wel bereid zou wezen kapitaal in de onderneming te brengen. Hij kende den Prins persoonlijk.

Inderdaad kan men het vroege afsterven van den Prins mede als een der oorzaken van Pincoffs val beschouwen.

In datzelfde jaar 1875 is Pincoffs gaan speculeeren en ook nu alweer in de hoop, dat de Peruaanse staatspapieren wel weer terecht komen zou. Tot 14 dagen voor de catastrofe speelde hij nog.

Elk jaar werden dividenden betaald, ook als er geen winsten gemaakt waren en wanneer Kerdijk er zich tegen verzette, antwoordde Pincoffs steeds, blijkens Kerdijk's verklaringen voor den rechter: „Bemoei je er niet mee! Als je spreekt, vallen niet alleen de Afrikaansche Handelsvereniging en de Bank, maar alle instellingen van Rotterdam!”

Met de credieten, die de Rotterdamse Bank hem onbeperkt verleende, kon hij naar het uiterlijk steeds nog de grootheid van de Afrikaansche Handelsvereniging ophouden.

Wij lezen in het verslag van de Rotterdamse Bank, d.d. 13 Juni 1879: „Commissarissen ontveinen zich niet, dat veel te groote credieten zijn verleend aan verscheidene inrichtingen en firma's, die onder één beheer stonden, en zoodanig samenhangen, dat zij met elkander stonden en vielen.” En verder: „meende men toch, dat tot juiste beoordeeling van deze handelingen der directie niet uit het oog mag worden verloren dat die credieten werden gegeven op voorstel van een man, wiens eerlijkheid toen door niemand werd betwijfeld, die als directeur het beheer voerde over een maatschappelijk kapitaal van f 21.000.000 en dat die man noch leugen, noch bedrog, noch valsheid in geschriften heeft gespaard om degenen te misleiden, bij wie hij het meeste vertrouwen had welen te verwerven.”

Men zal toegeven, dat deze meening vergeleken met die welke hierboven uit het krantenverslag blijkt, nogal wat verschilt. Sic transit....

Pincoffs genoot een onbeperkt vertrouwen, te gemakkelijker kon hij, om zijn ondernemingen te redden, allerlei niet te verdedigen handelingen plegen.

Het waren ten slotte de toenemende credieten en de steeds meerdere gelden, die de zaak vorderde, waardoor ongerustheid ontstond bij de firma Mees en de Rotterdamse Bank. Beide verzochten mitsdien een samenkomst. Op 1 April 1879 had die plaats, zonder evenwel tot een oplossing te leiden.

Doch korten tijd na dien vroeg Pincoffs weer een beleening aan bij de Nederlandsche Bank, maar 't was een aanvraag door hem gedaan op zóó onvoldoende gegevens, dat de Bank aarzelen om aan zijn verzoek gevolg te geven. Andere bankiers wilden de reeds verleende credieten niet verhoogen boven de eenmaal gestelde limite.

Naar aanleiding daarvan had op den 12den Mei opnieuw een samenkomst plaats, waarbij bleek dat Pincoffs het naderen van het beslissend oogenblik zag. Zonder geld moesten zijn groote instellingen vallen. Hij vertelde dus daar aan commissarissen wat er eigenlijk in de Afrikaansche Handelsvereniging omging en hij stelde voor dat hij van zijn vrienden — die immers ontelbaar waren — een miljoen zou trachten te krijgen en van zijn familie zes ton. Met die f 1.500.000 hoopte hij of de Afrikaansche Handelsvereniging te kunnen liquideeren, of voort te zetten op kleiner schaal.

Doch reeds den volgenden dag, Dinsdag 13 Mei, werd bekend dat de Afrikaansche Handelsvereniging haar betalingen zou staken en... dat Pincoffs gevlucht was.

Zooals hij 't zijn zwager Kerdijk verklaarde: „Als het was om de Afrikaansche Handelsvereniging, daar zou ik geen voet voor verzetten, daar zou geen haar op mijn hoofd aan denken, daar kan ik mezelf voor verantwoord, zelfs voor een rechtbank. Maar ik heb zoodanige credieten bij de Rotterdamse Handelsvereniging, bij de Commanditaire Bankvereniging, bij de Rotterdamse Bank, bij de Gasmaatschappij, ik heb zooveel garantiën, zooveel engagementen, dat ik weg moet...”

Deze vlucht heeft door het Rotterdamsch handelsleven een storm van drift en verschrikking doen gaan, daar was een oogenblik, waarin het geheele huis van onzen handel op zijn grondvesten stond te waggelen.

Rotterdam had zijn commercieel vertrouwen op eenmaal verloren. Op buitenslandsche beurzen werd papier op Rotterdam eenvoudig als onverkooptbaar afgewezen.

Feitelijk is het de Nederlandsche Bank geweest, die, door het verleen van groote credieten, ook op effecten die zij anders, in haar slugge soliditeit, niet zou hebben aanvaard, onze bankiershuizen, voor zoover noodig, in de gelegenheid stelde om alle opzeggingen te honoreeren en ook deposito's, op langeren termijn gestort, desgevoerd, dadelijk te voldoen. Hierdoor is voorkomen een run op de kleinere banken en een financieel bankroet van velen, die door borgtochten bij de banken betrokken waren.

Onder den invloed van den zoo schrikkelijken slag is de partijtuge en voor geen verschooning of verklaring vatbare Pincoffsliteratuur ontstaan: een massa brochures, liedjes, spulprenten. Vergeten werd alles, wat Pincoffs gedaan en gewild had, hij was voortaan een schoetje, een hoef.

Toch dezelfde bronnen, waaruit zooveel haat en verachting tegen den bankroetier is geput, geven redenen tot ander, milder oordeel.

Hij heeft vertrouwen misbruikt, zeker, maar men vergeet niet, dat hij veel vertrouwen te vergaren had, zóólang tot de groote zaken in uitvoering waren. Als Kerdijk zijn compagnon, of Boterman, zijn procuratiehouder, hem hun bezwaren tegen valsche dividenden of foute boekingen openbaarden, zei hij — en wij kunnen geen reden vinden het te betwijfelen — dat hij alles deed in het waarachtig belang van de aandeelhouders, dat de commissarissen hem dank zouden zeggen, dat hij de maatschappij over zulke moeilijke keien had heen geholpen en dat alles gedaan had voor zijn eigen verantwoording. Dan zou hij prachtig staan tegenover commissarissen!

De Afrikaansche onderneming stond al omtrent 1875 wankel. Maar er waren toen vier jaren lang aan de kust groote misoogsten en zware ziekte onder de negers geweest, er was een hoofdagent, die te groote onkosten maakte en een beetje gouverneur-generaal speelde. Toen werden de oogsten beter, de hoofdagent werd door een zinnig beheerder vervangen. En in 1877 kwam Stanley, de groote Afrikareiziger, met Pincoffs in aanra-

king. Hij voorspelde Pincoffs enorme zaken aan den mond van de Congo-rivier; dat was de groote rivier van Afrika, de groote handelsweg van de toekomst.

Is het nu zoo volkomen onverklaarbaar, dat Pincoffs meende, dat, met tijd, alles gewonnen was en dat er een gróóte toekomst in de Afrikaansche Handelsvereniging stak! Pincoffs ging in tiem met Stanley om, geloofde op diens gezag aan onmetelijke schatten in het binnenland van Afrika, die er, om zoo te zeggen voor het grijpen lagen; geloofde in Stanley, die het als zijn levens doel beschouwde om die Congo-rivier te openen, waarbij hij den steun had van groote kapitalisten en van het Engelsche gouvernement.

Stanley bracht hem zelfs bij den koning van België. En zeer waarschijnlijk had Z. M. Pincoffs en Stanley in hun onderneming geholpen, indien niet de informaties alhier waren ingewonnen bij een bankiershuis, welks chef altijd tot de heftigste opposanten van Pincoffs had behoord en die dan ook na de catastrofe in tirant op de beurs werd rondgedragen! Zijn informatiën, gegrond op opvattingen aan welks ontstaan het „cherchez la femme” niet gansch vreemd is geweest, naar beweerd wordt — brachten den koning van het onspronkelijk plan terug.

Dat de Afrikaansche zaak mistiep, is voor een ander deel óók te wijten aan de groote, onuitputtelijke kapitalen, die van elders op Afrika werden gericht en waartegen alleen de krachtigste, steeds volgehouden concurrentie iets vermocht. Toen 't kapitaal ging ontbreken moest vanzelf de concurrentie verslappen en de handel achteruitgaan.

Andere groote ondernemingen noemden wij hierboven. Van de vele syndicaten, door Pincoffs

gevormd, zullen wij zwijgen, omdat er te veel personen, nog in leven en te veel bekende familienamen in de historie van hun beloop betrokken zijn. Het kan geen belang hebben hen bij het verhaal dezer decadence verder in het geding te halen.

De groote spoorwegplannen, die Pincoffs met den bekenden ingenieur Stieltjes had opgesteld, zouden eveneens een toekomst van winst en aanzien brengen. Zij geluigen voor zijn verzienden blik. Deze spoorwegplannen, ingediend op 14 October 1873, bedochten verbindings: 1. Dordrecht-Gorinchem-Leerdam-Buren-Tiel-Elst; 2. Leerdam-Kuilenburg; 3. Kuilenburg-Buren; 4. Almelo-Ommen-Avereest-Staphorst-Meppel; 5. Ommen-Zwolle; 6. Amsterdam-Zaandam-Purmerend-Hoorn-Eekhuizen; 7. Stavoren-Sneek-Leenwarden (met havens te Eekhuizen en Stavoren en tusschenliggende stoomhoofdten); 8. Hoorn-Alkmaar. Al deze lijnen zijn zóó of nagenoeg zóó later aangelegd en renderen uitmuntend.

Doch zij konden bij de regering geen steun vinden, omdat subsidie er voor werd gevraagd: 30 pCt. over 44 à 45 miljoen aanlegkapitaal.

De idee om subsidie te vragen was ook van Pincoffs en we vernemen van minister Heemskerk (zitting Tweede Kamer van 5 Dec. 1874 pag 427); (dat) zijn voorganger een deur geopend heeft die vroeger geacht werd gesloten te zijn, namelijk het subsidieeren van particuliere ondernemingen! Subsidien voor den aanleg van spoorwegen zijn hier te lande nog niet verleend.

De onverwachte wisseling van regering bracht de spoorwegplannen ter dood. Dat de kalme politiek ook in ons land grooten invloed op de zaken kan hebben, blijkt hier! Op 12 Januari 1875 werden de onderhandelingen afgebroken nadat de

Regering eischen had gesteld, die de aanvragers der concessie meenden niet te kunnen aanvaarden.

Hiermede viel één der meest eminente plannen van den in vele opzichten eminenten bouwver Nieuw-Rotterdam.

En door alle deze tegenslagen ontstond dan ten teste de aanleiding tot de delicten waarvoor Kerdijk veroordeeld werd tot twee jaren tuchthuisstraf; valsheid in geschriften en bedriegelijke hankbreuk, straf waaraan Pincoffs zich alleen door de vlucht onttrokken kon.

Het zou ons te ver voeren indien wij gingen beschrijven de dadelijke gevolgen van Pincoffs' euvelheden, een schets trachten te ontwerpen van het onderling wantrouwen, de bitse ergdenkendheid, den morrenden haat, die ontstond en waarin hoogst achtenswaardige mannen betrokken waren.

Een van de meest onverkwikkelijke bladen in het historische boek van Rotterdam zijn die, waarin wij beschreven vinden de beraadslagingen op vergaderingen van Afrikaansche en Rotterdamse Handelsverenigingen na de catastrofe. En nog triester leetuur geven de brochures naar aanleiding van het gebeurde uitgegeven.

Heeft men zich over iets te verwonderen, dan is het over het feit, dan niet veel langduriger de ondernemingsgeest in den Rotterdamschen handel verland leek dat hij zich betrekkelijk zoospoedig herstelde.

Veel langer heeft het geduurd eer men Pincoffs onbevangen heeft kunnen zien, om zijn groote fouten zijn groote deugden niet langer vergat.

Annemiek van Fulpen is verantwoordelijk voor de contacten met de winkeliers.

"Wat we óók doen is het distribueren van stripboeken voor uitgevers die normaal gesproken geen strip- of tekenwerk uitgeven, Claire Bretécher's De Gefrusteerden bijvoorbeeld, omdat die uitgevers niet zo'n uitgebreide contacten met de stripwinkels hebben als wij."

"Heel wat handelaren denken dat die "aparte" boeken en tijdschriften toch niet verkopen, maar dat hoeft helemaal niet zo te zijn. We hebben een paar winkels waarvan we weten dat de verkopers ook moeite doen om ze te verkopen. En daar wordt dan goed verkocht. Anderen bestellen één of twee exemplaren en als die dan de deur uit zijn denken ze: "Hè hè, verkocht, wie had dat gedacht." Ze staan er niet bij stil dat als ze er de volgende keer vijf of tien bestellen, ze die misschien ook wel kwijt raken."

Behalve door een aantal tijdschriften met grote oplages - Gummi, Jan Cremer Krant, Métal Hurlant - wordt het distributiefonds voor en deel gevuld door kleine tot minuscule produkties uit het hele land. Tijdschriften, gemaakt en geschreven door enthousiaste redacties en hun medewerkers: Utopia, Glamor, Gezellig & Leuk, Fondant, Prime Cut, Modern Brabant, en sinds kort: Hard Werken en Correct.

Tien jaar geleden, of twintig, of veertig, bestonden er ook zulke bladen. Alleen heeten ze toen anders, en werden ze door de redakties zelf - op de fiets - bij de winkels afgeleverd. Dankzij Drukwijk is dat niet meer nodig, en worden ze verspreid over het hele land. Van Fulpen: "Voor ons is het weinig moeite om de bestellingen van de tijdschriftjes mee te sturen als we één van de grotere bladen de deur uit doen. We hebben nu een behoorlijk adressenbestand en waarom zou-

den we daar geen gebruik van maken. Ik vind dat zulke tijdschriften of de mensen die er voor werken een kans moeten hebben. Wie weet komt er komt er een goede schrijver of tekenaar uit. Vaak is het wel zo, dat je het eerste nummer wel aardig vindt, maar dat je, als je het vierde ziet, of het tiende, denkt: "als het nou het eerste was." Maar het moet wel een kans hebben. Daarom hebben we ook Trouwens opgezet. Om talent te kweken. Ik vond dat er ook teveel groepjes tekenaars en bladenmakers los van elkaar bezig waren. We hadden toen vier stripbladen en hadden er nog meer kunnen hebben. Er moest meer eenheid komen. Beginnende tekenaars dreigden toen uit de boot te vallen. Nederland zit vol met tekenaars die op onverwarmde zolderkamertjes strips zitten te maken. Wie heeft er ooit van ze gehoord? Zangers en goochelaars kunnen op verjaardagen nog optreden tussen de schuifdeuren.

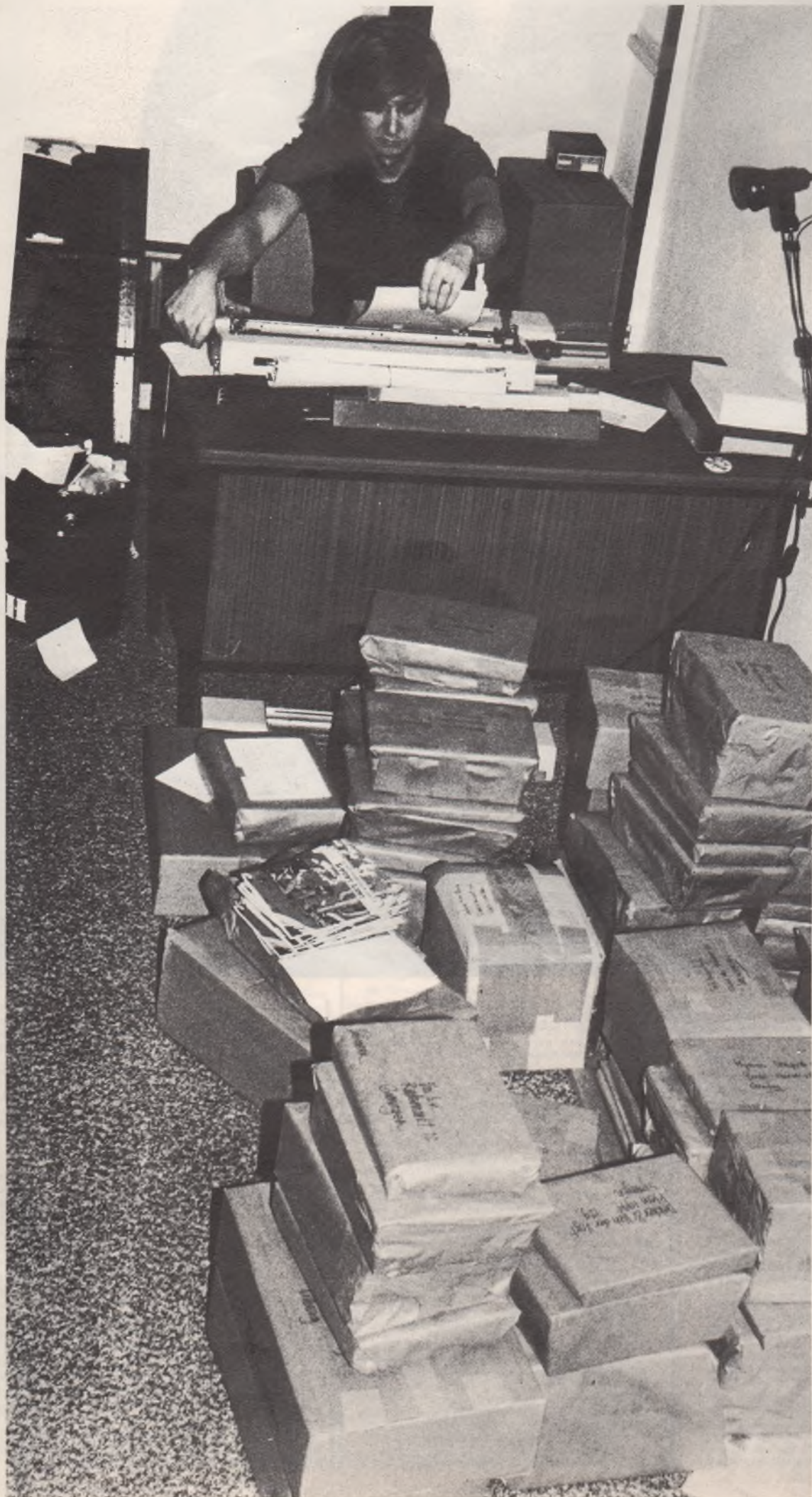
Maar tekenaars... wat ik zo vervelend vind, is dat zoveel mensen denken dat het meteen briljant moet zijn. Als het niet briljant is, dan mag het niet. En dat is jammer."

Bij Drukwijk verschijnen dit voorjaar:

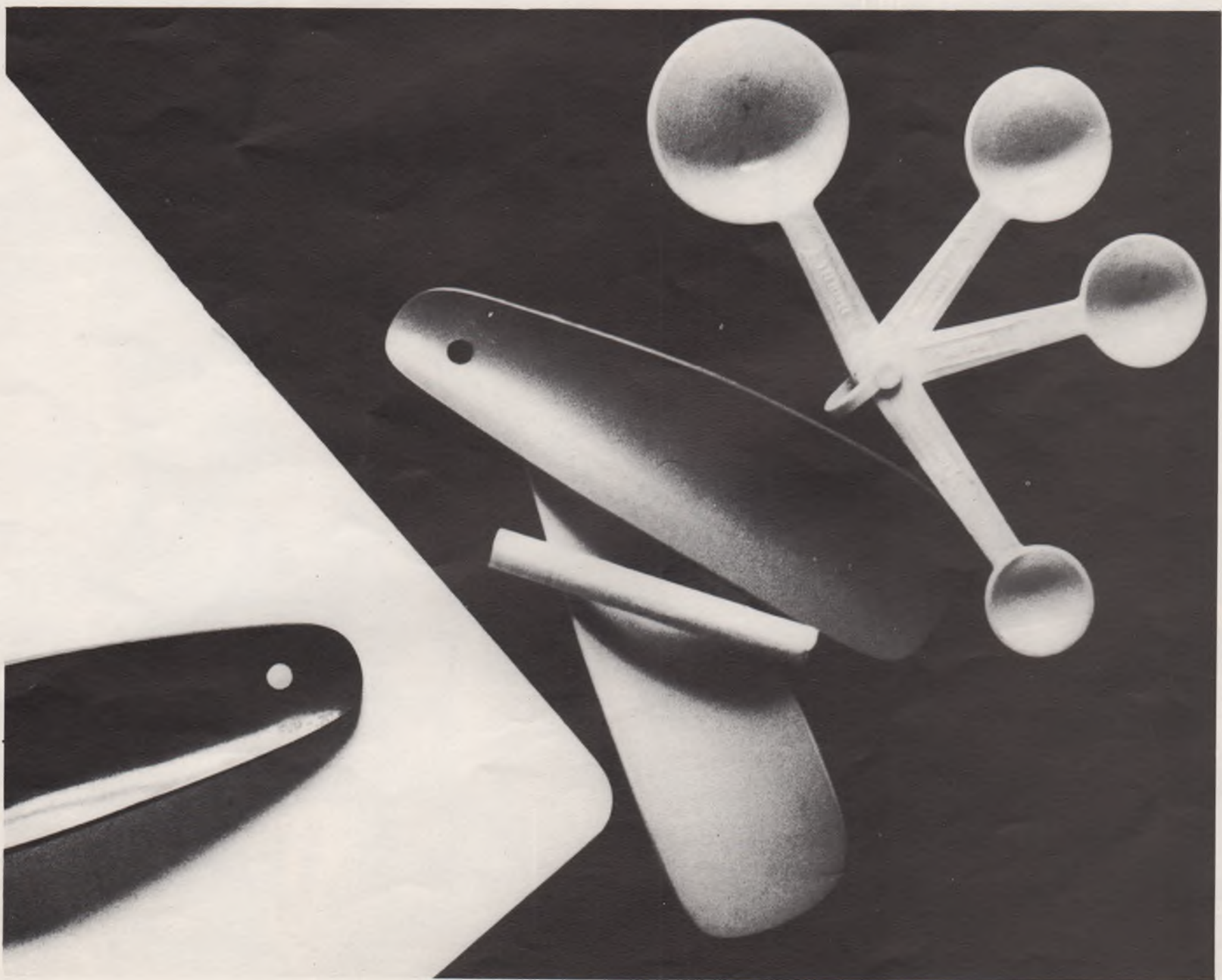
Wankele Schreden - de Avonturen van Jan Zeiloor, door Evert Geradts; f 8,95.

Een Keurig Wit Pakje - Aloys Oosterwijk; f 8,95.

ed schilders.

is een goedkoop succes, gewoon even een schrijfmachine-regel vergroten en er boven plakken, en dan vindt opeens iedereen het mooi".

WEP. N. VAN VISEGEDIPTERDE PROVINCE Z.H.)

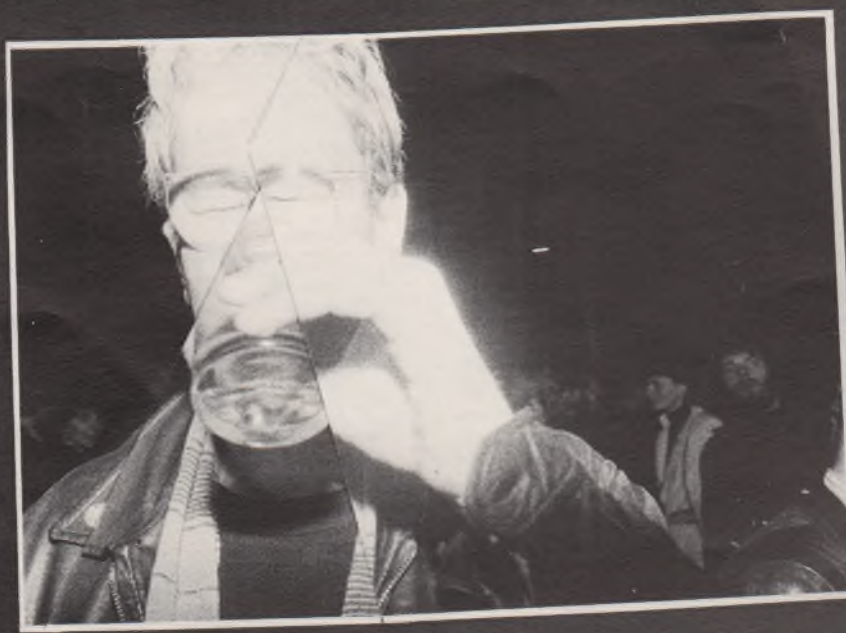
DE CHAUFFEUR

SIMON SPECHT(DIR. STICHTING "VALKEN")

JOS VAN REEIMANS DE VER. PLATTELANDSVROUWEN

JAN VEROLMEI KANENS DE R.V.S.)

J. RECHMAE (ROTTERDAMSE EUROMAATEN)

DE LOCO-BRIGADEMEESTER

K. SANDBERG (LUCHTHAVEN ZESTIENHOVE)

DOMINEE VAN DAM

M. KARELSE (ROTTERDAMSE BEJAARDENBOND)

NAAR AANLEIDING VAN DIVERSE RE-
ACTIES OP DE EERSTE AFLEVERING
VAN DEZE RUBRIEK, EEN IETS EEN-
VOUDIGER OP GAVE DITMAAL. OOK DE
LAGERE VORMEN VAN LEVEN EN DE
DAARMEE GEPAARD GAANDE HOOGTES
VAN INTELLIGENTIEQUOTIENTEN MO-
GEN NIET UITGESLOTEN WORDEN VAN
EENVOUDIGE VORMEN VAN ENTERTAIN-
MENT.

HEEFT IEMAND MISSCHIEN HET POES-
JE VAN A.R. (TEL 133132) GE-
ZIEN? SIGNALEMENT: ZWART, KLEIN
EN OP DE RUG EEN SPELDJE, VER-
MIST SINDS 7-4-79. TERUG BEZOR-
GEN BIJ DE BLACK CAT (TEL 1331
32). DE STIEKEME "ONZE BLADEN"
BEZORGER, VERKLEED ALS ONDER-
GOD VAN DE LANTAREN, LAAT ZIJN
HUIS OPKNAPPEN. EEN BEZOEK VAN
CEMSTO OF ROTEB WAARSCHIJNLIJK.
VISNETTEN EN DRUIPKAARSEN AF-
LEVEREN BIJ T.H. (TEL 254907).
HALVE PAREN SOKKEN IN DE GANG-
BARE KLEUR ROOD, WORDEN GE-
VRAAGD DOOR R.D.J. (TEL 258872)
MARGREET NOG BEDANKT VOOR DE
PRACHTVOLLE TAART (TEL 259742).
DAAR KAN C.K. (TEL 078-144970)
WEL HET EEN EN ANDER VAN LEREN.
IK STEL VOOR OM S.K. ALS DART-
BOARD IN GEBRUIK TE NEMEN IN
HET DISCO-AFKICKCENTRUM (TEL
767275). DE WINNAAR VAN DE EER-
STE WEDSTRIJD KRIJGT ZIJN BEIDE
BALLEN IN SAUS GESERVEERD IN
VOORNOEMD ETABLISSEMENT, GRATIS
KOTSZAK WORDT VERSTREKT. OP
SPECIAAL VERZOEK: ...DAG RIEN.
RESTJES JENEVER WORDEN VERWACHT
TEN HUIZE VAN F.D. (TEL 762862).
DE VOLGENDE PERSONEN WORDEN
ZEER BEDANKT VOOR HUN OPLUIS-
TERENDE AANWEZIGHEID TER GELE-
GENHEID VAN DE VERJARING VAN
F.V.E. TEN HUIZE VAN S.D. (TEL.
775667):
F.V.&T. (BETER LAAT DAN NOOIT),
H.R.&A.R. (TEL. 133132), H.D. & A.
(TEL. 020-243707), H.H. (TEL.
521495), FOR THE PERFECT SOUND,
IDEM DE HEER G.S. (TEL. 371066/
363839), C.K. & L. (TEL. 766384),
W.Z. & M.Z. (TEL. 255571), C.R.
& P.R. (TEL. 768548), F.Q. (TEL.
113535), M.L. (TEL. 113535), E.
S. & D.A. (LANG NIET GEZIEN),
T.L. (TEL. 762862) BEDANKT
VOOR HET AFWASSEN, A.R. (TEL.
776083) & R.K., H.M. (WAT DENK
JE VAN EEN STAMPOT KAMING?
H.V.V. & L.V. & L. (TEL. 01805-
1250), R.D.J. (TEL. 258872),
DINKA (TEL. 659898) MOOIE RO-
ZEN, RUUD (GROETJES VAN TANJA),
CHR. (TEL. 650551) PLAAT KOMT
NOG, SPECIALE DANK AAN MARA EN
MARK. SAT EST.

S. VITRIOLA.

OPENINGSTIJDEN MAANDAG GESLOTEN

KROKUS KLEDING

ZATERDAG 11.00 - 12.00 UUR VRIJDAG 11.00 - 18.00 UUR

DONDERDAG 11.00 - 21.00 UUR WOENSDAG 11.00 - 18.00 UUR DINSDAG 11.00 - 18.00 UUR

SKRIEN FILMSCHRIFT

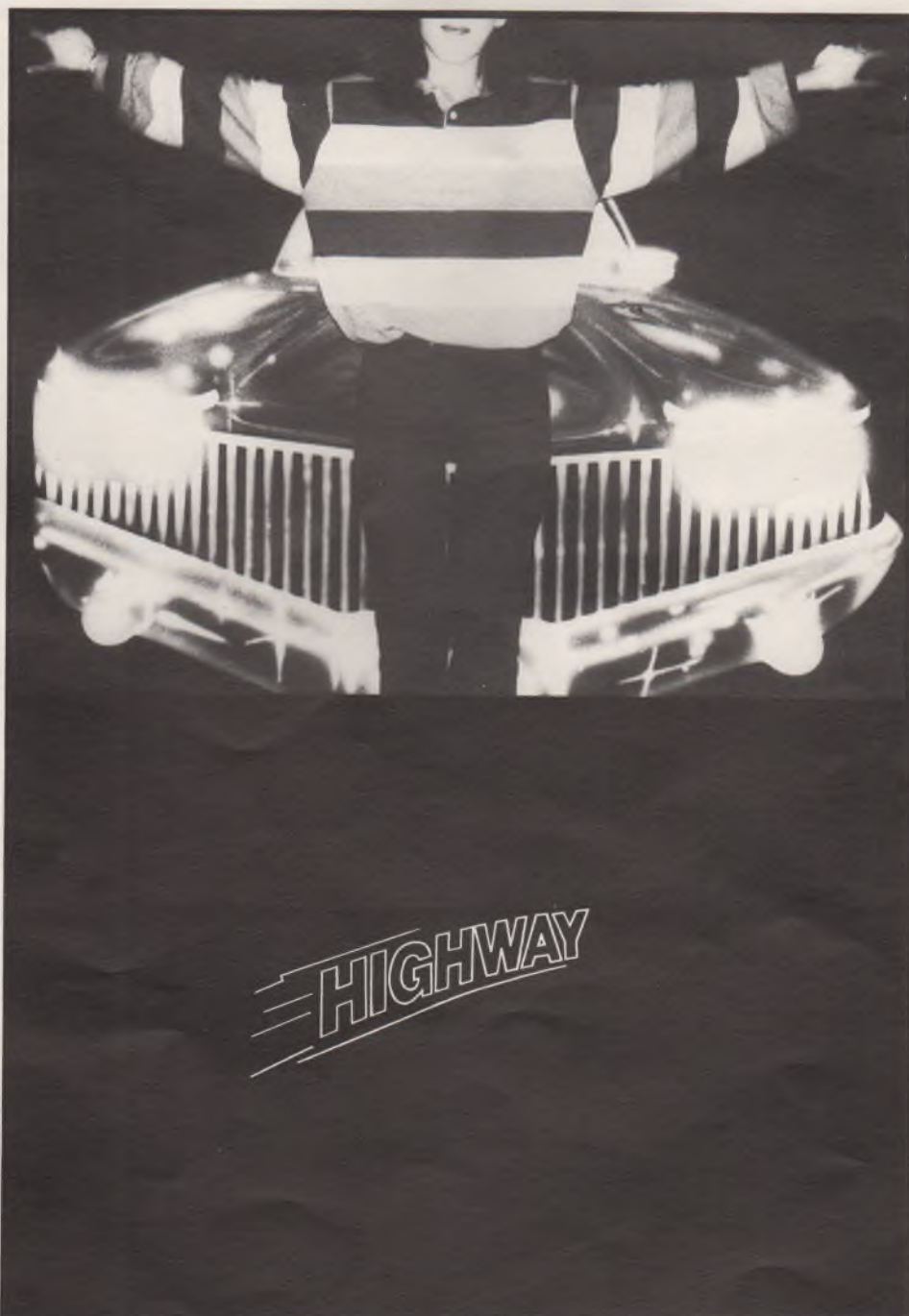
in no 87 MEI '79:

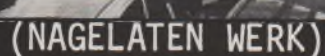
STALINISME & Film

The Deerhunter

MEER TIEN DOOR
SKRIEN

voor hetzelfde resultaat hoeven wij minder hard te werken. Enkel bij de betere boekhandel.

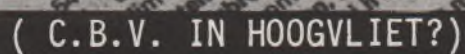

HIER SCHIEP ZICH ROTTERDAM 'T GEKRUISTE VEER
VAN BOVENSTROOMSCH EN ONDERSTROOMSCH VERKEER:
'T BLOED DAT ZIJN UITWEG NAAR DE WERELD VOND
BOORT WAAR HET NIJPT SLAGAADREN DOOR DEN GROND.

DR. P. C. BOUTENS

(ONDERSTROOMSCH NAAR ZUID)

ROTTERDAM

ROTTERDAM

ROTTERDAM